T.C.

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

KENTSEL TERK ALANLARIN MEKÂNSAL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ

Lütfiye YILMAZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimari Tasarım Programı

Danışman

Doç. Dr. Feride Pınar ARABACIOĞLU

Temmuz 2020

T.C.

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

KENTSEL TERK ALANLARIN MEKÂNSAL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ

Lütfiye YILMAZ tarafından hazırlanan tez çalışması 24.07.2020 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, Mimari Tasarım Programı **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Feride Pınar ARABACIOĞLU
Yıldız Teknik Üniversitesi
Danışman

Jüri Üyeleri

Doç. Dr. Feride Pınar ARABACIOĞLU, Danışman
Yıldız Teknik Üniversitesi _____

Prof. Dr. Çiğdem POLATOĞLU, Üye
Yıldız Teknik Üniversitesi _____

Doç. Dr. Rıfat Gökhan KOÇYİĞİT, Üye
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi _____

Danışmanım Doç. Dr. Feride Pınar ARABACIOĞLU sorumluluğunda tarafımca hazırlanan “Kentsel Terk Alanların Mekânsal Sürdürülebilirliği” başlıklı çalışmada veri toplama ve veri kullanımında gerekli yasal izinleri aldığımı, diğer kaynaklardan aldığım bilgileri ana metin ve referanslarda eksiksiz gösterdiğimi, araştırma verilerine ve sonuçlarına ilişkin çarpıtma ve/veya sahtecilik yapmadığımı, çalışmam süresince bilimsel araştırma ve etik ilkelerine uygun davrandığımı beyan ederim. Beyanımın aksinin ispatı halinde her türlü yasal sonucu kabul ederim.

Lütfiye YILMAZ

İmza

Annem Mesude'ye

Babam Adem'e

Kardeşim Mehmet'e

ve

Furkan'a

TEŞEKKÜR

Bu çalışmaya dair fikirlerimi ve hayal ettiklerimi anlattığım ilk andan itibaren benimle birlikte heyecanlanarak duygularımı paylaşan, söylediği her cümle ile ufkumu açarak satır aralarımı besleyen, meslek hayatındaki duruşu ve bilgisi ile beni kendisine daima hayran bırakan değerli danışmanım Doç. Dr. Feride Pınar ARABACIOĞLU'na en içten ve öncelikli teşekkürlerimi sunarım. Ardından, yıllar önce lisans dönemim içerisinde bitirme projesi aldığım sürece denk gelen dönemde Çanakkale'de terk edilmiş bir fabrikada başlayan bu yolculuğun, bu tez çalışmasının temellerine dönüşmesinde emeği olan değerli hocalarım Prof. Dr. Çiğdem POLATOĞLU'na, Doç. Dr. Candan ÇITAK'a, Arş. Gör. Ömür KARARMAZ'a; bu tezin bir parçası olarak gelişimine katkıda bulunan ve kıymetli yorumları esirgemeyen Prof. Dr. Çiğdem POLATOĞLU'na ve Doç. Dr. Rıfat Gökhan KOÇYİĞİT'e ve yine beni bu süreçte de yalnız bırakmayan değerli danışmanım Doç. Dr. Feride Pınar ARABACIOĞLU'na teşekkür ederim.

İçerisinde bulunmaktan ve bir parçası olmaktan daima keyif aldığım, ikinci yuvam olan Yıldız Teknik Üniversite'sinin Mimarlık Fakültesi koridorlarında hayatımın kesiştiği tüm dönem arkadaşlarıma ve bu tez çalışması süresince yardımlarını eksik etmeyen ve fikirleriyle beni daima besleyen çalışma arkadaşlarıma da ayrıca teşekkür ederim.

Son olarak, hayatımın her alanında aldığım tüm kararların arkasında durarak desteklerini bir an olsun esirgemeyen ve beni hala evin küçük kızı olarak omuzlarında taşıyan canım annem Mesude YILMAZ, kıymetli babam Adem YILMAZ, biricik kardeşim ve meslektaşım olan Mehmet Ali YILMAZ'a ve karşılaştığım tüm zorluklar içerisinde her daim yanımda olan, elimi bir an olsun bırakmayan, gözlerinin içinde desteğini her daim hissettiğim Furkan CANDEMİR ve değerli ailesi Hüseyin CANDEMİR ve Gülsüm CANDEMİR'e en içten teşekkürlerimi borç bilirim.

Lütfiye YILMAZ

İÇİNDEKİLER

KISALTMA LİSTESİ vii

ŞEKİL LİSTESİ viii

TABLO LİSTESİ x

ÖZET xi

ABSTRACT xiii

1 GİRİŞ 1

1.1 Kapsam ... 3
1.2 Literatür Özeti ... 5
1.3 Tezin Amacı ... 16
1.4 Hipotez ... 18

2 KAVRAMSAL ÇERÇEVE 19

2.1 Mekân Üzerine ... 19
2.2 Kentsel Bağlamda Alışkanlıklar Üzerine ... 25
2.2.1 Bellek Kavramı ... 26
2.2.2 Kimlik Kavramı ... 28
2.3 Kentsel Devamlılık Olgusu Üzerine ... 31
2.3.1 Kentsel Çöküntü Bölgeleri ... 33
2.3.2 Kentsel Terk Alanlar ... 36

3 KENTSEL TERK ALANLARIN SINIFLANDIRILMASI 38

3.1 Terk Alanların Kentten Etkilenmesi Üzerine ... 39
3.1.1 Oluşum Evresinde Kentsel Etkiler ... 41
3.1.2 Dönüşüm Evresinde Kentsel Etkiler ... 75
3.2 Terk Alanların Kente Etkisi Üzerine ... 81
3.2.1 Doğrudan Etki ... 82
3.2.2 Dolaylı Etki ... 86
3.3 Terk Alanlar Üzerinde Zamanın Etkisi ... 90
3.3.1 Kalıcı Terk ... 91
3.3.2 Geçici Terk ... 93
3.4 Bölüm Değerlendirmesi ... 96

4 SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK İLKELERİ 99

4.1 Mekânsal Sürdürülebilirlik İlkelerinin Belirlenmesi....100
4.2 Kentsel Terk Alanların Sürdürülebilir Dönüşüm Kurgusu 102
4.2.1Özneye Bağlı Yaklaşım 103
4.2.2Fiziksel Yaklaşım 105
4.2.3Ekonomik Yaklaşım....106

5 SONUÇ VE ÖNERİLER 108

KAYNAKÇA 117

A Sınıflandırma Tablosu 125

A.1 Kentsel Terk Alanların Sınıflandırma Tablosu....127

B Terki İncelenen Alanların Kimlik Kartları 128

B.1 Terk Edilen SanZhi UFO Evleri Bölgesi Kimlik Kartı....129
B.2 Terk Edilen Surlarla Çevrili Kowloon Bölgesi Kimlik Kartı....130
B.3 Terk Edilen Ordos Kangbashi Bölgesi Kimlik Kartı....131
B.4 Terk Edilen Balestrino Kasabası Kimlik Kartı 132
B.5 Terk Edilen Beichuan Şehri Kimlik Kartı....133
B.6 Terk Edilen Oradour Sur Glane Kimlik Kartı....134
B.7 Terk Edilen Humberstone Bölgesi Kimlik Kartı....135
B.8 Terk Edilen Canfranc Uluslararası Demiryolu İstasyonu Kimlik Kartı 136
B.9 Terk Edilen Hashima Adası Kimlik Kartı 137
B.10 Terk Edilen Kadykchan Kenti Kimlik Kartı 138

TEZDEN ÜRETİLMİŞ YAYINLAR 139

KISALTMA LİSTESİ

PPS	Project for Public Places (Kamusal Mekânlar İçin Proje Şirketi)
TDK	Türk Dil Kurumu
UFO	Unidentified Flying Object (Tanımlanamayan Uçan Nesne)
UNESCO	United Nations Educational Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü)
UIA	International Union of Architects (Uluslararası Mimarlar Birliği)
WCED	World Commission on Environment and Development (Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu)

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1.1 Tez akış şeması ... 3
Şekil 2.1 Lefebvre'in üçlü mekân diyalektiği ile kentsel mekânın oluşumu ... 23
Şekil 2.2 Alışkanlıklardan kaynaklı mekânsal organizasyon şeması ... 25
Şekil 2.3 Kentsel bellek ve kentsel kimlik ilişkisi ... 27
Şekil 2.4 Kentsel kimliği bir araya getiren özellikler bütünü ... 29
Şekil 2.5 Kamusal alanların yaşanabilirlik değerleri şeması ... 32
Şekil 2.6 Kentsel mekânın oluşum gereklilikleri şeması ... 33
Şekil 3.1 Değişimin kaynakları ... 40
Şekil 3.2 Zincirleme değişim ağı etkileşimi ... 41
Şekil 3.3 Kentsel yaşam döngüsü süreç şeması ... 42
Şekil 3.4 Kentlerin oluşum evresinde gereksinimler ... 43
Şekil 3.5 İnsan odaklı kentsel organizasyon ağı ... 44
Şekil 3.6 Kullanıcısı kaybetmiş mekânların ayrışma düzeni ... 45
Şekil 3.7 Kent mekânının oluşturulmasında söz sahibi aktörler ... 46
Şekil 3.8 Taipei'de terk edilen UFO görünümlü SanZhi evleri ... 47
Şekil 3.9 SanZhi evlerinin Tayvan'a ait geleneksel ve modern mimari dille kıyaslanması ... 48
Şekil 3.10 Duvarlarla çevrili Kowloon şehri 1989 hava görseli ... 49
Şekil 3.11 Kowloon şehrindeki mekânsal düzenlemelerin sosyal yansımaları ... 50
Şekil 3.12 Kowloon şehrindeki üst üste yığılmış yaşam alanları ... 51
Şekil 3.13 Yaşam alanlarının kat aralarındam kirlenmeyi önlemek amaçlı yapısal çözümler – ızgara tel sistemi ... 51
Şekil 3.14 Yıkılan bölge üzerine inşa edilen Kowloon Kent Parkı ... 52
Şekil 3.15 Ordos 100 Projesine ait inşa aşamasında terk edilen bir villa ... 54
Şekil 3.16 Ordos'da kullanılmayan kamusal mekânlar ... 55
Şekil 3.17 Fiziksel mekânın içine aldığı kentsel alan bileşenleri ... 56
Şekil 3.18 Fiziksel mekânın terkiyle parçalanan kent yapısı şeması ... 57
Şekil 3.19 Terk edilmiş Balestrino kasabası ... 58
Şekil 3.20 Doğal felaketlerin sebep olduğu mekânsal bozulmalar ... 59
Şekil 3.21 Depremden önce Beichuan kenti (Solda), Depremden sonra Beichuan kenti (Sağda) ... 60
Şekil 3.22 Beichuan Deprem Müzesi (Beichuan Earthquake Museum) ... 60
Şekil 3.23 Katliamdan önce Oradour Sur Glane'de bir sokak (Solda), katliamdan sonra Oradour Sur Glane'de bir sokak (Sağda) ... 62
Şekil 3.24 Oradour Bellek Müzesi ... 62
Şekil 3.25 Terk edilmesi sonrası Humberstone bölgesi üretim alanı ... 65
Şekil 3.26 Terk edilmesi sonrası Humberstone bölgesi işçi sosyal konutları ... 66
Şekil 3.27 Terk edilen Canfranc Demiryolu İstasyonu binası ... 67
Şekil 3.28 Terk edilen vagonların işgali ... 68
Şekil 3.29 Toplumsal yoksulluğun oluşum şartları ... 69
Şekil 3.30 Toplumsal yoksulluğun kısır döngüsü ... 70
Şekil 3.31 Terk edilmesinin ardından Hashima Adası hava fotoğrafı ... 71
Şekil 3.32 Hashima'nın terkinden sonra yapıların mevcut durumu ... 72
Şekil 3.33 Terk edilen Kadykchan kenti fiziksel maden bölgesi ... 74
Şekil 3.34 Kadykchan'da kamusal bir binanın dönüşümü ... 75
Şekil 3.35 Kentlerin dönüşüm evreleri ve dönüşümün etkileri ... 77

Şekil 3.36 Sürdürülebilir kentsel dönüşümün fiziksel, sosyal ve ekonomik şartları 78
Şekil 3.37 Mekânsal etkilerle oluşan kentsel kültür katmanı 81
Şekil 3.38 Terk alanların bıraktığı yapısal ve sosyal kalıntıların kente etkisi 82
Şekil 3.39 1940'larda Orpheum Tiyatro Binası Ana Salonu (Solda), 1980'lerde terki sonrası Orpheum Tiyatro Binası Ana Salonu 83
Şekil 3.40 1940'larda Orpheum Tiyatro Binası Girişi (Solda), 2010'larda restorasyon sonrası Orpheum Tiyatro Binası Girişi 83
Şekil 3.41 Sathorn Kulesi'nin Bangkok kent siluetindeki yeri 87
Şekil 3.42 Kamusal alan olarak kullanılan Sathorn Kulesi'nin teras alanı 87
Şekil 3.43 Sathorn Kulesi iç mekânlarının mevcut fiziksel durumu 88
Şekil 3.44 Kowloon kentinin kalıcı terki 92
Şekil 3.45 Oradour Sur Glane kentinin kalıcı terki 92
Şekil 3.46 Kadykchan kentinin kalıcı terki 92
Şekil 3.47 Küresel salgın sırasında İstanbul'un kamusal mekânları 94
Şekil 3.48 Katalunya Meydanı'nın küresel salgın kapsamında geçici terki 95
Şekil 3.49 Duomo Meydanı'nın küresel salgın kapsamında geçici terki 95
Şekil 3.50 Louvre Müzesi'nin küresel salgın kapsamında geçici terki 95
Şekil 4.1 Sürdürülebilirliğin bileşenleri 101
Şekil 4.2 Terk alan bağlamında oluşturulan mekânsal sürdürülebilirlik ilkeleri 103
Şekil 4.3 Kentsel terk alanların mekânsal dönüşüm kurgusu 107

TABLO LİSTESİ

Tablo 1.1 Kentsel terk alanlar üzerine taranan literatür içerikleri tablosu..... 8
Tablo 1.2 Fiziksel ve çevresel sürdürülebilirlik ilkeleri üzerine taranan literatür içerikleri tablosu..... 12
Tablo 1.3 Sosyal sürdürülebilirlik ilkeleri üzerine taranan literatür içerikleri tablosu..... 14
Tablo 1.4 Ekonomik sürdürülebilirlik ilkeleri üzerine taranan literatür içerikleri tablosu..... 15
Tablo 3.1 Terk edilen endüstriyel alanların tarihsel süreçleri tablosu [113]..... 63
Tablo 3.2 Kentsel dönüşüm kavramının tarihsel süreçlerde analizi [131]..... 76
Tablo 3.3 Seçilen örnekler üzerinden incelenen terk alanların dönüşüm sürecinde kentten etkilenmelerinin analizi..... 80

ÖZET

Kentsel Terk Alanların Mekânsal Sürdürülebilirliği

Lütfiye YILMAZ

Mimarlık Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Feride Pınar ARABACIOĞLU

Kentsel mekânlar, kaynağını insandan alarak çoğalan ortak paylaşım alanlarıdır. Tıpkı insanlar gibi, bu alanlar da yaşam döngüleri içerisinde birbiri ardına dizilmiş evrelerden oluşmakta ve var oldukları andan itibaren süregelen bir telaşla, genişleyip daralan, inşa edilip yıkılan ve tekrar inşa edilen bir süreci takip etmektedirler.

Bu süreç içerisinde sürekli bir değişim eğilimde olan kentsel mekânlar, söz konusu değişimlerin yansıdığı başlıca alanları oluşturmaktadır. Yaşam döngüleri süresince, değişimin düzenli akışına ayak uyduramayarak soyut ya da somut açıdan yıpranan bu mekânlar, bir süre sonra kullanıcısını kaybetme eğilimi gösteren bir çöküş dönemi içerisine girmektedir. Çöküntü bölgelerinden temelde etkin kullanıcısını tamamen kaybetmesiyle ayrılan terk alan kavramı, çoğunlukla içerisinde kalan kentsel ögelerle birlikte çürümeye bırakılan unutulmuş kent parçalarından oluşmaktadır. Bu bağlamda, kentsel mekânı oluşturan bileşenlerle paralellik gösterecek şekilde kentin sosyal, fiziksel ve ekonomik alanları üzerinde meydana gelen değişimlerden etkilenerek oluşan terk alanlar, yine aynı düzlem üzerinde bulunan mekânsal bileşenleri doğrudan veya dolaylı yoldan etkileyebilmektedir. Bireysel bir davranış kararını niteleyen bu terk durumu, bu bağlamda, eylemin

gerçekleşme gerekçelerine ve zamanın belirleyici etkisine bağlı olarak kalıcı ya da geçici bir hal alabilmektedir.

Kentsel terk alanların dönüşümü, genellikle rant odaklı kentsel paylaşım fikirleri üzerinden verilen bağlamından koparılmış tasarım kararları içerisinde ele alınmış haliyle karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu konu, kent içerisinde meydana gelen sosyal ve fiziksel doku zedelenmesinin giderilmesi adına, sürdürülebilirliğin tüm boyutlarını kapsayacak bir kurguda düşünülmelidir. Bu bağlamda, çalışma kapsamında; dayanağını yitirilen mekânsal bileşenlerinin analizinden alan ve terkin tüm gerekçelerini ortaya koyacak şekilde dünyanın farklı yerleri içerisinden seçilen terk alan örnekleri incelenmektedir. Yapılacak olan değerlendirme sonucunda; söz konusu örnek alanların analizlerinden elde edilen veriler ışığında, terk edilmiş kentsel alanların olası dönüşüm senaryoları içerisinde kurgulanması gereken mekânsal sürdürülebilirlik ilkelerinin ortaya konulması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kentsel terk alanlar, kentsel çöküntü bölgeleri, mekânsal sürdürülebilirlik, ötekileştirme, kentsel dönüşüm

ABSTRACT

Spatial Sustainability of Urban Abandoned Areas

Lütfiye YILMAZ

Department of Architecture

Master of Science Thesis

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Feride Pınar ARABACIOĞLU

Urban spaces are common areas of sharing that originate and increase from humans. Just like humans, these areas consist of phases lined up one after another in their life cycles and follow the process of expansion, contraction, demolition and reconstruction from the beginning of their existence.

Within the constantly change, urban spaces are main areas where these changes are reflected. During their life cycles, these spaces, which have not been able to keep up with the regular flow of these deviations, rode in abstract or concrete terms and enter a period of disappearance where they tend to lose their users. The concept of abandoned area, which can be dissociated from ruined regions with the loss of its users, mostly consists of forgotten urban parts that are left to decay along with remaining urban elements. In this context, the abandoned areas, which are provoked by the changes occurring on social, physical and economic areas of the city, can directly or indirectly affected the spatial components. This abandonment action defined over individual behaviors, can become permanent or temporary depanding on action and time.

The transformation of abandoned areas emerge with design decisions detached from their context based on rent-oriented urban ideas. However, this issue should be measured in a scenario that will contain all components of sustainability in order to eliminate the social and physical tissue damage striking in the city. Within the scope of this study, examples of abandoned areas, which are based on the analysis of the lost spatial components and are selected from different parts of the world in a way to reveal all the reasons for abandonment, are investigated. As a result of evaluation; it is aimed of reveal the spatial sustainability principles that should be reflected within the possible transformation scenarios of the abandoned urban areas.

Keywords: Urban abandoned areas, urban ruined regions, spatial sustainability, otherization, urban transformation

1
GİRİŞ

''Kentsel biçimler, yapılar, işlevler birbirleri üzerinde etkide bulundu ve birbirlerini dönüştürdüler. Her kentsel oluşum bir yükseliş, doruğa çıkış ve düşüş yaşadı. Onun parçaları ve kalıntıları daha sonra başka oluşumlara hizmet etti. Tarihsel hareketi içinde kendi özgül yerinde ele alınan şehir kritik evrelerden geçti. Yapısızlaşma ile yeniden yapılanma zaman ve mekân içerisinde birbirini izleyerek daima alan üzerinde tercüme edildi.''

Henri Lefebvre, Şehir Hakkı, ss.72.

İnsanın sosyal yaşamı diğerlerinin varlığı ile mümkündür [1]. Kentsel mekânlar, insana özgü sosyalleşme güdüsünü besleyen ortak paylaşım alanlarıdır. Kentlerin oluşumlarından itibaren süregelen kronolojik döngüleri incelendiğinde; kamusal mekânların etkileşim ve iletişim ara yüzleri oluşturarak bireysellikten toplumsallığa geçişe zemin oluşturduğu gözlemlenmektedir. Bu nedenle kentsel kamusal mekânlar, söz konusu kentlerin sosyokültürel kimliğinin oluşturulması ve sürdürülmesi bakımından yetkin üretim merkezleridir.

Kentlerin ortak kullanım alanları, insanların dâhil oldukları toplumsal yapıyı barındıran, destekleyen ve yansıtan mekânlardır [2]. Dolayısıyla bu alanlar, kent içinde karşılaşma ve kesişme paydaları yaratır. Bu alanların varlığı bireylerin iletişim ve etkileşim kurmasına zemin hazırlayan fiziksel mekân içerisinde, duyguların, kültürlerin ve alışkanlıkların da karşılaşması ve karışmasıyla kentsel kimliği meydana getirmektedir.

Kentsel kimlik, bir mekânın diğerlerinden ayrılmasını sağlayan özgün değerlerin ifade edilme halidir[1] [3]. Zamanın tüketilmesi ile tarihsel süreç içerisinde oluşan kimlik, sürekli olarak üretilen değerler bütünü olarak tanımlanabilir. Etkileşim

[1] Prohansky'den aktaran Ocakçı, 2012.

alanları olan doğal, sosyal ve yapılı çevre içerisinde, kentsel, yapısal ve bireysel ölçekte fiziksel ve sosyal oluşumların tümünü kapsamaktadır. Bir kentin kimliği, o kent içinde sürekli hale gelen kazanım ve çıkarımlardan meydana gelir. Toplumsal fikir, davranış ve deneyimlerin farklılaştığı noktalarda bir araya gelen benzerliklerin sonucunda oluşur [4]. Kentsel mekânda sürdürülen eylemlerin olağanlaşması ve alışkanlık haline gelmesi durumu, kentsel kimliğin devamlılığının sağlanmasının temel ilkesidir. Tüm bu tanımlamalardan yola çıkarak kentsel kimlik özünde, *''aktarım''* olgusuna dayandırılabilmektedir. Sürekli bir değişim içerisinde olan kentlerde, kimliğin de sürekli olarak yeniden üretilmeye ve aktarılmaya ihtiyacı vardır [5]. Dolayısıyla kimliği kentlerin farklı zamanları içerisinde farklı bakış açıları ile anlamak ve yorumlamak, söz konusu kentin yaşamı için öncelik taşımaktadır.

Kentler, yaşam döngüleri içerisinde, tıpkı canlı ve cansız diğer varlıklar gibi belirli evrelerin dizilimiyle oluşur. Var oldukları zaman diliminden itibaren genişleyip daralan, inşa edilip yıkılan ve tekrar inşa edilen bir süreci takip ederler. Bir kentin morfolojik açıdan şekillenerek var olması, sosyokültürel ve işlevsel olguların bir araya gelmesinden kaynaklanmaktadır[2] [6]. Var oluşu sonrasında büyüyen fiziki ve sosyal kent sınırları, kimliksel kazanımın tamamlanmasıyla birlikte etkin etkileşim dönemi içerisine girer. Lynch'e göre etkileşim potansiyeli güçlü kentler; yaşam, duygu, uyum, denetim ve erişim potansiyelleri içerisinde adalet ve verimlilik kıstaslarının sağlanabildiği çemberde oluşur [7]. Bu özellikleri bakımından algılanabilir ve yaşanabilir kılınan kent mekânı, kamusal mekân organizasyonunun kurulması bakımından da aktif hale getirilir. Ancak değişen ve değişmekte olan fiziksel, ekonomik, teknolojik, politik ve sosyokültürel bileşenlere bağlı olarak kentlerin toplumsal yaşayış biçimi ve alışkanlıkları da değişmektedir. Söz konusu değişime ayak uyduramayan kentsel organizasyon ağı ise başlıca kentsel mekânda etkisini göstermektedir.

Zaman ve mekânın ikili ilişkisi içerisinde sosyokültürel üretimini kaybederek kamusal tüketim odaklı hale gelen kentsel alanlar bu çalışmanın ana konusunu oluşturmaktadır. Söz konusu mekânların değerlendirilmesinde, kent mekân

[2] Benevolo'dan Aktaran Aktan, 2006.

bağlantısı fiziksel açıdan zedelenmiş, sosyal açıdan ise tamamen kopmuş alanlar kentlerin çöküntü odakları olarak tanımlanmaktadır [8]. Kentsel terk alanlar ise; işlevini, fiziksel mekân ögelerini ve yer yer sınırlarını yitirmeleri ile kentlerin çöküntü bölgeleri olarak anlaşılabilir. Ancak bu alanlar kullanıcısını tamamen kaybetmeleri ile çöküntü bölgelerinden kavramsal olarak farklılaşmaktadır. Bu bağlamda, fiziksel tüm mekân bileşenlerini yitiren bu atıl alanlar Lefebvre'nin özne odaklı mekân tanımlaması açısından ele alındığında, terk bölgelerinin mekân olma özelliğini tamamen kaybettiği söylenebilmektedir.

Bu çalışma kapsamında; kullanıcısını tamamen kaybederek bilinmezliğe terk edilen kent mekânların oluşum nedenleri; fiziksel ve sosyokültürel açıdan ele alınarak kapsamlı bir şekilde sınıflandırılmış, bu nedenlerin arkasında yatan bilinçli ve bilinçsiz, doğrudan ve dolaylı etkiler incelenmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen fiziksel ve sosyal çözümlemelere yönelik olarak, söz konusu terk bölgelerinin yeniden dönüşüm senaryolarının etkileri değerlendirilmiştir.

1.1 Kapsam

Bu çalışma kapsamında; kentsel terk alanlarının oluşma nedenleri ve dönüşüm senaryoları fiziksel ve sosyokültürel açıdan irdelenecektir. Bu bağlamda tezin ana çatkısı 5 bölümde ele alınmıştır (Şekil 1.1). Giriş ve sonuç bölümleri haricinde; çalışmanın ana omurgası kavramsal çerçeve, kentsel terk alanların analizi ve sınıflandırılması ve yeniden dönüşüm kurgusunda sürdürülebilirlik ilkeleri üzerinden oluşturularak değerlendirilmektedir.

Şekil 1.1 Tez akış şeması

Terk alanların tanımlanmasında, bir mekânın varlığını ve sürekliliğini oluşturan etken ve bileşenlerin sorgulanması önemlidir. Bu nedenle, konunun ele alınışı bakımından önemli bulunan kavramların incelendiği 2. bölüm, mekân konusu kapsamında, mekânı oluşturan bileşenlerin analizleri üzerinden başlatılmaktadır. Lefebvre'nin, mekânın asıl varlığını özne olan ilişkisinin oluşturduğu görüşü üzerine sosyal yönüyle ele alınmaya başlayan kentsel mekân için, toplumsal alışkanlıklara dayalı bellek ve kimlik okumaları yapılmıştır. Özne mekân diyalektik ilişkisinin fiziksel, zihinsel ve toplumsal boyutları arasındaki süreğen ve çok katmanlı ilişkisinin aktarımı, ters bir bakış açısıyla, bu durumun süreksizliğinde yaşanacak mekânsal döngünün de analiz edilmesi fikrini doğurmuştur. Bu bağlamda incelenen kentsel çöküntü bölgeleri ve terk alan kavramı, yapılan literatür taraması üzerinden derin bir kavramsal çerçevede incelenmekte ve mekânların yaşam döngüsü içerisindeki yerleri benzer ve farklı noktaları üzerinden ortaya konulmaktadır.

Çalışmanın ana odağını oluşturan kentsel terk alan kavramı; kullanılmayan kentsel mekânlar, kentin hayalet alanları ve kamusal tüketim konuları üzerinden ele alınarak, disiplinler arası çalışmaları da kapsayan okumalarla irdelenmiştir. Bu bağlamda yapılan literatür taraması üzerinden sınırları daraltılan terk alanların oluşum nedenleri, bilinçli ve bilinçsiz davranış modeli üzerinden tezin 3. bölümünde ele alınmaktadır. Mekânsal terkin gerekçelerini tüm yönleriyle ortaya koyması amacıyla dünya üzerindeki farklı kentler üzerinden örneklenerek incelenen kentsel terk alanlar, bu bağlamda sınıflandırılarak ayrıştırılmış ve terk alan kavramı yeni bir bakış açısıyla yeniden tanımlanmıştır.

Kentsel terk alanların tanımlanması ve oluşum nedenleri bakımından sınıflandırılması, bu alanların dönüşümünde mekânsal ve sosyal sürdürülebilirlik ilkelerinin oluşturulmasına zemin hazırlamaktadır. Bu nedenle, çalışmanın 4. bölümü, literatürde kentsel sürdürülebilirlik kavramı üzerine yapılan araştırmalara dayandırılarak hazırlanmıştır. Bu bağlamda incelenen sürdürülebilirlik olgusu; tez çalışması içeriğince incelenen terk mekânların, fiziksel, sosyal ve ekonomik devamlılığın sağlanmasına yönelik olarak üç ana başlıkta ele alınmaktadır.

Çalışmanın tamamı için, tüm bu değerlendirmeler üzerinden varılacak bir sonuç ile konunun kavramsal bakışı üzerinde düşünülen araştırma soruları cevaplanmış ve kentsel terk alanların mekânsal sürdürülebilirliğine dair ilkeler derlenerek ortaya çıkarılmıştır.

1.2 Literatür Özeti

Bu tez çalışmasında; kentsel terk alanların oluşum sebepleri ve oluşumları sonrası kurgulanacak dönüşüm senaryoları mekânsal sürdürülebilirlik ilkeleri üzerinden analiz edilmektedir. Bu bağlamda yapılan literatür çalışması; *mekân*, mekânı bir arada tutan *kentsel kimlik* ve kimliğin dayanağı olan *mekânsal süreklilik* kavramları üzerinden yapılmaktadır.

Mekân, mimarlığın güncel tartışma alanlarındaki varlığını sürekli olarak korumaktadır. Bu tartışmaların ana odağı, mekânın ve mekânsal sınırların tanımlanması üzerine kuruludur. Mekânın kelime karşılığı Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, Felsefe Sözlüğü ve Tanyeli ve Sözen'in hazırladığı Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü üzerinden incelenmiştir [9] [10] [11]. Kavramsal açıdan mekân ise; Platon, Descartes, Heidegger, Hegel ve Kant'ın felsefeleri üzerinden aktarılmaktadır [12] [13] [14] [15].

Somut kent mekânı Ching'in mekânsal nitelendirmelere bağlı aktarımları üzerinden değerlendirilmiş ve Lynch'in tanımladığı soyut mekân ile birlikte değerlendirilmiştir [16] [17]. Bir diğer yandan mekânın tanımlanması ve farklı boyutlarının algılanmasında, Lefebvre'in yaşanan, algılanan ve tasarlanan bakış açısı altındaki üçlü mekân anlayışı ön plana çıkmaktadır [18].

Kentsel bağlamda soyut ve somut açıdan tanımlanan mekân, aynı zamanda soyut ve somut katmanlar biriktirdiğinden; çalışma içerisinde palimpsest kavramı araştırılmış ve bu noktada Kuberski ve Gür'ün çalışmalarına yer verilmiştir [19]. Huyssen 2003'de bu kavramın, kentsel mekân analizlerinde kullanılmasının faydalarına dikkat çekmektedir [20]. Kavramın açıklanmasında ağırlıklı olarak Al'in 2011'de yayımladığı makalesi ve Dinçer'in 2013 yılına ait çalışmalarından yararlanılmıştır [21] [22]. Çok katmanlı kent olgusunun incelenmesi, aynı zamanda kent kimliği açısından da önem taşımaktadır.

Kent kimliği kavramının açıklanmasında, başlıca olarak Ersoy'un derlediği Kentsel Planlama Ansiklopedik Sözlük içerisinde yer alan Ocakçı'nın Kentsel Kimlik çalışmasından yararlanılmıştır [3]. Yapılan literatür taraması, çalışmanın bir sonraki aşamasında ele alınan bilinç konusuna dair bir altyapı oluşturulması hedeflenerek, kentsel bellek ve aidiyet kavramları üzerinden çeşitlendirilmiştir.

Lynch, kimliği kenti farklı kılan özelliklerin birlikteliği ile tanımlar [17]. Lefebvre'e göre kent içi toplumsal yapıdaki bu farklılıklar, fiziksel ve kültürel üretimi çeşitlendirerek mekânsal üretime destek olur [18]. Temelde bu iki görüş üzerinden ele alınan kent kimliği, aidiyet kavramını açıklayan Chow ve Healey, Twigger Ross ve Uzzell'in yayınları ve bellek kavramını irdeleyen Halbwachs, Ricoeur, Rossi ve Norberg-Schulz'un çalışmaları üzerinden genişletilerek irdelenmektedir [23] [24] [25] [26] [27] [28].

Çalışmanın aktarılmasında önemli bir yere sahip olan kentsel mekân, çok katmanlılık, kimlik, aidiyet ve bellek kavramlarının incelenmesi, kentsel terk alanların tanımlaması ve var oluş nedenlerinin sınıflandırılmasına destek olmuş, bu alanda yapılacak olan literatür taraması için de sınırlandırmalar yapılmasını sağlamıştır.

Kentsel terk alanlar kapsamında yapılan literatür taramasında; konunun, çöküntü bölgeleri, kullanılmayan kentsel mekânlar, atıl alanlar, kentsel yalnızlaşma, hayalet mekânlar ve kamusal tüketim konuları içeren çalışmalar içerisinde de ele alındığı gözlemlenmektedir. Bu kavramlar üzerinden yapılan çalışmalar incelendiğinde, kentsel terk alan kavramının, diğerlerinden net bir ayrım gözetmeksizin kullanıldığı ve durumun belirleyici özelliklerinin kavramsal bir bütünlükle incelenmediği saptanmıştır.

Günümüze dek yapılan ulusal ve uluslararası çalışmalar incelendiğinde, konunun kentsel dönüşüm kapsamında önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Özellikle bu kent içi alanların, sosyolojik ve toplumsal yapıya etkileri konunun disiplinler arası potansiyelini ortaya koymaktadır. İncelenen çalışmalarda konunun ele alınış biçimi bakımından, bu alanların kente ve toplumsal yapıya etkilerine değinilmiş; ancak söz konusu bölgelerin kentten ve toplumsal yapıdan etkilenerek ortaya çıkma nedenleri ise ayrıntılı olarak ele alınmamıştır.

YÖK Ulusal Tez Merkezi'nde üzerinden terk alanlar ve çöküntü bölgeleri konularında yapılmış tezler tarandığında karşımıza 10 adet çalışma çıkmaktadır. Çöküntü bölgeleri üzerine yapılmış 6 tez çalışmasının; 3'ü mimarlık, 2'si sosyoloji ve diğeri de güzel sanatlar alanında yazılmıştır. Sosyoloji alanında yazılan tezler çöküntü bölgelerinin sosyal sorunlarını ele alırken, güzel sanatlar yapılan yüksek lisans çalışmasında bu alanların sanatsal yapıtların canlandırılması yoluyla kente yeniden kazandırılması konusu işlenmiştir. Bu konuda yapılan araştırmalardan Işıkkaya'nın "Kentsel Çöküntü Bölgelerinin Örgütlenmesi ve Yeniden Kullanımı" çalışması yol gösterici olmuştur. Doğrudan terk alanları kapsayan tezlerin 2'si alan çalışması üzerine yoğunlaşarak kent içi endüstriyel kalıntılara odaklanmaktadır. Ulusal çapta yapılan tez çalışmaları haricinde; bildiri, makale ve kitaplardan yararlanılmış; bu anlamda Birol Baransü'nün "Şehir Yenileme" kitabı ve Mübeccel Kıray'ın "Kentleşme Yazıları" başlıca olarak irdelenmiştir.

Uluslararası alanda yapılan çalışmalar daha çok konunun tespitine ve toplumsal yapıya etkilerine yöneliktir. Öteki, ötekileştirme, tüketim ve mekânsızlaşma gibi kavramların iç içe okumalarına dayalı olarak yapılan literatür taramasında, kamusal alan çalışmalarıyla bilinen Habermas'ın "Kamusallığın Yapısal Dönüşümü" ve "Öteki Olmak, Ötekiyle Yaşamak" kitapları yol gösterici olmuştur. Ayrıca taranan kaynaklar arasında; Riesman, Sennett, Urry ve Harvey'e ait eserler ön plana çıkmaktadır.

Kentsel terk alanların araştırılması kapsamında farklı kavramlar üzerinden incelenen ulusal ve uluslararası, makale, dergi, kitap, derleme ve tez çalışmaları ve içerikleri Tablo 1.1. de ayrıntılı olarak verilmektedir.

Tablo 1.1 Kentsel terk alanlar üzerine taranan literatür içerikleri tablosu

YAZAR	TARİH	TÜRÜ	YAYIN İSMİ	KAVRAM	İÇERİK
David Riesman	1950	Kitap	Yalnız Kalabalık	Kamusal Yalnızlaşma	Bireylerin maruz kaldığı ekonomik, politik ve psikolojik gerilimler sonucunda toplumsal yapı zarar görmekte, kamusal alanlar işlevsizleşmektedir.
Henri Lefebvre	1973	Kitap	Writing On Cities	Çöküntü Bölgesi	Sürekli olarak kendini yenileyen bir kentte, kendini yenileyemeyen ve bu nedenle de dönüşemeyen her mekân birer çöküntü odağıdır.
Birol Baransü	1989	Kitap	Şehir Yenileme	Çöküntü Bölgesi	Kent içi fiziksel iletişimi zedelenmiş ve sosyal yönden bağlantısı tamamen kopmuş kent içi bölgeler çöküntü odaklarıdır. Bu alanlara kent içinde ayrıştırılarak ötekileştirilen bireyler sığınmaktadır.
Ricardo Avarez	1994	Tez	The Urban Voids and The City's Production	Kullanım Dışı Kentsel Mekân	Kapitalist kentlerde sıklıkla meydana gelen kullanılmayan boş alanlar, siyasi yaptırım ve zorlamalarla ilişkilidir.
Richard Sennett	1996	Kitap	Kamusal İnsanın Çöküşü	Yitik Kamusal Alan	Kentlerdeki kamusal mekân, kent içi toplumsal hareketin erozyonuna bağlı olarak yalnızca içinden geçip gidilen bir yer haline gelmektedir.
Oğuz Işık	1994	Makale	Değişen Toplum ve Mekân Kavrayışları	Kapitalist Mekân	Kapitalist mekân, çizgisel, geri dönüşü olmayan içi boşaltılmış bir mekândır ve çürümeye mahkûmdur.
Richard Sennett	1996	Kitap	Kamusal İnsanın Çöküşü	Yitik Kamusal Alan	Kentlerdeki kamusal mekân, esas işlevini kaybederek yalnızca içinden geçip gidilen bir yer haline gelmektedir.

Tablo 1.1 Kentsel Terk Alanlar Üzerine Taranan Literatür İçerikleri Tablosu (devamı)

YAZAR	TARİH	TÜRÜ	YAYIN İSMİ	KAVRAM	İÇERİK
George Simmel	1996	Makale	Metropol ve Zihinsel Yaşam	Çöküntü Bölgesi - Ötekileştirme	Kentlerin zengin ve yoksul olarak ayrışmış ve birinin diğerini ötekileştirdiği alanlarında yaratılan hiyerarşik düzen, göz ardı edilmiş bölgeler içerisinde çöküntü odaklarını oluşmaktadır.
Mübeccel Kıray	1998	Kitap	Kentleşme Yazıları	Çöküntü Bölgesi	Dengesiz ve ucuz sanayileşme ile az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki kentsel dönüşüm politikaları, kent içi çöküntü alanlarının oluşmasına neden olmaktadır.
John Urry	1999	Kitap	Mekânları Tüketmek	Kamusal Tüketim	Zaman ve mekân devinimi içerisinde, ticari ve sosyokültürel üretimin tüketime dönüşmesini turizm odaklı merkezler üzerinden incelenmeyen bu çalışma, yerlerin dengesiz dağıtılmış tüketimine değinmektedir.
Paul Drewe	2000	Bildiri	European Experiences: Urban Regeneration	Çöküntü Bölgesi	Kültürel ve etnik farklılıklardan meydana gelen sosyal dışlanma kent içi çöküntü alanlarının oluşmasına neden olmaktadır.
David Harvey	2002	Kitap	Sınıfsal Yapı ve Mekânsal Farklılaşma Kuramı	Çöküntü Bölgesi	Toplumsal kaynakların kolektif olarak kullanılamadığı ekonomik açıdan yoksullaşmış bölgeler çöküntü merkezleridir.
Kees Christiane	2002	Makale	The City As a Loft: Berlin	Terk Mekân	Terkedilmiş kentsel mekânlar, düzenlenmiş ve soylulaştırılmış bir politik düzenin kısıtlamaları altında kentin kültürel ıslah alanlarıdır.

Tablo 1.1 Kentsel Terk Alanlar Üzerine Taranan Literatür İçerikleri Tablosu (devamı)

YAZAR	TARİH	TÜRÜ	YAYIN İSMİ	KAVRAM	İÇERİK
Jurgen Habermas	2004	Kitap	Öteki Olmak Ötekiyle Yaşamak	Kentsel Mekânsızlık	Küreselleşmeyle birlikte kentler fiziksel ve sosyal yarılmalarla ayrışmış ve ortak kamusal alan şeffaflık algısını yitirmiştir.
Jurgen Habermas	2005	Kitap	Kamusallığın Yapısal Dönüşümü	Kutuplaşan Kamusallık	Karmaşıklaşan kent insanı kendi özel alanına çekilmiş ve bu durum kutuplaşan ayrışımlarla kamunun çöküşüne sebep olmuştur.
Mario Calixto ve Marcia Brito	2004	Makale	The Urban Voids	Kullanım Dışı Kentsel Mekân	Hiçbir şekilde inşa ve işgal edilmemiş kentsel boş alanlar (urban vacant spaces) işlevi ve kullanıcısı olmadığı için kent içi atıl alanlara örnek verilebilir.
John Urry	2004	Makale	The Sociology of Space and Place	Yitik Kamusal Mekân	Yapısal olarak örgütlenmeyen fiziki kent mekânları, sosyal açıdan kalkınamaz duruma gelerek kullanım dışı kalmaktadır. Bu durum kentsel bağlamda yitirilmiş kamusal alanlar oluşmasına neden olmaktadır.
Martina Löw	2008	Makale	The Constitution of Space	Mekânın Yok Olması	Öznenin kamusal alandaki dengesiz pozisyonu ile birlikte işlevsel mekânlar kapsayıcı olmaktan çıkarak dışlayıcı konuma gelmektedir.
Devrim Işıkkaya	2008	Doktora Tezi	Kentsel Çöküntü Bölgelerinin Örgütlenmesi ve Yeniden Kullanımı	Çöküntü Bölgesi	Küreselleşmeye bağlı varsıllık ve yoksulluk ayrışmaları, kentlerde üretim ve tüketim dengesizliği yaratmakta ve bu kopmalar çöküntü odaklarının oluşmasına sebep olmaktadır. Ayrıca afet ve savaş bölgeleri ve kent içinde kalmış işlevsiz endüstriyel alanlar da çöküntü odaklarıdır.

Kavramsal yaklaşımı, çağrıştırdığı benzer kavramlar üzerinden araştırılarak tanımlanan kentsel terk alanların, dönüşümlerine yönelik olarak mekânsal sürdürülebilirlik ilkeleri literatür içerisinde taranmıştır. Sürdürülebilirlik kavramı; literatür içerisinde fiziksel, sosyal ve ekonomik alanlar üzerinde ele alınmaktadır.

Sürdürülebilirlik alanındaki tartışmalar geniş bir zaman dilimine yayılmış olsa da, mimarlığın güncel odak noktalarından biri olmayı sürdüren bu kavramdan; ilk kez 1977'de Pirages'in "Sürdürülebilir Toplum" isimli kitabında bahsedilmiştir [29]. 1987 yılında ise WCED'in yayınladığı raporda, "sürdürülebilirlik" tam anlamıyla ilk kez bir terim olarak tanımlanmakta ve yayımlanan rapor kapsamında sürdürülebilirliğin mevcut ilkeleri ortaya konmaktadır [30]. Ardından 1993 yılında UIA'nın "Sürdürülebilir Gelecek" temasıyla düzenlediği kongrede, sürdürülebilirliğin kentsel ilkeleri belirlenerek, bu kavram kültürel ve çevresel bozulmalarla ilişkilendirilmektedir [31]. Farklı boyutlarıyla literatürde var olan bu kavram için, Chiu 2002'de, fiziksel, sosyal ve ekonomik açıdan üç farklı kavramsal açının bir arada ele alınmasının etkilerini vurgulamaktadır [32].

Konunun ele alınışı bakımından gerekli görülen, mekânsal, sosyal ve ekonomik ilkelerin ortaya konması için bu konuda hazırlanan ulusal ve uluslararası çalışmalar incelenmiştir. Mekânsal anlamda fiziksel sürdürülebilirlik ilkelerinin anlaşılmasında başlıca olarak; çevresel dengenin korunmasının gerekliliğini benimseyen Hayes, Brown, Hauser ve Serres'in çevresel düşünce yaklaşımından yararlanılmıştır [33] [34] [35] [36]. Sosyal sürdürülebilirlik ilkelerinin incelenmesi için, İlhan Tekeli'nin "Sürdürülebilirlik Kavramı Üzerine İrdelemeler" yazısı konunun ele alınışı ve kaynak kullanımı açısından yol gösterici olmuştur [37]. Tamamlayıcı bağlamda ekonomik sürdürülebilirlik koşullarının analizinde ise, Milbrath ve Daly'nin tüketim alışkanlıklarının değiştirilmesi yönündeki tutumları esastır [38] [39]. İncelenen çalışmalar, odak noktası bakımından farklılık gösterse de, hepsinin ortak birleşim noktası, tüm bu değerlerin bir arada uygulanmasının gerekliliğine yöneliktir.

İncelenen çalışmalarının kavramsal açıdan içerikleri, fiziksel ve çevresel, sosyal ve ekonomik olmak üzere sınıflandırılarak Tablo 1.2, Tablo 1.3 ve Tablo 1.4'de sunulmaktadır.

Tablo 1.2 Fiziksel ve çevresel sürdürülebilirlik ilkeleri üzerine taranan literatür içerikleri tablosu

KAVRAMSAL İÇERİK	YAZAR	TARİH	TÜRÜ	YAYIN İSMİ	İÇERİK
FİZİKSEL ve ÇEVRESEL YAKLAŞIM	Dennis Pirages	1977	Kitap	Sürdürülebilir Toplum	Sürdürülebilir bir toplum yaratılması için bugünün gereklilikleri, gelecekte gerekli olacak olanı baltalamadan karşılanmalıdır.
	Denis Hayes	1978	Kitap	Repairs, Reuse, Recycling: First Steps Toward a Sustainable Society	Atık maddenin geri dönüştürülerek kullanımının arttırılması ile kaynak maliyetinin azaltılması, doğanın korunmasına yönelik en önemli adımlardan biri sayılmaktadır.
	Lester Brown	1979	Kitap	Yirmidokuzuncu Gün	Toplumların tüketim seviyelerinde bariz farklar, çevresel dengeyi bozarak sürdürülebilirliği engeller.
	Micheal Colby	1990	Makale	Environmental Management İn Development	İnsan aktivitelerinden kaynaklanan çevresel bozulmalar giderilmeli, teknoloji diğer canlıları etkileyecek ölçüde büyümemelidir.
	P. Nijkamp, M. Berg ve J. Soetman	1990	Makale	Regional Sustainable Development and Natural Resource Use	İnsan haklarının doğa çıkarları doğrultusunda savunulduğu yüksek yaşama kalitesi, çevresel etki değerlendirmesi sağlar.
	Kasperon ve Turner	1995	Makale	Regions at Risk: Comparisons of Thereatened Environments	Teknolojik gelişmelerden kaynaklı oluşan çevresel bozulmaların çevre merkezli insan faaliyetleri ile giderilmesi gerekmektedir.

Tablo 1.2 Fiziksel ve çevresel sürdürülebilirlik ilkeleri üzerine taranan literatür içerikleri tablosu (devamı)

KAVRAMSAL İÇERİK	YAZAR	TARİH	TÜRÜ	YAYIN İSMİ	İÇERİK
FİZİKSEL ve ÇEVRESEL YAKLAŞIM	Joseph Tainter	2000	Makale	Sustainability of Complex Societies	Yaşayan kuşağın geçmişten gelen çevresel alışkanlıklarını sürdürememesiyle oluşan çevresel bozulma, toplum nüfus ve yaşanabilirlik düzeyinde azalmaya sebep olur.
	Jürg A. Hauser	1992	Makale	Population, Ecology and The New Economics Guidelines for a Steady State Economy	Fiziksel taşıma sınırlarına uygun olmayan alan kullanımının engellenmesi anlamına gelen "çevresel eşik" kavramı sürdürülebilirliğin temel ilkesidir.
	Michel Serres	1994	Kitap	Doğayla Sözleşme	Sürdürülebilirlik ilkesi ancak bireylerin kısa vadeli çıkarlarının göz ardı edildiği bir çevresel bilincin varlığıyla mümkün olabilir.
	Robert Olson	2002	Makale	Alternative Images of a Sustainable Future	Kentsel nüfus dağılımı içerisindeki çevresel kullanım eğrileri, doğal kaynak kullanımını verimli hale getirerek ekolojik dengeyi korumaktadır.
	Joseph Tainter	2000	Makale	Sustainability of Complex Societies	Yaşayan kuşağın geçmişten gelen çevresel alışkanlıklarını sürdürememesiyle oluşan çevresel bozulma, toplum nüfus ve yaşanabilirlik düzeyinde azalmaya sebep olur.

Tablo 1.3 Sosyal sürdürülebilirlik ilkeleri üzerine taranan literatür içerikleri tablosu

KAVRAMSAL İÇERİK	YAZAR	TARİH	TÜRÜ	YAYIN İSMİ	İÇERİK
SOSYAL YAKLAŞIM	Dennis Pirages	1994	Makale	Sustainability as an Evolving Process	*Homosapien*lerin yaşamsal faaliyetlerini diğer nesillere aktarabilmesi ile sürdürülebilir kültür katmanını oluşturulur.
	Polese ve Stren	2000	Makale	The Social Sustainability of Cities: Diversity and the Management of Change	Kültürel ve sosyal çeşitlilik gösteren grupların yaşam kalitelerini arttırmaya yönelik kurgulanacak uyumlu davranış düzenleri doğrultusunda sürdürülebilir toplum anlayışı oluşturulabilir.
	İlhan Tekeli	2001	Makale	Sürdürülebilirlik Kavramı Üzerine İrdelemeler	Sürdürülebilirlik bilincinin gelişmesi için fiziksel ve ekonomik devamlılığın yanı sıra çevre ahlakı gereklidir.
	Barron ve Gauntlett	2002	Makale	Housing and Sustainable Communities Indicators	Gelecek nesillerin sağlıklı ve yaşanabilir toplumlara sahip olması, güncel toplumun eşitlikçi ve şeffaf yaşam düzenine bağlıdır.
	Robert Olson	2002	Makale	Alternative Images of a Sustainable Future	Nüfus, yaşanabilirlik ve tüketim değişkenlerinin belirlediği çevresel etki ve toplum ilişkisi süreğen olmalıdır.
	Chui ve Rebecca	2004	Makale	Socio Cultural Sustainability of Housing	Konut faaliyetlerinin çevresel etkilerinin denetimi, ancak sosyal ve kültürel alanların devamlılığına bağlı olarak iyileştirilebilir.
	UNESCO	2017	Rapor	Most Programme	Kültürel çeşitliliğin korunması sürdürülebilirliğin esas dayanağıdır.

Tablo 1.4 Ekonomik sürdürülebilirlik ilkeleri üzerine taranan literatür içerikleri tablosu

KAVRAMSAL İÇERİK	YAZAR	TARİH	TÜRÜ	YAYIN İSMİ	İÇERİK
SOSYAL YAKLAŞIM	Donella Meadows	1972	Kitap	The Limits To Growth	Fiziksel sürdürülebilirlik kaynak açısından ekonomik gelişmenin sürekliliğini sağlamaktadır.
	Lester Milbrath	1989	Makale	Envisioning a Sustainable Society	Tüketim ve yaşam alışkanlıkları değiştirilmelidir. Atıklar değerlendirilmelidir. Geri kazanımlar arttırılmalıdır.
	M. D. Young	1992	Kitap	Sustainable Investment and Resource Use	Doğal ve toplumsal kaynakların gelecek nesillere aktarımının sağlanabilmesi toplumsal bir değerdir. Bu değerin ekonomik açıdan fiyatlandırması, çevresel açıdan kayıpları en aza indirmektedir.
	J. Kozlovski ve G. Hill	1993	Kitap	Towards Planning for Sustainable Development	Mevcut teknolojik altyapının fiziksel düzende önlenemez zararının önüne geçilmesi ekonomik devamlılığa olanak sağlar.
	Herman E. Daly	1995	Makale	Toward a Measure of Sustainable Social Net National Product	Ancak toplumsal tüketimden kaynaklanan çevresel harcamaların hesaplandığı sermaye sistemi ile sürdürülebilirlik faaliyetleri aksamadan devam eder.
	İlhan Tekeli	2001	Makale	Sürdürülebilirlik Kavramı Üzerine İrdelemeler	Toplumsal tüketim seviyelerine denk düşen üretim faaliyetlerinde denge sağlanması, fiziksel ve sosyal sürdürülebilirliği destekleyerek bir bütün oluşturmaktadır.

1.3 Tezin Amacı

Bu tezin amacı; kullanıcısını kaybederek terk edilen kentsel alanların dönüşüm senaryolarının mekânsal ve sosyal sürdürülebilirliğine yönelik ilkelerini ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda, kentsel terk alanların oluşum nedenleri ve bu alanlara yönelik dönüşüm senaryoları; söz konusu alanların kentten etkilenmeleri ve kente etkileri bakımından ve zaman kıstası üzerinden incelenmektedir. Elde edilen veriler terk alanların tanımlanmasına olanak sağlamaktır.

Mevcut işlevini kaybetmesiyle çöküntü odağı haline gelen, ancak kullanıcısını tam anlamıyla yitirmesi bakımında çöküntü bölgelerinden ayrılan terk alan kavramının incelenmesi, kentlerin çok katmanlılığına dayanan kültür ve kimlik ögelerinin anlaşılmasıyla mümkündür. Çünkü tarihsel ve arkeolojik zaman sürecinde farklı katmanlar biriktiren kentlerde, insan odağında oluşan kültür katmanı, yine insan bileşeniyle oluşan mekân özelinde anlamlandırılır.

Dolayısıyla, kullanıcısını yitiren bir mekânın, zamanla diğer mekânsal bileşenlerini kaybederek terki kaçınılmazdır. Burada esas amaçlanan, zamanla oluşan değişim, gelişim veya bozulmalara ayak uyduramayan mekânı, yeniden işlevlendirerek kente kazandırma aşamasında geçmiş ve gelecek bağlantısının hem yapısal hem sosyal açıdan şeffaf ve dengeli bir biçimde kurulmasıdır. Bu nedenle bu tez çalışması, bu alanların literatür içerisindeki yerini ve tanımlamasını yeniden tartışarak, söz konusu alanların oluşma nedenlerinin ve dönüşüm hikâyelerinin araştırılması amacıyla hazırlanmıştır.

Bu çalışmanın kavramsal çerçevesi, aşağıda belirtilen araştırma sorularına cevap arayışları doğrultusunda oluşturulmuştur. Elde edilen cevapların, terk alanların tanımlanması, sınıflandırılması ve dönüştürülmesine yönelik hazırlanan ana çatkıya ışık tutması amaçlanmaktadır.

- MEKÂN

Kentsel mekân nedir, hangi bileşenler eşliğinde oluşur? Temelini insandan alarak çoğalan kent mekânının kullanıcısını kaybetme sebepleri nedir?

Bu soruda amaçlanan, sosyal, fiziksel ve ekonomik açıdan incelenen mekânsal terk sebeplerinin temelinde, işlev ve dolayısı ile de kullanıcı kaybının esas olduğu

ortaya koymak ve yaşayan kent mekânı için kolektif senaryolarının zorunluluğunun anlaşılmasını sağlamaktır.

- KİMLİK

Kentsel kimliğin kenti bir arada tutması ve sınırlamasındaki çatışmanın kaynağı nedir?

Bu soruda amaçlanan, kentsel mekânların farklı kullanıcı gruplarındaki ekonomik ve sosyokültürel farklılıklarından kaynaklanan ayrışmalarının, terk alanların oluşuma nedenlerine katkısını incelemek ve kimlik kavramının bir araya getirici ve ayırıcı etkisinin dengesini ortaya koymaktır.

- BAĞLAM

Kentsel atık nedir? Mekânların terki sonrası çürümeye bırakılan kentsel ögeler neyi temsil etmektedir?

Bu soruda amaçlanan, terk edilen mekânlar içerisindeki yapısal kalıntıların kent belleğindeki önemini açığa çıkarmak ve bu alanlara müdahalede tasarımsal yaklaşımların hassasiyetini sorgulamaktır.

- KENTSEL ÜRETİM

Kentsel alışkanlıklar nedir, nasıl oluşur, nasıl sürdürülür? Terk alanlarının yeniden dönüşümünde tasarlanan yeni mekân, bu alışkanlıklar doğrultusunda nasıl kurgulanmalıdır?

Bu soruda amaçlanan, alışkanlık terimini kent içi fiziksel ve sosyal üretime yönelik olarak irdelemek ve dönüşüm senaryoları kapsamında yeniden işlevlendirilen mekânın kente yeniden kazandırılabilmesi için toplumsal alışkanlıkların devamlılığına tutunması gerektiğini ortaya koymaktır.

- SÜREKLİLİK

Sürdürülebilirlik kavramının sosyokültürel açıdan devamlılığı neden önemlidir?

Bu soruda amaçlanan, fiziksel, ekonomik ve çevresel sürdürülebilirliğin yanı sıra sosyal ve kültürel sürdürülebilirliğin kentsel mekânın devamlılığındaki önemi

vurgulamak ve bu olgunun, yapısal ölçekten kentsel ölçeğe birey toplum ilişkisinin işleyişindeki bağlayıcı etkisini ortaya çıkarmaktır.

1.4 Hipotez

Mekânsal üretimin ana kaynağı öznenin varlığıdır. Bir toplumun ve o toplumun oluşturduğu kentlerin var olması fiziksel ve sosyal çerçevede üretimin devamlılığı ile sağlanır. Değişen toplumsal yaşamla birlikte, yapısal ölçekten başlayarak kente yayılan dengesiz mekân tüketimi, işlevsizleşme, köhneleşme, ötekileştirme, çürüme gibi fiziksel ve sosyal bozulmaları da beraberinde getirmektedir. Yitirilen tüm bu bileşenlerle etki alanını kaybeden kent mekânı, üretmekten yoksun kalarak çöküş dönemine girmektedir. Süreç içerisinde fiziksel olarak bozulan ve sosyal açıdan yıpranan kentsel mekânın etkin kullanıcısını kaybetmesi kaçınılmazdır. Bu bağlamda, terk edilen kentsel mekânları çöküntü bölgelerinden ayıran en anlaşılır tanımlamanın, kullanıcı kaybının esasından gelen yere bağlılığı yitirme durumu olduğu düşünülmektedir. Ortaya konulan kavramsal çerçevede, özellikle çöküntü bölgeleri ve terk alanlar diyalektiğinde anlamsal bir karmaşa gözlemlenmektedir. Ancak yapısal, çevresel ve sosyal oluşum farklılıklarının farklı mekânsal bileşenleri etkilemesi ve olası dönüşüm senaryolarının da bu farklı oluşum nedenlerine yönelik kurgulanması gerekliliği, mekânların yaşamsal seyri açısından tam anlamıyla bir terk alan tanımlaması gerektirmektedir. Bu bağlamda; farklı mekânsal bileşenlerin kaybı üzerinden terk oluşumunu incelemeye fırsat verecek şekilde dünyanın farklı kentlerinden seçilen alanlar, kentten etkilenerek oluşumları ve kenti etkileyerek dönüşümleri kapsamında incelenerek terkin tüm boyutları gözler önüne serilmektedir. Terk edilen bu alanlar üzerinden yeniden üretilen kentsel mekânın işleyebilmesi ise; fiziksel, sosyal ve ekonomik açıdan o bölgede süregelen alışkanlıkların hatırlanması ile mümkündür. Temelde savunulan esas görüş; terk alanların ve bu alanlar içerisinde çürümeye bırakılan kentsel atıkların izlerinin takibi ile terkin sebeplerini ortaya koyan bir bakış açısının, kentsel okunabilirliği arttırarak terk edilen mekânın hem fiziksel hem sosyal açıdan yeniden var olmasını kolaylaştırdığı yönündedir.

2
KAVRAMSAL ÇERÇEVE

" Mekânın kullanılabilen, alınıp satılabilen somut bir ürün olduğu ve kullanılmadan önce de bir kap gibi var olduğu düşüncesinden vazgeçmemiz gerekiyor. Mekân bundan daha fazla bir şeydir. Mekân toplumsal ilişkilerin etkin bir biçimi, yapıcı bir unsurudur ve bireysel ilişkiler kümesidir. Mekân önem arz eder çünkü o toplumsal yaşamın etkisiz bir kabı değil, yaşanan olayların ayrılmaz bir parçasıdır. Mekân karşılaşmalara izin verir çünkü kendisi yapılandırılmış bir ilişkiler sistemidir."

Stavros Stavrides, Müşterek Mekân, ss.99.

Terk alan kavramının anlamsal karşılığının, oluşum sebeplerinin, oluşumları sonrası kente etkilerinin ve bu etkiler bağlamında meydana gelen dönüşüm senaryolarının incelendiği bu bölümünde; terki daha iyi analiz edebilmek adına, öncelikle söz konusu mekânların yaşamsal döngüleri irdelenecektir. Bu bağlamda kavramsal çalışmanın içeriği; mekânın kurgusu, bu kurgunun kente olan sürekli etkilerinin yansımaları ve bu sürekliliğin gereklilikleri olmak üzere; mekân, kentsel alışkanlıklar ve kentsel devamlılık üzerine belirlenen üç ana başlık altında toplanmaktadır.

2.1 Mekân Üzerine

İnsanın doğa üzerinde var olduğu yüzyıllar içerisinde; mekân kavramı, sürekli olarak üretilen ve tüketilen düzlemler bütünüdür. Yaşamsal süreç ve eylemler, yegâne koşul olarak yere bağlı devam ettirilmektedir. Bu bağlamda; mekân, fizyolojik, psikolojik, sosyolojik, ekonomik veya doğal olmak üzere yaşamın pek çok alanını fiziksel büyüklüğüne bakmaksızın içerisinde barındırmaktadır. Disiplinler arası bir duruşu ve yeri olan bu kavram, M.Ö. 7000'li yıllara uzanan ilk mekân oluşumlarını kapsayacak şekilde; yıllardır, mimarlığın önemli gündem konularının başında yer almaktadır.

En basit halinde karşılaşılabilecek ilk tanımıyla mekân; bulunulan yer anlamına gelmektedir. [40]. Bu tanımlama, en özünde, sınırları ya da düzlemsel boyutları belirli olsun ya da olmasın, mekânın yalnızca özneye bağlı varlığının ilk tespiti olarak değerlendirilmektedir. Cevizci, mekân için; ölçüleri belirli olan ve bu ölçülerin uzay düzleminde sınırsız ilerleyebileceği içi boş bir kap tanımlaması yapmaktadır [10]. Hasol'un tanımlanmasına göre ise; mekân, birbirini oluşturan parçaların bütünlüğünden meydana gelmektedir. Kentin fiziksel birimlerinden meydana gelen kentsel mekân ve bu birimlerin arasındaki boşlukları dolduran dış mekân; işlevsel bir arada duruş tutumumun önemsendiği tümel mekânı yaratmaktadır [9]. Bir diğer yandan, Tanyeli ve Sözen, Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğünde, bu yere ait düzlemlerin üç boyutlu bir kompozisyon ile bir araya geldiğinde mekânı oluşturduğunu söylemektedir [11]. Ancak tüm bu tanımlamalar, mekânın fiziksel özelliklerine dikkat çekerken, sosyal bileşenleri ikincil planda tutmaktadır.

Mekâna dair tartışmaların başlangıcı, antik çağların da ötesine uzanmaktadır. Bu tartışma ortamına felsefi bir bakış açısı getirerek, durumu fiziksel düzlemlerin ötesine taşıyan Platon, mekânı, sabit düzlemden bağımsız olarak hareketli nesneleri içerisine alabilen bir küme dâhilinde tanımlamaktadır. Bu görüş bünyesinde, fiziksel hareket kabiliyeti olmadığından idealar evreninin mekânsal sınırlamaları yoktur görüşü esastır. Bu görüşe karşılık; Aristoteles, mekânı tamamen fiziksel eylemlerin dışında tutmaktadır. Bu tutumda mekân, somut bir varlığı ve biçimi bulunmayan sosyal bir düşünceler olgusudur [12]. Beden ve düşünce ilişkilerinin ikiliğini ayıran Descartes ise, özneyi mekândan bağımsız tutmaktadır. Ona göre, maddeler evreni ile düşünceler alemi birbirinden kesin bir dille ayrı işlemektedir [18]. Immanuel Kant, mekânı zamanın algısallığı üzerinden açıklamaktadır. Mekân da tıpkı zaman gibi, gözle görülüp elle tutulamaz, ancak sezgiler yoluyla hissedilebilir bir olgudur [15]. Tüm bu yaklaşımlar içerisinde, Heidegger; mekânın öznelliğine değinmektedir. Bir bireyin düşünceler dünyasındaki mekân tasviri, bir diğer öznenin sahip olduğu mekâna geçebilmek için bu diğer öznel mekânı tanımalıdır [14]. Bu öznellik mekânın kendisine olduğu kadar tanımlama biçimlerine de yadsınamaz bir farklılık getirmektedir.

Mekânın tanımlanmasının felsefi dayanağı, modern zaman tartışmalarında yeni pratikler oluşturulmasına ya da bazı kavramların içinin boşaltılmasına yol açmıştır.

Bu noktadan bakıldığında, mimari mekânın tanımlanması, tasarımdan uygulama pratiklerine kadar her aşamayı içerisinde barındıran çok yönlü bir yaklaşımdır. Kelime karşılığında kavram; fiziksel açıdan boyutlar, sınırlar, biçimler ve düzlemlerle, sosyal açıdan psikolojik ve kültürel yansımalarla, ekonomik açıdan ise maddesel kalkınmanın önemli bir girdisi olmakla ilişkilendirilen bir konu üzerinden ele alınmaktadır. Uzun yıllar içerisinde tartışılmasına rağmen güncelliğini daima koruyan bu konu, ele alınış yöntem ve perspektifi bakımından önemli bulunan bazı görüşler üzerinden incelenmiştir.

Mekânın tanımlanmasına dair kabul edilen en temel görüşlerden biri, Ching'in biçimsiz olması yönüyle ele aldığı somut maddesel hacmi, soyut açıdan zihinsel algılama ve anlamlandırma süreçleriyle ilişkilendirmesidir [16]. Bu tanımlamaya göre mekân, düzenli bir şekilde özneyi içine alan ve öznesiyle birlikte hareket eden bir varlık içerisindedir. Söz konusu özne, fiziksel varlığıyla içinde bulunduğu mekâna özgü özellikleri duyuları yoluyla algılar. Ancak bu algısal ortamın belirli bir biçimi ya da sınırları yoktur [17]. Bu biçimsizlik durumu, mekâna özgü iyileştirilebilir parametreler yoluyla düzenlendiğinde mimarlık ortaya çıkmaktadır.

Norberg Schulz'a göre mekân tanımlamasının mimari tarafı, bağlı bulunulan öznenin ihtiyaçlarının temini doğrultusunda tasarlanabilecek bir boşluğu betimlemesidir [41]. Bu boşluğun tasarımı zamanın etkisinden bağımsız şekilde gerçekleşen sonsuz bir döngüye sahiptir. Buna karşılık olarak, Von Meiss 1990'da yayınladığı kitabında bu kavramı, doğrudan öznel bir tarafı olmadan gerçekleşen fiziksel yapı sınırlarının kesişimlerinden meydana gelen düzlemler bütünü olarak açıklamaktadır [42].

Ancak mekânın özneyle etkileşimi farklı geri bildirimler ortaya çıkarmaktadır. Bu durum tasarımın ötesinde, mekâna öznel bir yargılama yetisi kazandırır. Bu bağlamda, Deleuze ve Guattari, mekânı bir makineye benzetmektedir. Makinelerin çalışmak için bireysel şartları olduğunu savunan bu görüşe göre, mekânsal üretimin gerçekleşmesi de özne ve mekânın bir araya gelmesine bağlıdır [43].

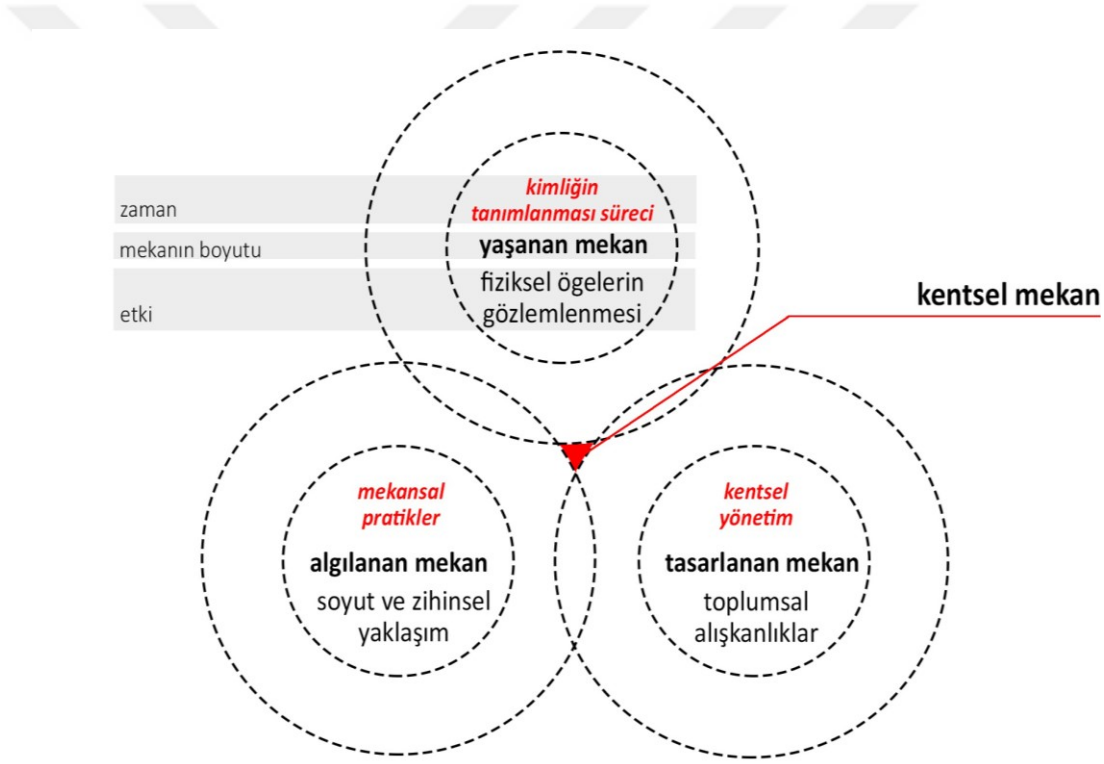
Tanyeli ise, mekânı, mimarlığın bütüncül bir parçası olarak yorumlamakta ve bu bütünlüğü iki eş parça üzerinden tasvir etmektedir. Bunlardan ilkini oluşturan iç mekân, mimarlık algısının başlatıldığı önemli bir alandır. Ancak tasarım ve kullanım dengesinin sağlanması için, bu iç mekân sınırlarının çevrelediği yapılar arasında kalan boşluklardan yaratılan dış mekânın varlığı esastır. Bu iki koşulun eşitliği mimarlığın yaratıcı gücünü ortaya çıkarmaktadır [44].

Auge, mekânların ayrıştırılmasını bir başka bakış açısına dayandırarak gerçekleştirmektedir. Ona göre, Tanyeli'nin "mekân" ve "yok mekân" olarak alıntıladığı bu kavramsal ayrım, söz konusu mekânın fiziksel özelliklerinden çok, sosyal kullanım döngülerine bağlı oluşturulmaktadır. Konunun daha özünde, tüketim odaklı kullanım alışkanlıklarının artmasıyla dönüşen kentsel mekânda kamusallık anlam değiştirmiş ve kentle sınırları ayrılmış korunaklı alanlara dönüştürülmüştür. Bu "*yok mekânların*" tüketim desteği, ötekileştirilmiş ve dengesiz dağıtılmış bir kamusallık düzeyinin yerleşmesine neden olmaktadır [45].

Kavramsal açıdan irdelendiğinde, özetlenen genel yargılar kapsamında, fiziksel ve sosyal bileşenlere sahip olduğu anlaşılan mekân tanımlaması için, Lefebvre'nin algılama pratikleri, mekânın fiziksel, zihinsel ve toplumsal boyutları arasındaki süreğen ve çok katmanlı ilişkiyi ortaya koymaktadır.

Mekâna dair felsefi okumalardan yola çıkarak parçalanmış tanımlamaları reddeden ve bu kavramı yeniden tanımlayan Lefebvre, mekânın ön koşulu olarak öznenin varlığını sunmaktadır [46]. İnsanın ortaya koyduğu tüm eylemler ve bu eylemlerin işlevsel duruşları karşısında şekillenen mekân, yaşamsal ihtiyacın bir karşılığıdır. Sosyal, fiziksel ve ekonomik bağlamda düşünülebilecek bu ihtiyaçların karşılanması, ona göre, yaşamak için sarf edilen emeğin bir sonuç ürünüdür. Bu durum sürekli olan bir üretim ve bu üretimin gerçekleştirilebileceği kentsel sürdürülebilirlik koşullarına bağlı bir mekân gerektirmektedir. Sosyal ve fiziksel açıdan gerçekleştirilen kentsel ürün üretimi, aynı zamanda toplumların içinde bulundukları sisteme ait ekonomik örgütlenmenin yapı taşıdır. Bu amaçla sarf edilen emeğin organizasyonu, kapitalist bir düzenin getirilerinin aksine, bir araya getirici bir özelliktedir. Bu nedenle mekân, tüm bu eylemlerin karşılığında, öncelikle bu toplumsal üretimi sağlamaktadır.

Lefebvre'in, yaşanan, algılanan ve tasarlanan üçlü mekân anlayışı, mekânın fiziksel özellikleriyle gözlemlenmesine, sosyal tarafıyla algılanmasına ve her yönüyle devamlı bir şekilde üretilmesine yönelik zaman bağlamı üzerinden oluşturulmuş bir yaklaşımdır [18]. Bu bağlamda üretilen her ürün özgün mekânsal kalıplara bürünmektedir. Mekâna özgü bu diyalektik yaklaşım, yaşanma biçimiyle fiziksel, algılanmasıyla zihinsel ve tasarlanmasıyla toplumsal bir kişilik kazanmaktadır (Şekil 2.1). Fiziksel ögelerin gözlemlenmesinin etkisiyle ve etkilerin yarattığı kentsel kimliğin tanımlanması sürecinde oluşan yaşanan mekân, somut bedensel ve gözlemlenebilirdir. Mekânsal pratikler olarak tanımlanan zihinsel yaklaşım, mekânın algılanması yoluyla oluşur ve toplumsal alışkanlıklara dönüşür. Bu üçlü sistem arasındaki ilişki daima dinamiktir.

Şekil 2.1 Lefebvre'in üçlü mekân diyalektiği ile kentsel mekânın oluşumu

Mekânın tüm boyutlarının bir araya gelmesiyle oluşan kentsel mekân; doğal, yapılı ve sosyal çevreyi içerisinde barındıran kamusallık temelli alanlardır [47]. Fiziksel yapıların çevrelediği hacimlerin kentle olan kesişiminin ara yüzünde kalan bu alanlar, bireysel hareket ortamını belirleyerek davranış biçimini etkilediği gibi kentten beslenerek toplumların geleceğini de şekillendirmektedir.

Kentsel mekânın belirleyicileri ancak kent kavramının ifade ettikleri üzerinden anlaşılmaktadır. Tarihi Orta Çağ'a dayanan, Marver'in kent üzerine söylediği, duvarlarla çevrili insan yerleşmesi tanımlaması, alt anlamında fiziksel sınır çizgilerinin yanı sıra, tanımlı bir alan üzerindeki yaşamsal fonksiyonların varlığından söz etmektedir [48]. Benzer bir başka görüş Vance'in, kentleri insan yapımı coğrafik kültür tabakası olarak tanımlamasıdır [49].

Bu kültürel ve fiziki tabakaların üst üste gelmesiyle oluşan çok katmanlı kentler, *yeniden kazınmış* anlamına gelen Latince kökenli *palimpsest* kavramı üzerinden ifade edilmektedir [19]. Baudelaire'e göre, zihinde üst üste biriken düşünceler algısal bellekte daha güçlü bir etki alanı yaratmaktadır. Tıpkı bunun gibi, palimpsest kentler de, biriktirdikleri katmanların etkisinde güçlenerek var olmaktadır [50].

Huyssen, bu kavramı, kentsel mekânın sosyolojik analizlerinde kullanmaktadır [20]. Özellikle kentlerin tarihlerindeki önemli olay ve durumların, büyük yıkım ya da zaferlerin; kamusal mekânda ortak bir hafıza oluşturması, katmansal birikimlerin toplumsal aktarımıyla gerçekleşmektedir.

Al'a göre çok katmanlı kentlerin oluşumunu, kente ait olan fiziksel ve sosyal yapı stokunun yok edilerek, üzerine inşa edilen yeni mekânların üretilmesiyle açıklamaktadır [21]. Bu durumda çok katmanlı bir kentin varlığından bahsedebilmek için, yok edilen katmanın bıraktığı etkilerin kentsel hafızada muhafaza edilmesi gerekmektedir.

Başka bir görüş üzerinden Dinçer, bu kavramı, kentlerin tarihleri boyunca edindikleri izlerin gelecekteki kent kurgusunda kullanılmak üzere takip edilmesi olarak tanımlamaktadır [22].

Çok katmanlı etkileşim ağından oluşan kentsel mekânın, özneye bağlı toplumsal ifadesi, yaşama dair belirgin kavramların söz konusu kente ait yerleşim alanları üzerinden yeşermesini sağlamaktadır. Bu bağlamda, kent içindeki süreğen akışta dile getirilen yaşamsal ifadelerle üretilen mekân, eylem ve söylemlerin alışkanlıklar boyutu üzerinden, kentsel belleğe ve onun kimliğe olan yansımalarını takip etmektedir.

2.2 Kentsel Bağlamda Alışkanlıklar Üzerine

Felsefi açıdan, doğrudan veya dolaylı etkiler sonucunda edinilmiş ve düzenli aralıklarla tekrarlanan davranışlar alışkanlık olarak tanımlanmaktadır [40]. Düzenli ve sürekli hale getirilmiş davranışların kentsel bir kolektif bilince dönüşmesi ve bu bilincin kentsel mekân üzerinden ortaya dökülmesi, kentsel yaşam içerisindeki alışkanlıklarımızı oluşturmaktadır. Mevcut durumun korunması anlamına gelen bu kavram, kentsel sürdürülebilirliğin oluşturulmasında ve bu sayede mekânsal terkin önüne geçilmesinde büyük önem taşımaktadır.

Bu bağlamda, çalışmanın bu bölümünde irdelenen kentsel alışkanlıklar, günlük mekânsal kullanım düzeyinden başlayarak, yıllardır süregelen geleneklerin düzenlenmesine dek uzanan geniş bir alanı kapsamaktadır. En basit haliyle günlük eylemlerin belirli bir zaman dilimi içerisine yayılan belirli mekânlar üzerindeki organizasyonu, toplumların yaşam biçimleri üzerinden ihtiyaç duydukları mekânsal sınır, gereklilik ve düzenlemeleri ortaya koymaktadır. Zevi'nin, kişinin eylem ve davranışlarından oluşturduğu mekânsal organizasyon şeması, toplumsal davranışların mekânlar ve mekânların da bu alışkanlıklar üzerinden şekillenmesini üzerinden yorumlanabilmektedir [51].

Şekil 2.2 Alışkanlıklardan kaynaklı mekânsal organizasyon şeması [51]

Her gün gerçekleştirilen fiziksel ve sosyal aktivitelerin birbirini takip eden süreçte tekrarlanan mekân düzlemleri ve pratikleri üzerinden gerçekleştirilmesi kentsel bellekte yer edinir. Bellek üzerinden bir araya getirilen bu ögelerin nesiller boyu devamı ise kentsel kimlik kavramının temelini oluşturmaktadır. Dolayısı ile çalışmanın bu bölümü, literatür incelemesi içeriğince, iki alt başlık altında toplanmıştır.

2.2.1 Bellek Kavramı

Bellek, kelime karşılığında, yaşanmış, gözlemlenmiş ya da hissedilmiş olay ve durumların, bilinçli bir ruh hali içerisindeki zihinsel algılanma ve anımsanma sürecine karşılık gelmektedir [40].

Bellek kavramın karşılık geldiği zihinsel çıkarımların, özneye daha önce yaşadığı durum ve duyguları hatırlatması *içe dönük bellek* olarak değerlendirilir. Buna karşılık, öznenin, bu çıkarımlar dışında anımsadığı geçmişe dair birikimler *algısal belleği* oluşturmaktadır [52]. Kahvecioğlu'na göre, bu iki düzlemli yaklaşım üzerinden değerlendirilen kavramın çalışma düzeni üç aşama üzerinden gerçekleşmektedir. Bir kişi, bilgi, mekân, olay ya da durumu; yani soyut ya da somut açıdan zihinde algılanan bir nesneyi kodlama, bu sistemin birincil temel şartını oluşturmaktadır. Bu noktada öznenin kendi özgül benliğinde algıladığı bu nesne, yine özneye özgü bir çağrışım sistemiyle kodlanır. İkinci adım, zihinde bir başka imgeyle kodlanan nesnenin saklanmasıdır. Bu noktada, öznenin içinde bulunduğu sürecin fiziksel ve sosyal şartlarının olduğu kadar, çevresel ve mekânsal verilerin iyi korunmuş olmasının da oldukça büyük önemi vardır. Belleğin son aşaması ise geri çağırma üzerine kuruludur. Zihinde iyi kodlanmış ve korunmuş bir nesne, onu gün yüzüne çıkaracak bir davetiyesi olmadığı sürece, öznenin soyut dünyasının derinliklerinde kalmaya mahkûmdur.

Bellek aynı zamanda, zaman faktörü açısından kısa ve uzun süreli olmak üzere iki boyutta incelenebilmektedir [53]. Kısa sürede, çoğu zaman fark edilmeden algılanmış nesneler hatırlanırken, daha uzun bir süreçte, zihinde sabit bir olguya dönüşen kavram ve yargılar saklanabilmektedir. Bu bağlamda, özne nesne ilişkisinin zamansal sürekliliği, belleğin oluşturulması kadar saklanması açısından da önem taşımaktadır.

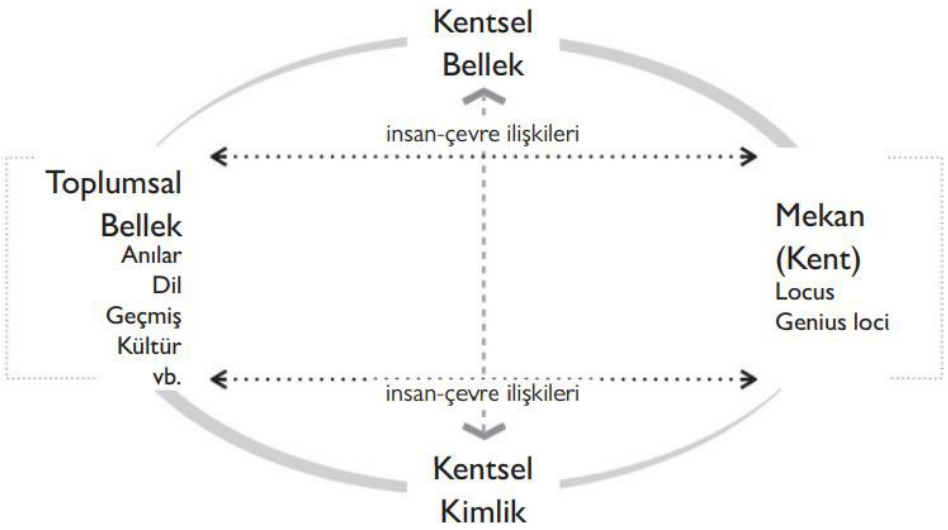
Bellek kavramının gözlemlenebilen ve hissedilebilen soyut ve somut verileri anlamlandırma yetisi, kent bağlamında mekân tanımına yeni bir bakış açısı getirmektedir. Fiziksel sınırları ya da sosyal oluşumları dışında mekân, öznenin özgül benliği içerisinde kurguladığı algısal düzlemin geri bildiriminden oluşmaktadır. Bu durumda, ancak, öznenin kendini ait hissettiği mekâna yönelik olarak zihinde olgunlaşan bir süreçten bahsedilebilmektedir [54].

Bir diğer yandan Bachelard, mekânların, sahiplenilme yoluyla var olduğunu öne sürmektedir. Ait hissedilen bir yer, ancak zihinde oluşturulan algısal evrenin hatırlanmasıyla gerçek bir mekâna dönüşmektedir [55].

Halbwachs'a göre, kamusal kent belleği, bireysel zihin kümelerinin birleşiminden oluşmaktadır. Bu birleşim, tüm öznel yargılardan aktarılan yansımaların toplama bir örneklem yaratmasından ziyade, öznenin bağlı bulunduğu toplum ile olan etkileşiminin yoğunluğuna bağlı olarak gerçekleşmektedir [25]. Bu görüşe ek olarak, Ricoeur, bireysel anımsama davranışlarının toplumsal bakış açısının hatlarını oluşturduğunu öne sürmektedir [26]. Benzer bir görüş içerisinde olan Russel, toplulukların ortak tecrübelerinin ortak bir çatı altında ortak bir bellek biriktirdiğini söylemektedir. Bu birikim, kimlikle ilişkilendirilmektedir [56].

Rossi, kentsel mekânı, öznenin zihnine benzetmektedir. Bu benzetme, kamusal belleğin, bireysel ve toplumsal açıdan, mekân ve o mekânın içerisinde fiziksel yapılarla temastan oluştuğu görüşündedir. Burada sürdürülen kentsel etkileşim ve paylaşım ise söz konusu mekânların kimliğini oluşturmaktadır [27].

Belleğin mekâna bağlılığı konusundaki bir başka görüşün sahibi, Norberg Schulz, insanın varlığını bulunduğu mekânın ruhundan aldığını dile getirmektedir [28]. *Genius loci* olarak adlandırılan bu kavram, yere özgü özelliklerin yer üzerine kurulanla eşdeğer bir bütünlük içerisinde olma öğretisidir. Yapılı olanın doğal olanla içi içe geçmiş denge hali mekâna bir kimlik kazandırmaktadır [57].

Şekil 2.3 Kentsel bellek ve kentsel kimlik ilişkisi [58]

Belleğin içinde bulunduğu bu algısal evren, duyumlanabilir ve hissedilebilir oluşu ile dış dünyadaki mekânsal bileşenleri anlamlandırmaktadır. Zihinde yer edinen her mekânsal algı, özneler arası paylaşımla çoğalarak, kentsel bilinci oluşturmaktadır. Toplumların oluşması, tarihsel süreçleri içerisinde neyi anımsadıkları ya da neyi unuttukları ile şekillenen kültürel bir yansımadır [58].

"Her şey unutulduğunda bellekte kalan yegâne şey" olarak tanımlanan kültür, söz konusu kentsel alışkanlık bilincinin yapı taşıdır [48]. Uzun süreli bellek içerisinde, diğer tüm dış etki ve müdahalelerden arınmış en öz haliyle var olan kentsel imgelemden oluşan kültür, sürekli bir düzende üst üste birikmesiyle kentsel kimliği meydana getirmektedir. Kimlik, bellekte saklanan çağrışımların bir ürünü olan kültürel birikimden oluşmakta ve kentlerin yaşamsal duruşunu temsil etmektedir.

2.2.2 Kimlik Kavramı

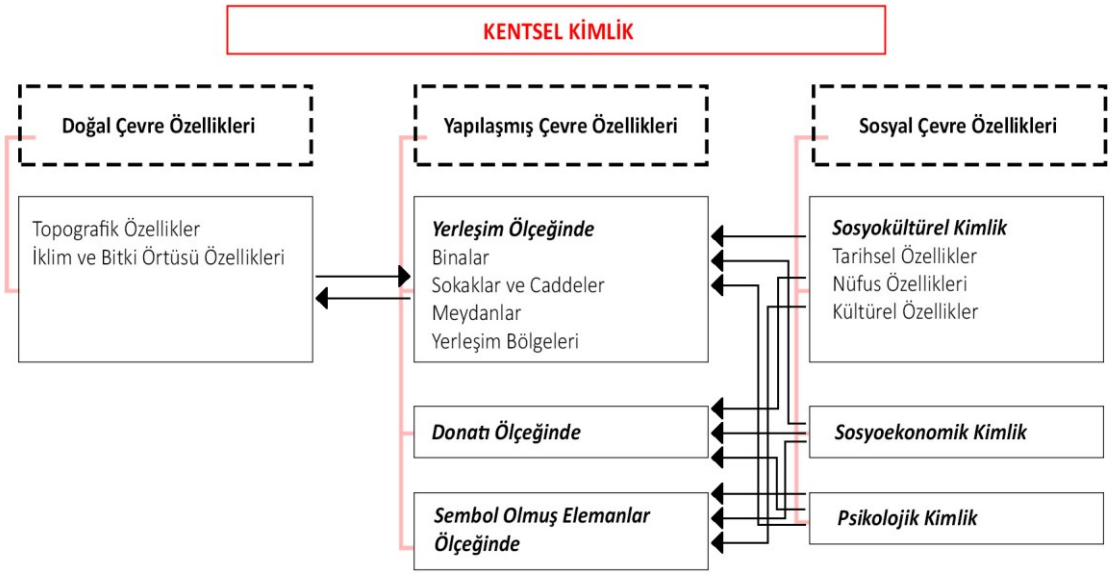
Kelime karşılığında, insana ait ayırt edici özellikler bütünü olarak tanımlanan kimlik; nesneler, toplumlar ve kentler için de belirleyici bir rol oynamaktadır [40]. Temsil ettiği şeye dair bir tanımlama özelliği barındıran bu kavram, aynı zamanda özgül değerleri sembolize etmektedir. Robins ve Morley'in "Kimlik Mekânları" kitabında da bu kavram, canlı ya cansız tüm varlıklar için bir tutularak, sahip olunan sıra dışı özellikler bütünü olarak aktarılmaktadır. [59].

Kentsel bellek içerisinde oluşturulan mekânsal benimseme, öznenin öznel yargılarıyla olduğu kadar, içerisinde bulunulan mekânın özellikleriyle de ilişkili olan çok yönlü bir yaklaşımdır [23]. Bu bağlamda Twigger Ross ve Uzell'in görüşleri, kimliğin, mekânın ayrılmaz bir yanı olduğunu ileri sürmektedir. Kentsel kimlik her noktasıyla tutunduğu mekândan beslenmekte ve ikili bir ilişki içinde her alanda etkileşimini sürdürmektedir [24]. Kentsel kullanıcının, mekânın ne şekilde ve ne sıklıkta kullandığına ilişkin tecrübeleri ise bu ilişkilerin belirleyici rolünü üstlenmektedir.

Proshansky üzerinden aktaran Ocakçı'ya göre; kimliğin, ait olduğu kişi, mekân ya da kavramın özelliklerinden oluşturulması, temsil çabası üzerinden gelmektedir [3]. Bu özellikler, fiziksel ve doğal niteliklerden gelebileceği gibi; tercih ve kararlar,

eylem ve davranışlar veya bireysel ve toplumsal ilişkiler üzerinden de oluşturulabilmektedir. Kente ait özelliklerin tamamının bir araya gelmesinden oluşan kimlik kavramı, üç ana bileşen altında, doğal çevre, yapılaşmış çevre ve sosyal çevre özellikleri üzerinden değerlendirilmektedir. Her bir çevresel öge, birbiri içerisinde olduğu kadar diğer alanlarla da sınırsız bir ilişki içerisindedir. Bu durum, Şekil 2.4'te verilen Ocakçı'ya ait tablo üzerinde özetlenmiş haliyle sunulmaktadır.

Bu görüşü destekler şekilde, Relp, mekânsal özelliklerin, bireysel tecrübeler üzerinden öne çıktığını savunmaktadır [4]. Buna ek olarak, bu öne çıkan özelliklerin kimliksel bir nitelik kazanmasında, süreklilik tutumu esastır. Kimliğin korunması kadar oluşturulması bu alışkanlıklara bağlıdır.

Şekil 2.4 Kentsel kimliği bir araya getiren özellikler bütünü [3]

Lynch, kentsel kimliğin, aynı özelliklerin içerisindeki farklı yanlardan oluştuğu görüşünü aktarmaktadır [17]. Ona göre, bir kent mekânı üzerinde aynı özellikteki yapıların sahip olduğu öznel ayrıntılar, kentsel bellekte oluşturacağı izler sayesinde anlam kazanmaktadır. Bu şekilde belirlenen kent imgesi, birey ve mekân arasındaki etkileşimi temel almaktadır.

Castells, kent içerisinde farklı olanların benzerliği ile toplumların oluştuğu görüşündedir [60]. Benzersiz bir niteliği olan kentsel kimlik, bu noktada kendine benzeyen bireyleri aynı çatı altında toplayan bir aktör görevi görmektedir.

Kimliğin oluşması evresi sonsuz bir döngü içerisindedir. Kimliği oluşturan sosyal ve fiziksel bileşenlerin bu sınırsız süreç içerisinde geçirdiği değişimler, kimliğin de bölünerek parçalanmasına sebep olmaktadır. Kentin tüm noktalarına tutunarak eskinin üzerine bir yenisini var edebilen mekânlar, kimliklerini oluşturduğu döngü içerisinde gelişerek yaşamlarına devam etmektedir [61].

Bu noktada Tekeli, değişimin hızının bu koruma senaryosundaki etkisine değinmektedir [5]. Beklenmedik ve hızlı değişimler, yeni mekânsal şartların benimsenmesi için geçerli süreyi kente tanımadığından, eskinin üzerinin hızla örtülmesine sebep olabilmektedir. Çoğunlukla bu durum, kentsel kimlikte onarılmaz zararlara sebep olmaktadır.

Kent kimliğinin zarar görmemesi, Güvenç'in de belirttiği şekliyle, öncelikle sürdürülebilir toplum alışkanlıklarına bağlıdır [62]. Ancak bu noktada özellikle belirtilmesi gereken konu, eskiye olan bağın güncellenerek korunması durumunun aktörlerine yöneliktir. Toplumsal kullanıcının olduğu kadar, tasarımcı ve yönetici kararlarının da, kentsel bakış açısında içerisindeki kültürel temalar odaklı alınması gerekmektedir.

Lefebvre'nin mekânın üretilmesi senaryosuna göre, fiziksel, sosyal ve ekonomik ilişkiler ağı içerisinde şekillenen yere bağlı yapı kimlikten ileri gelmektedir. [18]. Böylece oluşturulan sürekli düzeydeki aynı ürünler ve bunların içerisindeki farklı taraflar mekânın yaşam döngüsünü belirler. Üretim-tüketim dengesi, yine bu bileşenlere bağlı olarak sağlanamadığında ise kentsel kimlik yeni mekânsal düzenlemelere ayak uyduramayarak şekil değiştirmeye zorlanmaktadır.

Bu bağlamda, kentsel mekânın tanımı üzerinden geliştirilen kavramsal araştırma, kent ve kullanıcıyla olan iletişimin sınırları dâhilinde incelenmiş, bu ilişkilerin alışkanlık boyutu üzerinden kimlik ve bellek kavramları sorgulanmıştır. Başta fiziksel, sosyal ve ekonomik alanlar ve kullanıcı, tasarımcı ve yönetici aktör grubuna bağlı olarak gelişen bu kavramların kent içindeki etkisi, sürdürülebilir yaşam alışkanlıklarına dayandırılmaktadır. Bu alışkanlıkların süreğenliğinin bozulması, kentsel devamlılığı sekteye uğratacağından kent içinde fiziksel ve sosyal açıdan yıpranmış çöküntü alanları ve terk bölgelerinin oluşmasına yol açmaktadır.

2.3 Kentsel Devamlılık Olgusu Üzerine

Sürekli olma durumu, zaman içerisinde gerçekleşen değişim ve gelişmelere göre şekillenerek eski ve yeni olanı bir arada tutabilmek anlamındadır. Bu kavram, özellikle kimlik bağlamında, kentsel mekân üzerindeki kenti yaşanabilir kılan özelliklerin korunması için önem taşımaktadır. Lynch'e göre en önemli mekânsal devamlılık kriteri, kentin sahip olduğu tüm özelliklerin eşit şartlarda üretilerek, dengeli bir şekilde tüketilmesidir [17].

Kentsel mekânın devamlılığı mekânsal oluşumun ilk şartı olan öznenin varlığı ile sağlanmaktadır. Kullanıcının mekânla olan ilişkisinin sürdürülebilir olması, mekânın özneye sunduğu yaşam kalitesinin seyrine bağlıdır. Yaşam kalitesinin dengeli ve sabit haliyle kavramsallaşan *yaşanabilirlik* olgusu, kelime karşılığı olarak, mekânsal düzeydeki tüm temel gereksinimlerin kullanıcıya eksiksiz sağlanması ile açıklanabilmektedir [63].

Yaşanabilirlik, kavramsal açıdan, toplumların kültürel birikim ve ekonomik yaşam düzeyleri üzerinden şekillenen beklentilerine göre farklılaşmaktadır [64]. Sağlık, barınma, eğitim, altyapı hizmetleri gibi fiziksel konulardan, sosyokültürel etkinlikler ve ekonomik kalkınma şartlarına kadar her alanda, toplumun ihtiyaç ve beklentisi, mekânın gerekliliklerine göre belirlenmektedir. Bu ihtiyaçların toplumsal analizler ışığında belirlenerek dengeli bir şekilde sağlanması, oldukça zordur [65]. Ancak kullanıcının belirlediği kentsel kararlar neticesinde alınan kararlara yönelik, demokratik ve şeffaf bir hizmet anlayışı ile yönetilen ütopik kentlerde bu olgudan bahsedilebilir.

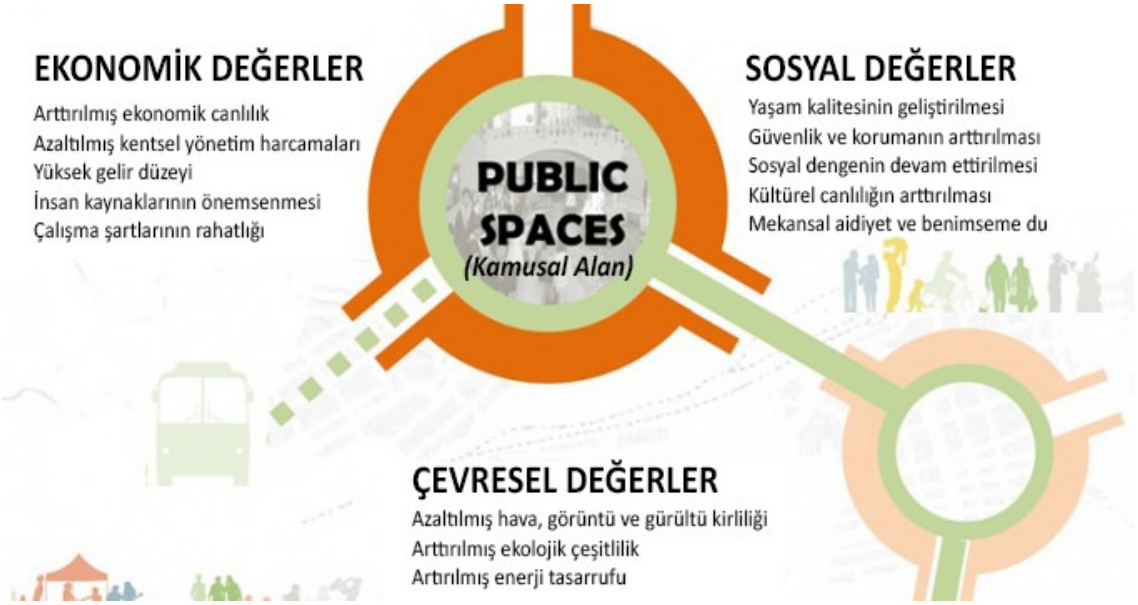
Pek çok farklı disiplin içerisinde irdelenebilen bu kavramın, mekân özelinde değerlendirmesi; ana başlıklarıyla fiziksel, sosyal ve ekonomik şartlar üzerinden yapılabilmektedir.

Bu bağlamda, yaşanabilirliği belirleyen mekânsal kalite parametreleri, Rapoport'a göre dört ana koşula bağlıdır [66]. Bunlardan ilkini oluşturan işlevsel kalite, mekânsal özelliklerin kullanım ihtiyaçlarıyla doğru eşleşmesi üzerinden sağlanmaktadır. Mekânsal kalitenin ikinci koşulu olan estetik kalite, sosyokültürel değerleri de besleyen bir olgu olmakla birlikte, mekânsal tecrübelerin kullanıcı

algısını tatmin etmesiyle ilişkilendirilebilmektedir. Üçüncü durumda bahsedilen teknik kalite, mekânsal sürdürülebilirliğin sağlanması için gerekli yapı stoğunun korunmasını gerektirmektedir. Bu bağlamda kentsel alan sınırları içerisindeki binalar strüktürel açıdan sağlam, fiziksel açıdan yaşamaya elverişli ve çevresel zararın en aza indirilmesi amacıyla doğa dostu olmalıdır. Rapoport'un mekânsal kalite standartlarının sonuncusu olan ekonomik kalite ise, kentsel kalkınmaya yönelik olarak ayrılan fon ve yatırım kaynaklarının doğru ve dengeli kullanılmasıyla gerçekleşmektedir.

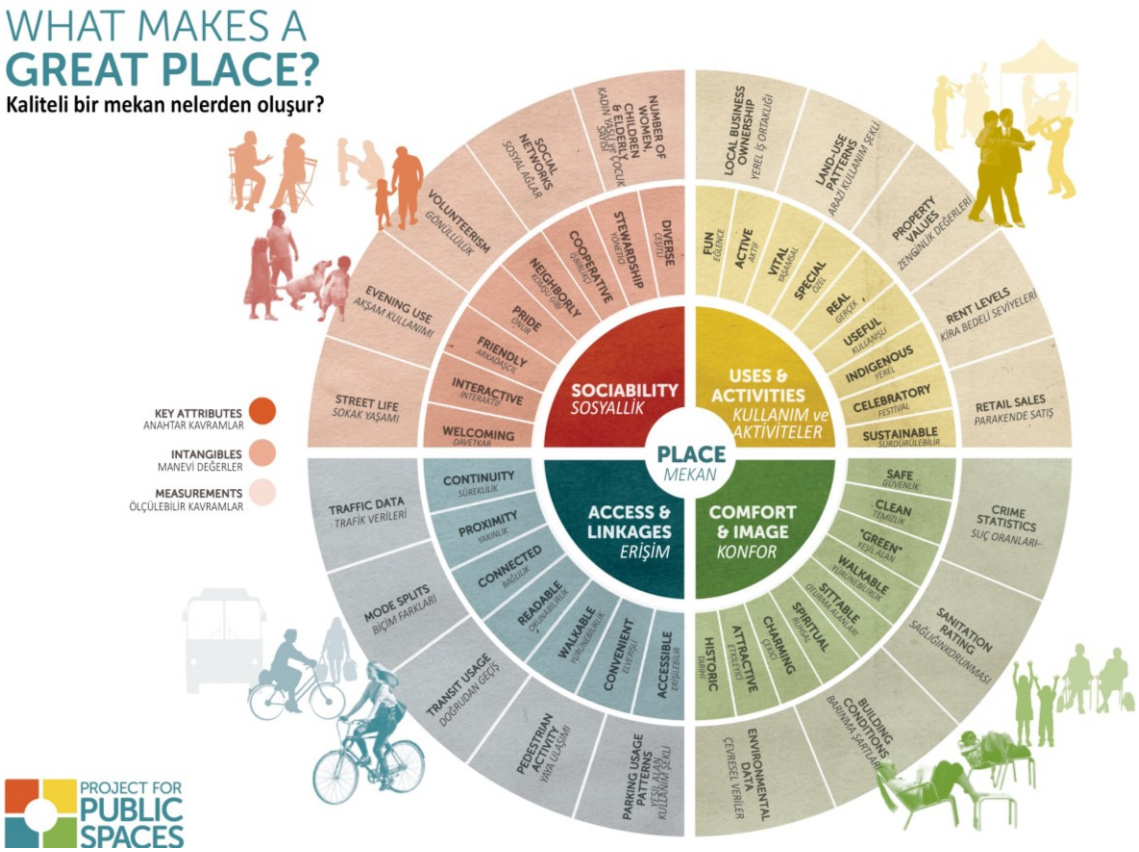
Lynch'e göre, bir mekânın yaşanabilir olması, her açıdan verimli bir kullanım döngüsüne ve dengeli dağılmış bir kültürel birikime sahip olmasına bağlıdır. Buna yönelik, toplumsal paylaşım ilişkileri daima canlı tutulmalıdır. Toplumun her kesimi tarafından eşit kullanım hakkına sahip olan fiziksel mekân, erişilebilir ve ulaşılır konumlandırılmalıdır. Kent içi üretime ayrılan emek, eşit ve adaletli bir şekilde dağıtılmalıdır [7].

Güçlü kamusal alanlar yaratılması ve sürdürülmesiyle amacıyla herhangi bir kar amacı gütmeden hizmet veren PPS'in, kamusal mekân üzerinden gerçekleştirilen dönüşüm projelerinin geri bildirimlerine göre hazırladığı raporda, kentsel alanların yaşanabilirlik değerlerini üç başlık üzerinden açıklanmaktadır (Şekil 2.5) [67].

Şekil 2.5 Kamusal alanların yaşanabilirlik değerleri şeması [67]

Bu bağlamda PPS'in kaliteli bir kent mekânının oluşturulmasının gereklilikleri üzerinden hazırladığı şemaya göre; sosyallik, fiziksel erişim, fiziksel kullanım ve kentsel konfor parametreleri üzerinden belirlenen kavramlar, kent içerisindeki ekonomik, sosyal ve çevresel değerleri oluşturmaktadır (Şekil 3.6). Belirlenen bu kriterler, aynı zamandan başarılı bir dönüşümün temel şartlarını da sağlamaktadır. Bu özelliklerin tamamını değilse de büyük bir çoğunluğunu kaybeden bir mekân, çoğunlukla bir çöküş yaşamakta, bazı durumlarda ise terk edilmektedir.

Şekil 2.6 Kentsel mekânın oluşum gereklilikleri şeması [67]

2.3.1 Kentsel Çöküntü Bölgeleri

Çöküntü kavramı, kelime karşılığında fiziksel açıdan yok oluş ve yıkılış, sosyal açıdan ise artan umutsuzluk hali ile ruhsal dengenin bozulması olarak tanımlanmaktadır [40]. Mekânsal okumalar üzerinden çöküntü, söz konusu alanların bozulma ve yıpranma süreçleri ile ilişkilendirilebilmektedir. Bu süreç, kentlerin etkin dönemleri ile biçimsel ya da işlevsel dönüşüm süreçleri arasındaki ara evreyi oluşturmaktadır.

Sürekli olarak yenilenen bir kent içerisinde, bu değişime ayak uyduramayan her mekân, kentin çöküntü odaklarını oluşturmaktadır [46]. Bu duruma genellikle, fiziksel açıdan yıpranma, sosyal açıdan yalnızlaşma ya da kötüleşen ekonomik kent tablosu eşlik etmektedir.

Bir diğer tanımlama ile kentlerin çöküntü odakları; erişim, iletişim ve kullanım ağları fiziksel açıdan zedelenmiş, sosyal açıdan ise tamamen kopmuş kent bölgelerinden oluşmaktadır. Bu alanlar, genellikle, soyutlanarak kentin dışına itilen bireylerin sığınma alanı olarak bırakılmış noktalara dönüşmekte ve kentsel kullanıcının diğer kısmının ilgisini kaybetmektedir [8]. Bu bağlamda kentlerin çöküntü odakları; çöküntü kavramının yanı sıra kamusal yalnızlaşma, yitik kamusal alan ve ötekileştirilmiş mekân gibi benzer çağırışımlar üzerinden de irdelenmektedir. Ayrıca uluslararası literatürde "urban ruined region" terimine karşılık gelen kentsel çöküntü bölgesi tanımlaması, benzer şekilde kamusal mekânın tüketilmesi anlamındaki "consumption of public space" ve kamusal yalnızlaşmayı betimleyen "loneliness in public space" kavramları üzerinden de araştırılmıştır.

Sennett'in bu konudaki görüşleri, yitik kamusal alan kavramı üzerinden aktarılmaktadır. Yazar, 1996'da yayımlanan Kamusal İnsanın Çöküşü kitabında, yalnızlaşan kentsel bireyin fiziksel kent mekânının yok olmasına neden olduğu görüşünü savunmaktadır [68]. Bu bağlamda kentsel kamusal mekân, toplumsal ilişkilerin kurulduğu bir yer olmaktan çıkarak yalnızca fiziksel bir geçiş noktası haline gelmektedir.

Simmel, ötekileştirme üzerinden tanımladığı çöküntü kavramını, kentsel mekân üzerinde zengin ve yoksul olarak ayrıştırılmış alanlar üzerinden anlatmaktadır. Ekonomik dengesizliğin nihai sonucu olarak görülen bu alanların oluşumu, kent içerisinde hiyerarşik bir düzende sıralanmış parçaların arasında kalan bu bölgelerin dışlanmasına yol açmaktadır [69].

Bu tutuma ek olarak, "Kentleşme Yazıları" kitabında Kıray da, çöküntünün ekonomik kaynaklı gerekçelerine vurgu yapmaktadır. Özellikle az gelişmiş ya da henüz gelişmekte olan ülkelerdeki dengesiz ve ucuz sanayileşme, sebep olduğu kentsel fiziki kaymalar ve hızla büyüyen nüfusa dayalı genişleme ile birlikte kent

içi çöküntü odaklarının oluşmasına neden olmaktadır. Bu durum 1960'lardan itibaren, kentsel dönüşüm politikalarının ve dönüşüm alanların belirlenmesinde etkili olmuştur [70].

2000 yılında Drewe tarafından yayınlanan bildiride, kent içi çöküntü alanlarının oluşum nedeni, toplumsal yapı farklılıklarına dayandırılmaktadır. Aynı mekânı paylaşan nüfus içerisindeki kültürel ve etnik farklılıkların yarattığı sosyal dışlanma, söz konusu mekânın fiziksel durum ve statüsüne bağlı olarak her iki taraftan birine terk edilmektedir. Bu durumda, anlaşmazlığın yaşandığı mekân ya terk edildiği grupla birlikte yavaş yavaş yıpranmakta, ya da söz konusu mekân içerisinden dışlanan kullanıcı grubu, kentin çeperlerinde yeni bir düzensiz mekân oluşumu başlatmaktadır [71].

Seçkin sosyal kuramcılardan Harvey, çöküntü bölgelerinin oluşumunu, sosyo-ekonomik sebeplerden meydana gelen fiziksel sonuçlara dayandırmaktadır. Ona göre çöküntü özelliğindeki bölgeler, toplumsal kaynakların ortak kamu yararına kullanılamadığı, ekonomik açıdan yoksullaşmış alanlardan oluşturmaktadır [72].

Habermas'a göre, küreselleşmeye bağlı olarak yeniden şekillenen kentlerde, fiziksel ve sosyal açıdan gerçekleşen yarılmalarla ayrışmış kamusal mekânlar, kentlerin en muhtemel çöküntü odaklarını oluşturmaktadır. Bu alanlar, toplumsal bellekteki yeri içerisinde korudukları ortak paylaşım duygusu ve şeffaflık algısını zaman içerisinde yitirmektedir. Gelişen hızlı değişimler eşliğinde karmaşık hale gelen toplumsal yapı ayrışarak, kendi özel alanına çekilmiş bireysel kümelere bölünmektedir. Bu durumda zıt kutuplara dönüşen kamusallık ve bireysellik kavramları kamusal alanın çöküşüne yol açmaktadır [1].

Çöküntü odaklarının yeniden kullanımı kapsamındaki çalışmalarıyla Işıkkaya, çöküntü odaklarının oluşmasında ve tanımlanmasında, kentlerdeki üretim ve tüketim dengesinin bozulma sebeplerini ortaya koymaktadır. Küreselleşme ile birlikte meydana gelen ekonomik ayrışmalar bu durumun esas payı oluşturmakta, buna ek olarak, afet ve savaş bölgeleri veya büyüyen kent içerisinde kalmış ve işlevini kaybetmiş endüstriyel alanlar ya da tarihi kent merkezleri de kentlerin çöküntü bölgelerinden sayılmaktadır [73].

2.3.2 Kentsel Terk Alanlar

Mekânsal terk, yaşanan olumsuz durumların bir sonucu olarak, içerisinde bulunulan yeri bırakıp gitmek anlamına gelmektedir. Bireysel bir eylemi karşılayan terk etme durumunun bir araya gelerek toplumsal bir harekete dönüşmesi ise kentsel bağlamda oluşan etkilerin bir sonuç ürünüdür. Farklı sebeplere bağlı olarak gelişen ve farklı etkiler doğuran bu eylemin, kentin çöküntü odağı haline gelmiş bölgelerinden temel ayrım noktası, kullanıcısını büyük oranda ya da tamamen yitirmiş olmasıdır.

Kentin yitirilmiş alanları içerisinde, terk edilmiş mekânların, diğer kavramlardan ayrı tutulması, ayrıca dönüşüm sürecinin kapsamının oluşturulması bakımından da önem taşımaktadır. Bu bağlamda, terk alanların dönüşümünde, mekâna kullanıcıyı yeniden kazandırma yöntemi, terkin sebepleri üzerinden belirlenmelidir.

Kentsel terk kavramı; kullanılmayan kentsel alanlar, hayalet mekânlar, yitirilmiş kamusallık gibi başka kavramsal çağrışımlar üzerinden de incelenebileceğinden, oldukça geniş yayılmış bir konu başlığı oluşturmaktadır. Temelinde kullanıcı kaybını vurgulayan tüm bu kavramlar, ayrıca uluslararası literatürde kentsel terk alanları niteleyen "abandoned urban spaces" kavramının yanı sıra, "unused urban spaces", "ghost places", "loss of publicity" gibi benzer çalışma konuları üzerinden de incelenerek derlenmiştir.

Bu bağlamda, Urry, 1999'da yazdığı "Mekânları Tüketmek" kitabında, mekânın zamanla olan ilişkisi içerisinde, ekonomik ve sosyokültürel tüketimin artmasının mekânları yok ettiği görüşünü savunmaktadır [74]. Tüketilen mekânlardaki kentsel değerlerin kaybedilmesi, bir diğer yandan yapılabilecek üretimi de engellemektedir.

Hollandalı mimar ve şehir plancısı Christiaansee'in 2002'de uyarlanabilir yeniden kullanım çalışmaları içeriğindeki makalesinde bahsettiği üzere terk alanlar, politik sistemin öngördüğü koşullarda geliştirilen kentin ıslah alanlarına dönüşmektedir [75]. Bu bağlamda terkin sebepleri genellikle, kentsel öznenin ekonomik gerilemesi üzerinden oluşmaktadır.

Kentsel terk alanları, kentin kullanılmayan alanlarına benzeten Calixto ve Brito, bu benzetmeyi hiçbir noktası işgal edilmemiş ve yapılaşmamış boş alanların kullanıcısı olmaması durumu üzerinden gerçekleştirmektedir. Ancak bu durum değerlendirdiğinde, terkin kent üzerinde doğurduğu etkilerin, henüz kullanılmamış bu alanlarda görülmemesi, söz konusu görüşü çürütmektedir [76].

2006 yılında yapılan bir tez çalışmasında, terk mekân kavramı, yine kullanılmayan kentsel alanlar üzerinden yapılmaktadır. Ancak bu noktada kullanım sonrası işlevsizleşmeyi ele alan tanımlamada, bu mekânların kentlerin büyümesi ve gelişmesi için oluşturduğu potansiyel belirtilerek, dönüşümün bilinçli ve demokratik şartlarda gerçekleşmesinin gerekliliği ortaya koyulmuştur [77].

2008'de yayınlanan bir makalede Löw, öznenin kamusal alandaki dengesizleşen ilişki ağı ile bu mekânların işlevsizleştiğini ve terk edildiği vurgulamaktadır [78].

Mekânsal gerekliliklerin sağlanamadığı durumlarda gerçekleşen terk, yapılan okumalarla birlikte kavramsal açıdan desteklenerek, çalışmanın üçüncü bölümünde sunulan örnek alanlar üzerinden değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme kapsamında, bir kentsel mekânın sahip olduğu fiziksel, ekonomik ve sosyokültürel yapı üzerinden belirlenen ihtiyaçlarına göre terkin sebepleri oluşturulmuş, bu sebeplerin dönüşüm senaryolarındaki geri bildirimleri değerlendirilmiştir. Yapılan tüm bu değerlendirme ve sınıflandırma çalışmaları, temelde terk alanların etkili bir tanımlamasının yapılmasını sağlamaktadır.

3
KENTSEL TERK ALANLARIN SINIFLANDIRILMASI

"Vote for feet: Birey ve toplulukların "ayaklarıyla oy verme" ve ihtiyaç ve arzularını sürekli olarak başka yerlerde tatmin etmeye çalışması, insanların bir yeri terk edip başka bir yere göçmek suretiyle, neyi tercih ettiklerini göstermeleri anlamında bir metaforu tanımlar."

David Harvey, Umut Mekânları, ss:307.

Bir mekân tanımlayabilen her alan, kendine özgü mekânsal bileşenlere sahiptir. İster yapısal ister bölgesel ister kentsel ölçekte olsun, bu alanlar belirli bir işlev ve kullanıcı grubunu temsil ederler. Sınırları belirli olan ya da olmayan, somut olarak dokunulan ya da soyut olarak algılanan her mekân sahip olduğu işlev ve kullanıcı grubuna göre tanımlanır. Çocukların oyun oynadığı bir sokak, insan zihnine karmaşık bir trafikten çok bir parkı anımsatmaya daha yakındır. Tren garları ve havaalanlarının yanı sıra her gün kullanılan bir otobüs durağı da gidilecek mesafenin uzunluğuna bakılmaksızın zihinde yolculukla ilişkilendirilir. Bir evi ev olarak anlamlandıran, eşyalardan ziyade içinde bulunan yaşamsal faaliyetlerin devamlılığıdır. Yabancı biriyle karşılaşma ihtimalinin yoğun olduğu her mekân, boyutlarına ve sınırlarına bakılmaksızın zihinde kamusallığı çağrıştırır.

Bu kamusallık içerisinde alışveriş merkezleri, restoranlar, sinema salonları, bankalar, eğitim alanları, sağlık binaları ve rutin kent yaşantısı ile bağıntılı diğer tüm yapı ve kentsel bölgeler, varlığını yani kullanımda esas olan öznesini işlevsel devamlılığına bağlı olarak sürdürür. İşlevsel devamlılık ise, kente ait kullanıcı grubunun zamana bağlı mekânsal ihtiyaçları doğrultusunda şekillenir. Artık kullanılmayan her mekân; değişen ya da bu değişime zorlanan, kendiliğinden oluşan ya da dolaylı veya doğrudan müdahalelerle işlevini ve kullanıcısını yitiren terk edilmiş mekânlardır.

Kentin kullanılmayan mekânlarının tanımlanması, evlerde kullanılmayan odaların betimlenmesinde yaşanılan nitelendirme güçlüğüne benzerdir. Tamamen boş bırakılan, ya da kullanılmayan eşyalarla doldurulan ancak tam anlamıyla bir depo olma özelliği taşımayan bu odalar için çoğu zaman gereksiz/fazla/düzensiz gibi olumsuz sıfatlandırmalar yapılır. Tıpkı bu odalar gibi, kentlerin de başıboş bırakılan mekânları zaman içerisinde onu tanımlayan işlevini yitirerek niteliksiz kalır. Kullanılmayan odalarına arada bir giren ev sahipleri gibi, kentsel mekânın kullanıcıları başıboş bırakılan bu alanlara uğramayı zamanla bırakır. Bu kaybın nasıl gerçekleştiği, o mekânın kentsel terminoloji açısından tanımlanmasının yan cümleciğini oluşturur.

Terkin söz konusu olduğu düşünülen mekân, ölçeği ne olursa olsun, oluşumunda, durağanlığında ve dönüşümünde kent içi değişimlerden etkilenir ve kenti etkileyerek yeni değişimler yaratır. Bu karşılıklı değişim süreci ile seyri belirlenen kentin mekânsal açıdan terki, eski ve yeni kullanım döngüsünün karşılıklı analizi üzerinden anlaşılmaktadır.

Bir yapının ya da bir alanın terk edildiği kanısında esas olan işlevsizleşme ve köhneleşmedir. Öncelikli olarak kaybedilenin işlev mi yoksa kullanıcı mı olduğu, ya da başka bir yapısal bileşenin mi ilk olarak kaybedildiği; terk alanların tanımlanması için etkisiz, sınıflandırılması için ise belirleyici bir sorgulama yöntemidir. Burada söz konusu olan sınıflandırma, kentsel terk alanların oluşum sebeplerini kentlerin tarihsel süreci içerisindeki yaşam senaryoları üzerinden ortaya koyan bir yaklaşım yöntemidi. Bu bağlamda, kent mekân diyalektik ilişkisi içerisinde ve zamanın belirleyiciliği kapsamında sınıflandırılan terk alanların oluşumları ve oluşumları sonrası dönüşüm evreleri, mekânsal bileşenler üzerinden ayrıştırılacağından, kentsel bağlamda etkili bir yeniden kullanım döngüsü yaratmak mümkün olacaktır.

3.1 Terk Alanların Kentten Etkilenmesi Üzerine

Zaman içerisinde dünya; fiziksel, sosyal ve ekonomik açıdan değişime uğramaktadır. Kentsel mekânlar ise bu değişimin gözlemlendiği başlıca alanlardır. Dönüşümün ilk gerekçesini oluşturan bu değişim, kentsel alanların değişen ihtiyaçlarının, kenti yeniden şekillendirilmesiyle ifade edilmektedir [79].

Değişim, kentsel bağlamda fiziksel ve sosyal unsurlar üzerinden okunabilmektedir. Shwirian'a göre bu farklılık, özne, yer, sosyal iletişim ağı, kamusal hafıza ve kentsel kimlik üzerinden yaratılır [80]. Kent içerisinde özne-mekân ya da özne-özne paylaşımları ile oluşan bu etkileşim ağı yer değiştirmeyi meydana getirir. Meydana gelen değişim ise, yeni kent planlamaları veya istihdam gibi sebeplerle göç dalgaları oluşturur. Kent içinde oluşan bu hareketlilik, kamusal tecrübenin farklılaşan kültürler üzerinden yapılmasına olanak tanıyacağından, söz konusu alanlar üzerinde yeni kültürel katmanlar ve buna bağlı olarak yeni sosyal ilişkiler yaratır. Bu durumla beraber mevcut kent kimliği, mekân ve öznenin karşılıklı etkileşimi içerisinde şekil değiştirir.

Woerkum'a göre planlanan ya da planlı olmayan değişimin temelinde üç sebep yatar [81]. Bunlardan ilki olayların ortaya çıkışıdır. Bu durum, dünyanın yaşamsal seyri içerisinde tesadüfen oluşan farklılıklardan meydana gelir. İkinci durum dilin kullanımı, yani; sözcüklerin etkileşimi ile yapılan kültürel ve fikirsel alışverişten kaynaklanır. Bu durumda değişim, sembolik etkileşimin bir ürünüdür. Değişimin bir diğer kaynağı ise, yazılı veya yazılı olmayan kurallara bağlı olarak uygulama pratiklerinin geliştirilmesidir. Söz konusu uygulamalar, bir kalıp olarak ortaya koyulan planlama eylemlerinin birbirini takibi ile açıklanabilir. Bu uygulamalar, planlı olarak insan faktöründe gerçekleşebileceği gibi, doğal afetler, salgın hastalıklar, aşırı sıcak ve soğuk iklimsel faktörler gibi planlanmamış durumlarla birlikte meydana gelebilir (Şekil 3.1).

Şekil 3.1 Değişimin kaynakları [81]

Bu kaynakların etkileşim zinciri değişimin sürecini anlatır. Bu sürecin etkilerini planlayabilmek için, temel unsurlar arasındaki etkileşimi anlamak gerekir (Şekil 3.2). Gerçekleştirilen her bir faaliyet, planlanacak yeni uygulamalar doğurur. Kent içinde asıl farklılığı yaratan yeni yapıların inşası değil, bu yapılara yüklenen yeni işlevlerdir. Açılan yeni yolların yeni kamusal etkileşimlerin kurulmasına olanak sağlaması, kentin fiziksel görünümünde yarattığı değişim bazında daha etkilidir.

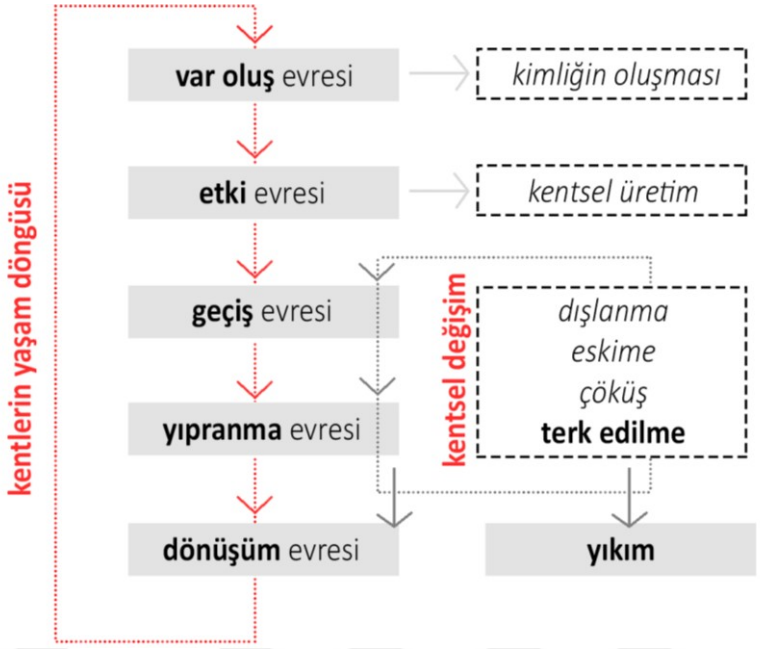
Şekil 3.2 Zincirleme değişim ağı etkileşimi [81]

Ancak yaşanan bu gelişmelerde, doğrusal bir ilerleme söz konusu değildir. Yaşanan her bir değişim ve gelişmenin zamana bağlı oluşum süreci yavaş ya da çok hızlı olmak üzere farklılık gösterir. Bu durumun yansımaları bir yandan toplumsal düzeni yenilerken bir yandan da eski ile olan ilişkisi yok etmektedir [70].

Gelişme ya da bozulma perspektifinde yaşanan bu durum, kentlerin mekânsal organizasyonu da değişime sürüklemektedir. Kaynağı ne olursa olsun, bir mekânın kentsel örüntüdeki gerekliliğinin sekteye uğraması, o mekânın dışlanmasına sebep olur. Bu duruma sebep olan kentsel etkiler, başlıca olarak mekânların terki ve yeniden dönüşümü sırasında hissedilmektedir.

3.1.1 Oluşum Evresinde Kentsel Etkiler

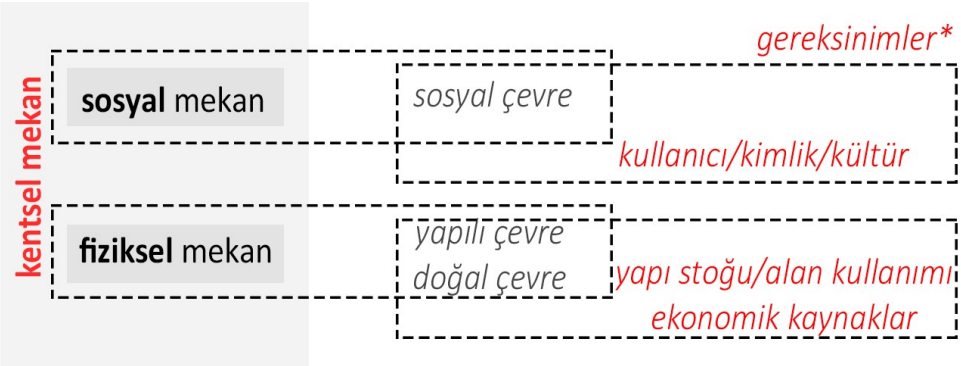
Kentsel mekânlar, tıpkı insanlar gibi, doğar, yaşar ve yaşlanırlar. Bu sürecin seyri kentin sosyal, fiziksel ve ekonomik yapısıyla doğrudan; nüfus, kültürel çeşitlilik, yönetim politikaları gibi ikincil bileşenler de dolaylı olarak ilişkilidir. Sürecin her bir basamağı bir diğerinden beslenir ve başka bir adımı tetikler (Şekil 3.3). Kentsel yaşam döngüsü içerisinde tüm bu ilişkiler ağını bir arada düşünmek gerekir [82].

Şekil 3.3 Kentsel yaşam döngüsü süreç şeması

Kronolojik açıdan incelendiğinde içerisinde soyut katmanlar barındıran her bir kentin birincil katmanı insanın varlığıdır. Kamusallık ihtiyacından doğan bir diğeri ile ortak paylaşım kümeleri yaratma fikri, kentin üretim senaryosunu şekillendirir. Varoluşun doğası gereği gerçekleşen organik ve düzensiz büyüme, kent içi sosyal üretimin mekân organizasyonuna etkisiyle düzenli bir hal alır. Gerek soyut gerek somut açıdan düzenli hale gelen organizasyon şeması, en altta oluşturulan toplumsal katman üzerine fiziksel yapı stoku inşa edilir. Böylece mekân ve özne etkileşimi içerisinde, mevcut alanın değerlendirilmesi ve ekonomik kaynakların kullanımı en başta var olan insan katmanıyla birlikte oluşmaya başlayan kültürel olguyu güçlendirir. Kent içi işlevsel organizasyon ağı, potansiyelini kültürel birikimden alır. Özetle bir kentin oluşumu, doğal kaynaklar üzerine inşa edilen sosyal yapının, fiziksel açıdan organize olmasıyla gerçekleşir (Şekil 3.4).

Sosyal ve fiziksel mekân birleşiminden oluşan kent olgusu; içerisinde sosyal, yapılı ve doğal çevreyi barındırır. Kullanıcı özelinde kent kimliği ve kültürel çeşitlilik gereksinimleriyle oluşturulan sosyal çevrenin varlığı, doğal alanın mevcut yaşamsal ihtiyaçlardan süregelen yapısal kullanımı ile desteklenen fiziksel çevre ile daima bir ilişki içerisindedir.

Şekil 3.4 Kentlerin oluşum evresinde gereksinimler

Zamanın yıpratıcı etkisi ya da bir dış müdahale sonucunda, kentsel doku içerisindeki yeri zedelenen kent mekânları mevcut işlevini yitirerek birer çöküntü odağı haline gelmektedir. Kentlerin çöküntü odakları, fiziksel ve sosyal açıdan ihmal edilmiş kent bölgeleridir. Net bir ayrımı olmaksızın; bir geçiş evresi sayılabilecek bu süreçte, kullanıcı ve mekân arasındaki aidiyet duygusunun zarar görmesi sonucu kentsel bellek yitirilmeye başlanır.

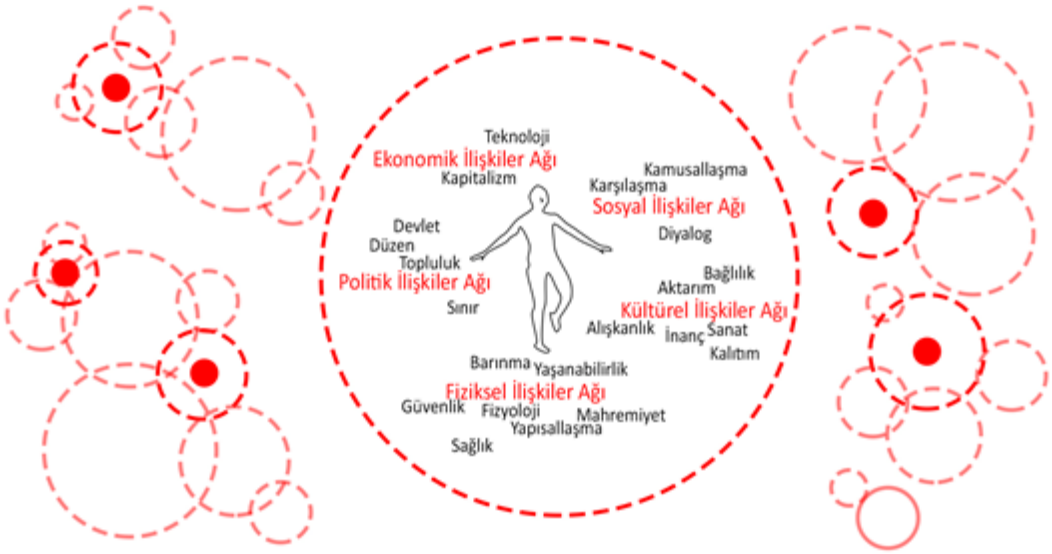
Çöküş evresi içerisindeki bir mekân, değişken toplumsal dinamiklerin etkisiyle birlikte sosyal açıdan dışlanır ve fiziksel açıdan tahrip edilir. Yapısal, bölgesel ya da kentsel ölçekte bu durum, söz konusu mekânın ya unutularak terk edilmesi ya da kente ait kullanıcı grubu tarafından fark edilerek yeniden işlevlendirilmesi ile sonuçlanır. Terk durumunda, kentin söz konusu alana etkileri, çöküş döneminden farklı olarak kent ve kentli arasındaki ilişkilerin tamamen kopmasına yok açacak kadar şiddetlidir. Bu etkilerin gerekçelerini, kentsel mekânın oluşturulması bileşenlerine paralel olacak şekilde incelemek, ayaklarıyla oy vererek3 bulundukları mekânı terk eden insanların geri döndürülmesi için akılcı bir yaklaşımdır. Dolayısı ile kentsel etkiler bağlamında terk edilme katmanı içerisindeki kentsel mekânın oluşum sebepleri, sosyal çevreyi oluşturan kullanıcının etkisinde kentsel aktörlere bağlı oluşum, fiziksel ve doğal çevreyi oluşturan kentsel ögelerin yitirilmesi bağlamında de fiziksel oluşum ve teknolojik, politik ve sisteme dayalı gelişmeleri de kapsayan ekonomik kaynaklı oluşum çerçevesinde ele alınmaktadır.

[3] Harvey, D., (2015). Umut Mekânları, Metis Yayıncılık, 2015. *Vote for feet: Kentsel ihtiyaçlarını karşılayamama durumunda insanların, bir yeri terk edip başka bir yerde yaşamayı tercih etme durumu anlatan bir metafor.

3.1.1.1 Aktöre Bağlı Oluşum

Mekân, fizyolojik ve bir o kadar da sosyal ihtiyaçlardan meydana gelen bir alanı tanımlar. Dünyanın geçirdiği tarihsel süreç içerisinde, barınma, beslenme, sığınma gibi amaçlarla başlayan, sınırları tanımlı bir alana sahip olma içgüdüsü, kamusallaşma ve sosyalleşme ile birlikte ortak paylaşım mekânlarının oluşmasına evrilir. Tüm bu işlevlerin organizasyonu kentlerin varlığının temel kaynağını oluşturmaktadır. Tüm canlı varlıklar için olduğu gibi, insanın da bireysel kimliği ancak diğerlerinin var olduğu çoklu ilişkiler ağı içerisinde kendini bulur. Bu ağın kurulması somut ve soyut sınırlandırmalarla belirlenen alanı mekân haline getirir. Dolayısı ile bir mekânın oluşturulmasında en önemli aktör o mekânın kullanıcısıdır. Oluşturulan mekânın terki de yine öncelikli olarak kullanıcısının yoksunluğundan kaynaklanır.

İnsanın bireysel çemberinde kurduğu sosyal, kültürel, fiziksel, politik ve ekonomik ilişkiler ağının, diğer bireylerin çevresel girdileriyle bir araya gelmesi sosyal çevreyi oluşturur (Şekil 3.5). İnanç yapısı, gelenekler, alışkanlıklar gibi sürdürülebilirliğe mahkûm olgular; kültürel çevrenin vazgeçilmez bileşenleridir. Bu bileşenlerden temel alarak oluşturulan fizyolojik yapı tipolojilerinin, politik ve hatta ekonomik düzenlerin dahi devamlılığı; sürekliliği şart olan kültürden beslenerek oluşan kentsel kimlik olgusunun devamlılığına bağlıdır.

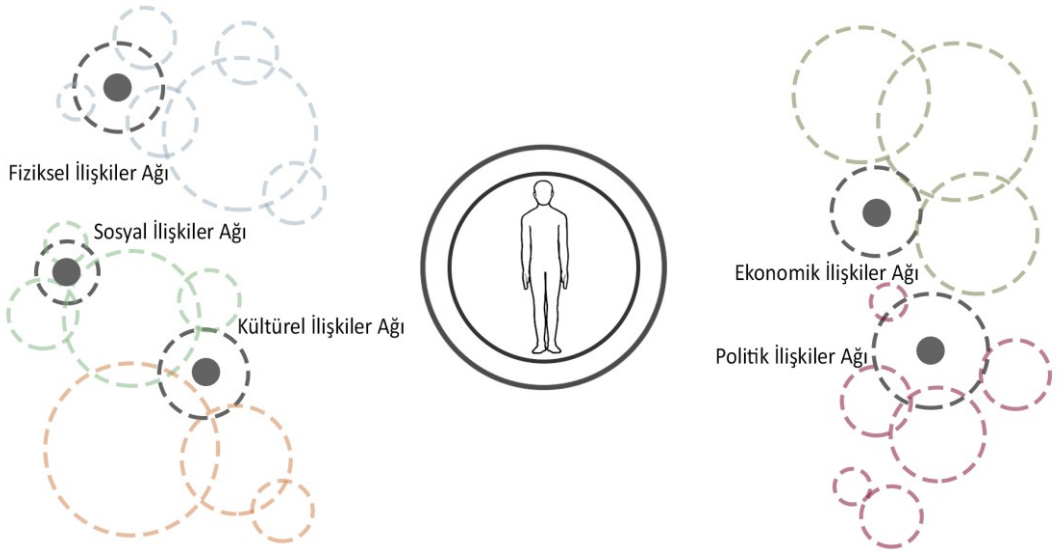

Şekil 3.5 İnsan odaklı kentsel organizasyon ağı

Kentsel mekânın oluşturulmasında olduğu gibi, terk edilmesinde de asıl önemli payda kentin söz konusu bölgesinin kullanıcı grubuna aittir. Fiziksel, sosyal ya da kültürel açıdan bilinçli ya da bilinçsiz şekilde gruplaşmış ilişkiler ağı içerisinde, mekânlar da tüm kente ait olmaktan çıkarak ötekileştirilir. Belirli bir kullanıcı grubuyla sınırlandırılmış kentsel bölgeler, diğerleri için kentsel belleğin ayrılmaz bir bütünü olma özelliğini kaybeder. Bu durum, kültürel çeşitliliğin zedelenmesiyle birlikte tekdüzeleşen mekânın sınırlandırılmasına ve sosyal ve yapısal açıdan yıpranmasına yol açar.

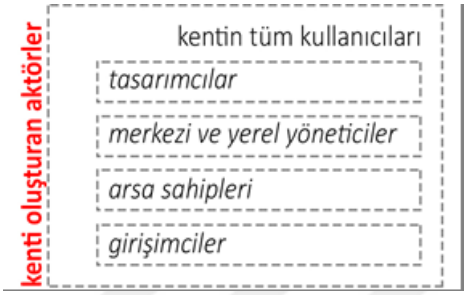
Özellikle 1940'lardan sonra meydana gelen hızlı ve modernist değişim dalgası ile birlikte, metropollerde oluşan tekdüzeleşme, kentsel kimliğin yaşam alanlarını sınırlandırılmıştır [83]. Bu sınırlandırma ile birlikte toplumsal alışkanlıkların değişmesi, mekânların kullanım organizasyonunu değiştirmiş, mekânsal bileşenlerin bir arada olması gerekliliğinin önüne geçmiştir. Birbiri içerisindeki dengeli işlev dağılımını yitiren kent, içerisinde barındırdığı öznenin yaşamsal ihtiyaçlarına cevap veremez duruma gelmektedir (Şekil 3.6).

Doğası gereği fizyolojik, sosyolojik ve kültürel ihtiyaçlarını aynı bölge sınırları içerisinde karşılayamayan kullanıcı grubu, bu sürecin sonunda bir tercih yapmakla yükümlü hale gelmektedir. Bu durumda çoğunlukla, dengeli konfor şartlarını sağlayamayan bölge halkı için, bulunduğu mekânı terk ederek yeni mekân arayışına başlamakla sonuçlanır.

Şekil 3.6 Kullanıcısı kaybetmiş mekânların ayrışma düzeni

Kentsel mekân, zaman döngüsü içerisinde çok aktörlü bir oyun alanıdır [84]. Tasarım ve üretim aşamalarının doğrudan ve dolaylı katılımcı aktörleri, kentin tüketim yönelimlerini belirler. Tasarımcılar, merkezi ve yerel yöneticiler, girişimciler ve arsa sahipleri yapılı çevrenin oluşum ve dönüşümünde söz sahibi olan aktörleri oluşturur [85]. Tüm bu grupları da içerisinde barındırmasının yanı sıra, esas rolü ise kentin kullanıcıları üstlenir (Şekil 3.7).

Şekil 3.7 Kent mekânının oluşturulmasında söz sahibi aktörler

- **Tasarımcının ve Tasarım Kararlarının Terke Etkisi**

Tasarımcı, mevcut durum ve ihtiyaçlar doğrultusunda oluşturulan soyut kurguyu, fiziksel imgelere dönüştürerek mekâna yansıtan kişidir. Kenti oluşturan aktör gruplarının başında gelen mimarlar, şehir plancıları ve sanatçılar, ortaya koydukları her söylem ya da fiziksel ürünle mekânın üretilmesi ve tüketilmesi sürecinin önemli bir parçasıdır. Şehrin siluetinde yer edinen bir yapıdan, bir meydanın ortasındaki heykele kadar tasarımın her ögesi kentin belleğinde yer edinir. Tasarlayan kişi aynı zamanda kentin kullanıcısı olduğunda, tasarlanan her ürün, tasarımcının zihnindeki kent algısıyla ilişkilidir. Dolayısıyla ölçeği ne olursa olsun terkin sebepleri incelendiğinde, söz konusu tasarım nesnelerinin mekânsal aidiyete katkısının açığa çıkarılması son derece önemlidir. Kent bağlamında tasarlanmamış bir ögenin o mekânın terkini tetikleyebildiği gibi, başka sebeplerle terk edilen bir mekânda çürümeye bırakılan bir kalıntı da söz konusu mekânı kent bağlayan pamuk ipliğine dönüşebilmektedir.

Bu bağlamda incelenen SanZhi şehrindeki UFO evlerinin terki, kentin bağlı olduğu tasarım kriterlerinin dışına çıkılmasıyla, kullanıcı mekân arasında kurulamayan bağın bir sonucu olarak değerlendirilmektedir. Tayvan'a bağlı Taipei şehrine ait bu bölge, 1978 yılında, Hong Zou Group tarafından, tatil ve eğlence merkezi olarak

askerlerden oluşan özel bir kullanıcı grubu için tasarlanmıştır [86]. Kıyı ilişkisi, yeşil alan potansiyeli ve alanın yakınlarında bulunan Beixinzhaung kentinin kamp ve yürüyüş destinasyonları açısından önemli bir merkez olmasına rağmen, alanın tasarımında hedeflenen çekim potansiyeli yaratılamamıştır.

Yapımına 1978 yılında başlanan projenin henüz tüm etapları tamamlanmamışken, 1980 yılında bölge kendi haline terkedilmiştir [87]. Eski fotoğraflar ve kaynaklar incelendiğinde, bölgenin terk edilmesinin iki temel sebebi göze çarpmaktadır.

Bunlardan tamamen kentsel söylentilere dayanan ilki, uygulama aşamasında gerçekleşen gizemli ölümlerin alanın tasarımıyla ilişkilendirilerek efsaneleştirilmesidir [86]. 1970li yılların uzaya ilgisi üzerinden hayal edilerek kurgulanan mekân tasarımı, kentse bellekte kullanıcı tarafından sahiplenilmemiştir. Tasarlanan retro fütüristik binalar, iş kazalarından kaynaklanan ölümleri doğaüstü mistik güçlere dayandırılmasına sebep olmuştur.

Terkin bir diğer sebebi, proje aşamasında süregelen ekonomik kaynak sıkıntılarının uygulama sürecinin uzatmasına sebep olmasıdır. Bu durum, tasarımsal yaklaşımıyla kentsel bağlamda kullanıcıya kabul ettirilmesi zor olan bu bölgenin, kentsel söylentilerin yayılmasına zemin hazırlayacak olan uzun yıllar süren inşa süreciyle durumu daha da zorlaştırmıştır.

Şekil 3.8 Taipei'de terk edilen UFO görünümlü SanZhi evleri [88]

Kaynakların yetersizliğine rağmen, bölgede yapılan tasarımın geleneksel mimari algıda yer edinemeyişinin, söz konusu mekânın tasarımsal bağlamda sahiplenilmeyişindeki etkisi açıkça gözlemlenebilmektedir (Şekil 3.9). Bağlamdan kopuk ve kentsel kimliği yansıtmayan bir mekânın, kentsel bellekte korunmasının zorluğu, mekânın fiziksel dinamiklerine de yansımaktadır.

Şekil 3.9 SanZhi evlerinin Tayvan'a ait geleneksel ve modern mimari dille kıyaslanması [88]

Temelde var olan kimliksizleşme sebebiyle çürümeye terk edilen alan, 1989 yılında yeniden hatırlanarak, bölgenin canlandırılması amacıyla yerel yönetim tarafından projenin tamamlanmasına karar verilmiştir. Ancak tasarımsal kararların eski haliyle devamlılığındaki ısrarlı tutum, yerel halkın yeniden tepkisinin çekilmesine neden olarak, başlaması öngörülen çalışmaların bir kez daha iptali kararlaştırılmıştır [89]. Bakımsızlıktan kaynaklanan fiziksel yıpranma ve iki kez üst üstü gelen başarısızlıkla birlikte, kentsel yaşam döngüsünde dönüşümünü tamamlayamayan alanda, 2010 yılında tamamen bir yıkım gerçekleştirilmiştir.

Kentin var oluşundan terk edilmesi ve yıkımına kadar geçirdiği süreçlerinin, fiziksel kent verileri ve sosyal yapı çıkarımları üzerinden değerlendirilmesi kapsamında hazırlanan "Terk Edilen SanZhi UFO Evleri Bölgesi Kimlik Kartı" ayrıca EK B-1'de sunulmaktadır.

- **Yönetim Gruplarının Terke Etkisi**

Kentsel mekânın organizasyonunda söz sahibi olan bir diğer majör grup ise merkezi ve yerel yöneticilerdir. Aktör davranışları etkisinde yönetim organizasyonu genellikle güce dayalıdır. Bazı durumlarda, kentsel mekâna dair verilen kararlar anlaşılır bir biçimde açıklanmayarak, olası sonuçlar toplumdan

gizlenebilmektedir [90]. Olası kamusal tepkilerden kaçınmaya yönelik bu sistem, planlanan süreç ile uygulanan proje arasında tutarsızlıklar meydana getirir. Kentsel dönüşümün bu yolla gerçekleşmesi, dönüştürülen mekânı kullanıcısıyla entegre etmeye çoğu zaman yetersiz kalmaktadır. Bu durumda, terke dayatılan çöküntü alanlarının yeniden terki gündeme gelebilmektedir.

Bu bağlamda ele alınan ve bir zamanlar dünyanın en kalabalık nüfus yoğunluğunu barındıran birkaç bölgeden biri olan Kowloon Walled City yani Kowloon duvarlı kenti, eski yönetim şekliyle Çin'e bağlı bir askeri savunma bölgesiydi. 1898 yılında, bölge, politik sebeplerle askerlerden arındırılmasıyla bir yerleşim merkezi halini almıştır [91]. Özellikle II. Dünya Savaşı ile Japonların kısa süreli olarak Hong Kong'un işgali ve ardından 1945'de gelen çekilme kararı ile bölgenin Çin tarafından yeniden ele geçirilmek istenmesi, şehrin uzun süreli yönetimsel sıkıntılarının başlangıcını oluşturmaktadır [92].

Tüm bu soğuk savaş döneminde, mülteciler ve savaştan etkilenen kent halkı, yerleşim merkezi üzerine kurdukları yeni yerleşim birimleri ile bölgeyi ele geçiren organik ve anarşik bir yaşama düzeni oluşturmuştur (Şekil 3.10). Savaşın her iki tarafının da yönetime dâhil olamayışıyla, bağımsız bir kent olarak Kowloon, 1947'ye kadar 2000'den fazla yeni gecekondunun inşası ile kent tarafından işgal edilmiştir [93].

Şekil 3.10 Duvarlarla çevrili Kowloon şehri 1989 hava görseli [92]

1948'de ıslah çalışmaları adı altında, bölge kullanıcısının alandan kovulmak istenmesi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. 1950'nin ocak ayında çıkan yangınla birlikte, bakımsızlığı giderek artan yapısal kalıntılar, yönetimin müdahale yoksunluğu fırsat bilinerek, kent tarafından üzerine kolay inşa edilebilecek düzensiz yerleşim birimlerinin temellerini oluşturan bir hale büründürülmüştür [93]. Üst üste yığınlaşmış yaşam birimlerinden oluşan alanda, sokaklar güneş görmediği için karanlık ve tehlikeli yerlerken, çatılar kamusal mekânlar haline gelmeye başlamıştır (Şekil 3.11). Mekânsal bozulmaların sebep olduğu fiziksel karmaşa, sosyal yapıyı da etkisi altına almıştır. Kenti kendini yönetmek politikası şehrin suç oranını arttırmakla birlikte, bir diğer yandan da kendi kullanıcısına sahip çıkan özerk kent gruplarının oluşmasına sebep olmuştur.

Çatılar/Kamusal Mekanlar **Sokaklar**/Issız Mekanlar

Şekil 3.11 Kowloon şehrindeki mekânsal düzenlemelerin sosyal yansımaları [92]

1960lı yıllara kadar modüler bir şekilde yoğunluğu ve dolayıyla da fiziksel yükü artan kent için, mekânsal anlamda yalnızca kat yüksekliği sınırlaması getirilmiştir. (Şekil 3.11). Bölgenin yakınlarında bulunan Kai Tak Havaalanı'nın çalışmasını engellemeyecek şekilde yapıların en fazla 14 kata kadar yükselmesine izin verilmiş, bunun dışında hiçbir yapısal oluşuma müdahale edilmemiştir [94].

1990'lı yıllara gelindiğinde, yaklaşık 6.400 metrekarelik bir alan üzerine yığılmış 50.000 nüfuslu kentin doğa ile ilişkisi yok denecek kadar azalmıştır. Güneş ışığından yoksun kalan caddelere yapay aydınlatma sağlanmış, üst katlardan gelecek pisliği önlemek için kat aralarında ızgara sistemli örgü teller kullanılmıştır [92]. Ötekileştirilen bu kent parçası, yönetim noksanlığı sebebiyle, bakımsızlık ve yıpranmanın getirileri ile kendi kendini yok etmiştir.

Şekil 3.12 Kowloon şehrindeki üst üste yığılmış yaşam alanları [94]

Şekil 3.13 Yaşam alanlarının kat aralarındam kirlenmeyi önlemek amaçlı yapısal çözümler – ızgara tel sistemi [92]

Hem fiziksel hem sosyal açıdan yaşam kalitesinin azalmasıyla 1987 yılında iki hükümetin ortak kararı ile kentin yıkım kararı açıklanmıştır. Yaşadığı şartlar yüzünden bulunduğu bölgeyi benimseyememiş çoğu insan bu kararın üzerine kenti terk etmiştir (Şekil 3.12). Ekonomik kaygılar ve politik sebeplerle yıkıma izin vermeyen azınlık bir grup uzunca bir süre terk edilmiş bir kent mekânında

yaşamaya devam etmiştir. Bölgenin mevcut suç oranını dağıtmaya yönelik alınan kararla, 1994'te kalan insanların zorunlu tahliyesi ile alanın yıkımı gerçekleştirilmiştir [93]. Enkaz bölgesi kentsel dönüşümde, yer yer eskiye dair izleri barındıran bir kent parkı olarak yeniden düzenlenmiştir (Şekil 3.14) [92].

Yıkımından hemen önce 1993 yılında, terk edilmiş sokaklar "Suç Hikayesi" filminin sahnelerine yansımıştır [95]. Bu film, başıboş bırakılan bir bölgenin içinde barındırdığı yaşam hikâyelerinin, mekâna yansımalarının bir örneği olarak kabul edilmektedir.

Şekil 3.14 Yıkılan bölge üzerine inşa edilen Kowloon Kent Parkı [92]

Yönetim gruplarının bir kent mekânının oluşmasında, düzenlenmesinde ve dönüşümündeki etkileri Kowloon şehri üzerinden gözlemlenebilmektedir. Doğal alanların aksine, sınırları etrafında mevcut olan etkin kent planlamasının, kendi bölgesinde işlenmediğini bilen kullanıcı grubu kendini ötekileştirilmiş hissetmektedir. Bu durum, alınan her kararın tepkiyle karşılanmasına, bölgede suç oranlarının ve düzensiz yaşam biçimlerinin artmasına ve hayat kalitesinin düşmesine yol açar. Bir yandan bu sebeplerle yaşadığı yere ait hissetmeyen birey, bir yandan da yaşadığı mekân için alınan doğru ya da yanlış her karara tepki göstermektedir. Dolayısıyla bu alanların dönüşümü, Kowloon kentinde olduğu gibi

mevcut kentsel kimlik değerlerinin korunamadığı örneklerle sonuçlanabilmektedir. Ancak, kentin azınlık grubuna ait bağlı sembol alanlar, mekânsal çıkarımlar üzerinden ortaya konulan hikâyelerinin içinde barındırdığı direnme potansiyeli ile hafızalara kazınmakta, tıpkı bu örnekte olduğu gibi, sanatın farklı alanlarına konu olmaktadır. Mevcut yapıları sahiplenilmeyen terk alan, bu durumda yıkımı üzerinden kentsel bellekte yer edinmektedir.

Bölgenin fiziksel ve sosyal yapı değerlendirmeleri ayrıca "Terk Edilen Surlarla Çevrili Kowloon Bölgesi Kimlik Kartı" ile EK B-2'de sunulmaktadır.

- **Kentsel Kullanıcı Grubunun Terke Etkisi**

Kentsel mekânın oluşturulmasında ve kent olgusunun yaratılmasında söz sahibi olan tüm aktörler, başlıca olarak o mekânın kullanıcısından oluşur ve söz konusu kullanıcı grubunun ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak vardır. Dolayısı ile kentsel mekânın tasarlanmasının ya da yönetimsel eksikliklerin sonuçları, esas özneyi harekete geçirdiği sürece etkilidir.

Mekâna özgü yaşama alışkanlıkları, kentsel toplum olgusunun başlıca dayanağıdır. Bu alışkanlıkların, ancak yaşamsal konfor şartlarını sağlamasına yönelik olarak kurgulanan mekânsal aidiyet senaryoları kapsamında devamlılığı sağlanabilmektedir. Bu şartların sağlanmadığı ya da sağlanamadığı durumlarda kullanıcı, sahip olduğu mekânda değişiklikler yaratmaya ya da söz konusu mekânın kendisini değiştirmeye başlar. Bu bağlamda en verimli davranış yöntemi, özneyle olduğu kadar, öznenin bağlı bulunduğu çevreyle de ilişkili olan bilinç kavramının, kolektif alanda üretilmesiyle oluşturulan kamusallık bilinciyle sağlanır [96].

Çin'in hayalet kenti olarak anılan Ordos'un Kangbashi bölgesi, kentsel terkin kolektif bilinçle alınan kamusal kararlara yönelik oluşmasının analiz edilebildiği örneklerden biridir. Kentin artan nüfus ihtiyacına cevap vermek ve ekonomik açıdan zengin iç kaynaklara yakınlığı ile bir çekim merkezi yaratmak amacıyla Ordos yakınlarındaki Kangbashi bölgesinde 2003 yılında yeni bir kent kurulmuştur [97]. Kentsel yatırımcıların tekelinde organize edilen kent, modern mimari tasarımların etkisindeki yüksek binalar ve yapı tesisleri ile donatılmıştır. Bir diğer yandan yeni kurulan ketin fiziksel imkânlarının yanı sıra, mevcut kültürel

mirasa yönelik olarak yaşatılabilmesi için kent meydanları heykellerle donatılmıştır [98].

Ancak, planlananın aksine uygulama maliyetlerinin karşılanmasında ekonomik kaynakların yerel yönetimden destek bulamaması, yatırımcıların birçoğunun henüz inşası tamamlanmamış halde projeden çekilmesine yol açmıştır. Yaklaşık bir milyon kişiye ev sahipliği yapması planlanan kente, halkın yerleştirilme politikası da bu durumdan etkilenerek, başlangıçta yalnızca yaklaşık 20.000 kişiyi barındıran kent, 2019 yılında kadar nüfusunu ancak 180.000'e çıkarabilmiştir [97]. Bu nüfus yoğunluğu ile kentin ancak %20'si etkin kullanım alanı olarak kalmıştır.

2007 yılında, kenti canlandırmak adına dünyanın 27 farklı kentinden katılımcıların davet edildiği ve küratörlüğünü Ai WeiWei'nin yaptığı yüz villadan meydana gelen Ordos 100 projesinin hazırlıklarına başlanmıştır. Ancak söz konusu kentin evirilmesine yönelik tasarlanan projelerin çoğu hayat geçirilmemiştir (Şekil 3.15) [99].

Şekil 3.15 Ordos 100 Projesine ait inşa aşamasında terk edilen bir villa [97]

Pek çok kamusal mekân henüz hiç kullanılmamış, inşası tamamlanmış pek çok konut fiyatların düşürülmesine rağmen hala satılamamıştır [100]. Yolcu sayısının azlığına rağmen oldukça büyük olan havalimanı, çoğunun içinde çalışanı olmayan ofis binaları ve kent merkezindeki modern cami yapısının sakinliği, kentin başarısız bir ütopya ya da ürpertici bir distopik mekân olarak görünmesine neden olmaktadır (Şekil 3.16).

Ordos'un kullanılmayan mekânlarının kentsel terk alan olarak kabul edilmesinin temelinde iki önemli sebep yatmaktadır. Bunlardan ilki, kentsel mekânın özne-tasarımcı-yönetici bileşenleri etrafında şekillenerek var olması gerekliliğinin karşılanmamış olmasıdır. Bu örnekte olduğu gibi, kentin belirleyicilerinin sadece yatırımcılar olması öznesi olmayan gerçek dışı mekânların tasarımına yol açmıştır. Kurgulanan senaryo, Çin'e özgü bir kentten çok, kapitalist bir ekonomik üretim mekânı yaratmaya yöneliktir [100].

Bir diğer önemli husus ise, Ordos kentinin yatırım maliyetlerinin beklenilen tüketim eğrisini karşılamaması sonucunda geri çekilen yatırımcılar ve uzun zaman dilimlerine yayılan inşa faaliyetlerinin kullanıcıya olan etkisidir. Yakın çevresi içerisinde bölgesel bir farklılık bulunmamasına rağmen, ekonomik açıdan gerçekleşmeyen kentsel talep beklentisinin bölge kullanıcısına yüklenmiş olması, Kangbashi'ye yerleşen bir grup insanın da geri taşınmasına ve kenti terk etmesine yol açmıştır.

Şekil 3.16 Ordos'da kullanılmayan kamusal mekânlar [101]

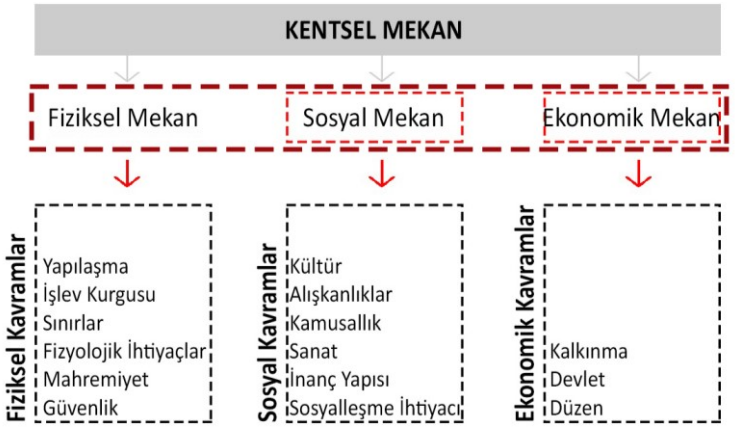
Ordos kentine ait fiziksel ve sosyal analizler, ayrıca "Terk Edilen Ordos Kangbashi Bölgesi Kimlik Kartı" ile EK B-3'te detaylı olarak sunulmaktadır.

3.1.1.2 Fiziksel Oluşum

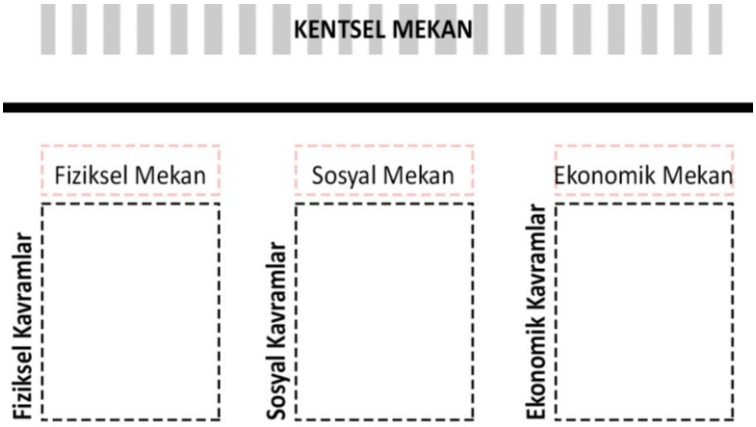
Hissedilen, algılanan ve yaşanan, durum, duygu ve düşüncelerin; etrafında var olan malzemelerle teması, fiziksel mekânı doğurur. Sınırları belirli olsun ya da olmasın, belirli bir işlev kurgusunda düzenlenen her düzlem, fiziksel bir oluşumu beraberinde getirir. Bu işlev kurgusunun oluşturulmasına, fiziksel yapı bileşenlerinin olduğu kadar, sosyal ve ekonomik kentsel kavramların da etkisi vardır. Kente dair yaşama alışkanlıklarını barındıran her kavram, fiziksel mekânın sınırları içerisindedir. Bu bağlamda özetlemek gerekirse; basit yaşam alanlarının kurgusundan, karmaşık kent planlarına kadar oluşturulan her yapı, sosyal ve ekonomik boyutuyla bütünleşik bir kent mekânını tasvir eder (Şekil 3.17).

Kentte inşa edilen bir yapı, kentin belleğinde yere özgü tutumuyla var olur. Bu tutumun yaratılmasını sağlayan, özgünlük ve işlevsellik değerleri, kentsel sosyolojik yargıları oluşturarak belleğe katkıda bulunur. Kentsel kimliği yaratan da bellekte oluşan bu kavramların kent tarafından sahiplenilmesinin sürekliliğidir.

Fiziksel, sosyal ve ekonomik mekânın oluşturduğu kentsel alanın terk edilmesi için, kentsel bellekte sekteye uğramış ya da uğratılmış bazı bileşenlerin yok olması gerekir. Yitirilen ya da önemsizleştirilen her değer, mekânın hangi boyutuyla ilgili olursa olsun, nihai sonuç olarak fiziksel mekân dağılarak zarar görmektedir (Şekil 3.18). Bu durum genellikle uzun yıllar içerisinde gerçekleşmekte; ancak bazı dış müdahaleler bu durumu hızlandırabilmektedir. Fiziksel oluşuma bağlı terk, eskime, doğa kaynaklı afetler, insan kaynaklı afetler, işlevini kaybetmiş endüstriyel alanlar ve işlevini kaybetmiş tarihi kent merkezleri üzerinden incelenmiştir.

Şekil 3.17 Fiziksel mekânın içine aldığı kentsel alan bileşenleri

Şekil 3.18 Fiziksel mekânın terkiyle parçalanan kent yapısı şeması

- **Fiziksel Eskimenin İzleri**

Eskime, zamansal akış içerisinde soyut ve somut açıdan yaşlanmanın bir belirtisidir. Bu yaş alma süreci, sosyal açıdan hissedilebilen ve fiziksel açıdan gözlemlenebilen bir yıpranma durumudur. Tarihsel süreç içerisinde yaşanan olaylar sonucunda meydana gelen fiziksel yıpranma durumu, değişen fiziki şartlara bağlıdır. İklim koşulları, doğal afet ve felaketler, dış müdahaleler, yapısal malzeme ve yapım teknikleri, bu durumun açığa çıkma süresinin belirleyicileridir.

Bir kentsel mekânda okunabilen fiziksel değişimlerin izleri, o kent mekânının geçirdiği sosyokültürel, ekonomik, politik ya da fiziksel olayların açığa çıkarılmasında belirleyicidir. Bu yüzden bu durum, koruma kavramının ilk adımını oluşturur.

Kentlerin yaşama, etki, yıpranma sonrası yeniden dönüşüm döngüleri içerisinde, fiziksel eskimenin şiddeti bu sürecin akışını etkilemektedir. Bu bağlamda örneği incelenen İtalya'nın Balestrino kasabası, kuruluşu 11.yy'a kadar dayanan bir yerleşim merkezidir [102]. Orta Çağ'da soylu Bava ailesinin bir tepe üzerine inşa ettiği kalelerden oluşan kent, 16.yy'da iktidarın el değiştirmesiyle zenginleşmiş, kentin görüntüsü en ihtişamlı dönemlerini yaşamıştır [103].

19.yy'a kadar sokaklarından, yığma üsluplu taş binalarından ve insanlarının yaşam tarzından ödün vermeyen kent, Orta Çay esintilerinin sosyokültürel açıdan devam ettirmiştir. Ancak bölgenin jeolojik konumundan dolayı oluşan sürekli depremler ve toprak kaymaların, yapısal hasarı arttırarak yaşamsal bir risk faktörü doğurmaya başlamıştır. Doğrudan bir yıkım gerçekleşmemiş ve bölge kullanıcısı

için ait olduğu mekâna bağlılık hissi eskimeye bağlı olarak hiç azalmamış olsa da, bu durum bölgenin yavaş yavaş terk edilmesine yol açmıştır. 1953 yılına gelindiğinde, yerel yönetimin de müdahalesi ile bölge halkının tamamen tahliyesi gerçekleştirilmiş ve şehrin eteklerinde yeni kurulan bir yerleşim merkezine taşınan insanlar topraklarına bağlılıklarını sürdürmeye devam edebilmiştir [104].

İçerisinde barındırdığı 12.yy yapılarından St. George ve St. Andrew Kiliselerinin sürecin yıpratıcı etkisine rağmen günümüzde hala ayakta durması, bölgenin terkinden sonra bile yeniden işlevlendirilmesinin en büyük esin kaynağını oluşturmaktadır (Şekil 3.19).

Balestrino kentinin detaylı analizi, bölüm sonu değerlendirmesinde verilen "Terk Edilen Balestrino Kasabası Kimlik Kartı" ile EK B-4'te ayrıca sunulmaktadır.

Şekil 3.19 Terk edilmiş Balestrino kasabası [102]

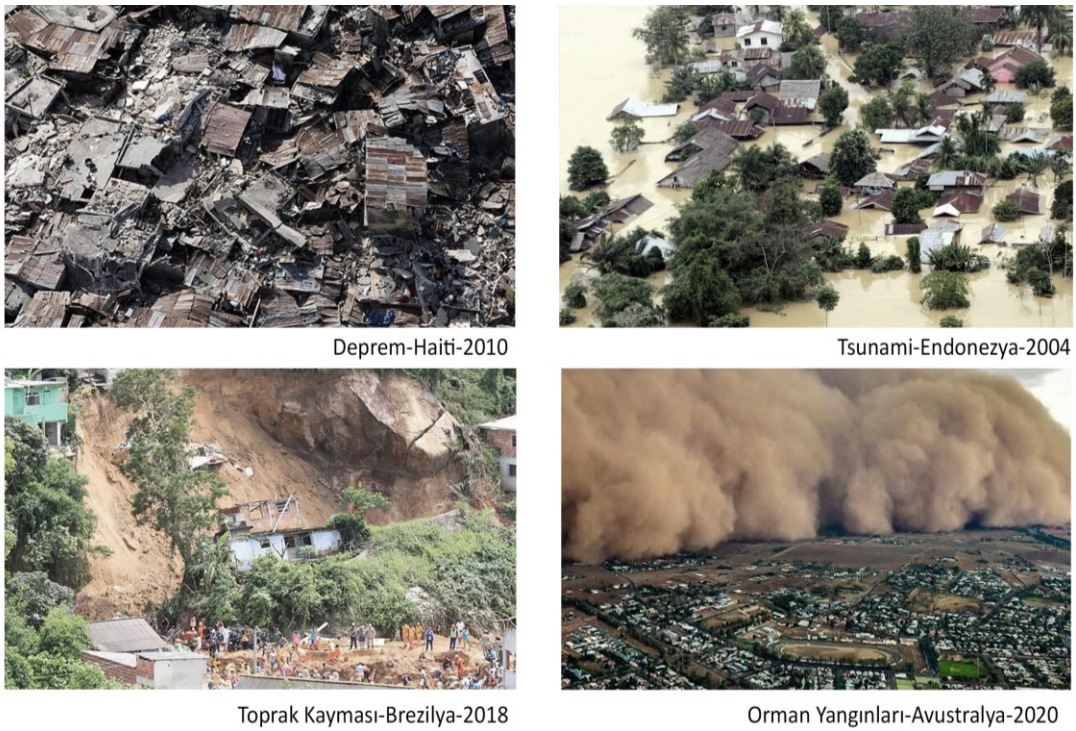
- **Doğa Kaynaklı Afet ve Felaket Bölgelerinin Terki**

Doğal afet ve felaket bölgeleri, fiziksel eskimenin ve dolayısıyla oluşan toplumsal yapı yıpranmalarının, zamansal sürece yayılmadan hızlı bir şekilde gerçekleşmesi durumudur. Anlık bir durumun sonucu olarak, kentsel alanın tümü ya da büyük bir bölümünün zarar görmesi, söz konusu alanın hızla bir çöküntü dönemi içerisine girmesi ya da kentin tahliye edilerek terk edilmesi ile sonuçlanır. Bu durumda gerçekleştirilen terk, fiziksel hasarın büyüklüğü ve yeniden yapılanma sürecini

karşılayacak kaynakların yeterliliği ile orantılı olacak şekilde kısa ya da uzun sürede geçici veya kalıcı olabilmektedir.

Deprem, sel, toprak kayması, tsunami, hortum, fırtına, yanardağ patlamaları gibi doğal veya yangınlar gibi yapay kaynaklı olabilecek pek çok felaket, dünya tarihi içerisinde pek çok kez kentlerin zarar görmesine, yıkılmasına, tahrip olmasına yol açmıştır (Şekil 3.20). Bu tahribatın yol açtığı olumsuzluklar, bölgedeki canlıların yaşamsal devamlılığından sonra mekânsal hasarla ölçülmektedir. Mekânsal zedelenme, sosyal, ekonomik ve kültürel bozulmaları da beraberinde getirmektedir. Bu durum fiziksel yapının, yaşamsal sürdürülebilirlikteki etkisini bir kez daha ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda yıkılan kent mekânının sosyal açıdan anlamlandırılmasında başarılı örneklerden biri olan Çin'in Beichuan kenti, 12 Mayıs 2008'de gerçekleşen 7.9 şiddetindeki depremden etkilenmiş ve kentin yaklaşık %80'i zarar görmüştür. Depremi takip eden birkaç gün içerisinde alanın büyük bir çoğunluğu, yerkabuğunun artçı sarsıntılarının tetiklediği toprak kaymaları ile taşan nehirlerin oluşturduğu sellerle sular altında kalmıştır (Şekil 3.21) [105]. Depremden önce yaklaşık 1.61 milyon insana ev sahipliği yapan kent içerisinde, depremden sağ kurtulan insanların kenti zorunlu terkin hemen başlatılmıştır [106].

Şekil 3.20 Doğal felaketlerin sebep olduğu mekânsal bozulmalar

Şekil 3.21 Depremden önce Beichuan kenti (Solda), Depremden sonra Beichuan kenti (Sağda) [107]

Fiziksel zararın onarılamaz büyüklüğü ve sosyal açıdan gerçekleşen trajedinin kentsel bellekteki etkisi sebebiyle, depreme ait bulunduğu bölgenin bir deprem müzesi olarak işlevlendirilmesine karar verilmiştir. Yerel yönetim mekanizmasının kentsel kullanıcı katılımıyla aldığı bu kararla; yeni kent merkezi, alanın yaklaşık 25 km güneyinde boş bir alan üzerine kurulmuştur [108]. Enkaz yığınları arasında kalan orta hasarlı binalar çelik taşıyıcılarla güçlendirilmiş, ağır hasarlı yapıların kalıntıları ise olduğu yerde bırakılarak doğayla bütünleşik bir hal almasına fırsat tanınmıştır (Şekil 3.22). Dünya üzerinde yaşanmış bir olayın sergilendiği en büyük açık hava alanlarından birine ev sahipliği yapan Beichuan, kimlik kavramının mekâna bütünleşik duruşuna dair en güzel örneklerden biri teşkil etmekte ve her yıl binlerce insanı ağırlamaktadır.

Şekil 3.22 Beichuan Deprem Müzesi (Beichuan Earthquake Museum) [108]

Kente dair bu zorunlu terk durumunun sosyal ve fiziksel açıdan analizleri fotoğraflar ve grafiklerle "Terk Edilen Beichuan Kenti Kimlik Kartı" ile EK B-5'te detaylı bir şekilde aktarılmaktadır.

- **İnsan Kaynaklı Afet ve Felaket Bölgelerin Terki**

Savaş geçirmiş bir bölge, tıpkı afet ve doğal felaket alanlarında olduğu gibi, kentsel yıpranma durumunun zamana bağlı evrelerini geçirmeden hızlı bir şekilde çöken ve terk edilen alanlardır. Bu alanlarda terk; genellikle, askeri güç zorunluluğuna bağlı olarak gerçekleşse de, savaşın sonlanması durumunda kentsel mekânın eskiye dönmesi, işgalin hem fiziksel hem sosyal yapıya darbesi nedeniyle oldukça güçtür. Fiziksel işgalin olmadığı ancak savaşın soğuk etkilerinin hissedildiği politik gerekçeler de mekânlara zarar verebilmektedir. Yağmalamanın getirdiği yapısal mevcudiyetinin kaybedilmesi durumu ise, kentin başlıca olarak kimliğine zarar vermeye yönelik bir düşünce tarzının sonucu olarak yorumlanabilir.

Kentle olan bağlantısı oldukça zayıflamış ve kullanılamaz duruma getirilmiş bu bölgelerin terki, fiziksel onarımın güçlüğünden çok, sosyal açıdan yaşanan trajedinin belleğe olan etkisine bağlıdır. Tarihine değer veren toplumsal yapılaşmalar genellikle bu alanları, anıt mezarlar olarak kabul etmektedir. Yıkımın üzerine bir yıkım daha gerçekleştirilmesinin kamusal yargıda kabulü genellikle söz konusu değildir.

Bu bağlamda terki incelenen Fransa'nın Oradour Sur Glane bölgesi, II. Dünya Savaşı'nın etkileriyle yüzleşene dek, 652 nüfuslu küçük bir köydür. İçerisinde bir kilise, eğitim yapıları, ortak kullanım alanları ve yerleşim birimleri barındıran bu alan, 10 Haziran 1944'te Nazi işgali altında kalmış, nüfusun 642sinin ölümüne sebebiyet veren bir katliama sahne olmuş ve bölge halkının zorunlu terki gerçekleşmiştir (Şekil 3.23) [109].

Savaştan sonra General Charles de Gaulle'nin de etkisiyle, yıkıma dair kalıntıların bulunduğu köy alanı olduğu gibi korunmuş ve yeni yerleşim mekânı köyün kuzeybatısında boş bir alana inşa edilmiştir. Bir açık hava müzesi potansiyelindeki bu alan, yakınlarına kurulan Oradour Bellek Müzesi ile tamamlanarak savaşa dair izleri günümüzde bile yaşatmaktadır. Müzede canlı canlı katledilmiş insanların fotoğrafları, hayat hikâyeleri ve yakılmış evlerinden çıkan eski eşyalar sergilenmektedir. Katliamdan önce ve sonra Oradour'da yaşayan insanlara değinen

bu müzede aynı zamanda, çatıdan bakıldığında yeni yerleşim merkezi ve eski köy yıkıntıları bir arada gözükmektedir (Şekil 3.24) [111].

Oradour Sur Glane **Savaştan Önce** Oradour Sur Glane **Savaştan Sonra**

Şekil 3.23 Katliamdan önce Oradour Sur Glane'de bir sokak (Solda), katliamdan sonra Oradour Sur Glane'de bir sokak (Sağda) [110]

Şekil 3.24 Oradour Bellek Müzesi [111]

Yaşanan bu trajedinin kentsel belleğe etkisi, pek çok sanat eserinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Çekilen filmler, yazılan roman ve şiirler, söylenen şarkılar Oradour Sur Glane'in hikâyesini günümüze dek yaşatmış, bu eserlerin ortaya konmasında mevcut mekânların korunmasının büyük katkısı olmuştur. Silent Planet'in "The Night God Slept" albümünde katliamda şu sözlerle bahsedilmiştir: "Kremalı fırından canlı çıktım. Ben kilisenin kutsal tanığıyım. Ben çocuğunu kaybeden bir anneyim…" [112]

Köyün terk edilmesi ve imgesel açıdan yeniden dönüşümüne dair detaylı aktarım ayrıca EK B-6'da verilen "Terk Edilen Oradour Sur Glane Kimlik Kartı" ile sunulmaktadır.

- **İşlevini Kaybeden Endüstriyel Alanların Terki**

Sanayileşmenin kentlerin gelişmişlik düzeyini arttırmasının kabulüyle birlikte hızla büyüyen ve sayıca çoğalan sanayi ve liman yapıları, genellikle sebep olduğu çevresel zararlar, gürültü ve hava kirliliği nedeniyle şehrin dışında, kentin çeperlerinde konumlandırılmıştır. İşgücünü beraberinde getiren bu kent oluşumu, kırdan kente doğru bir göçe sebep olur. İş imkânlarının ve buna bağlı göçlerin artması ve ekonomik kalkınma politikalarının canlanmasıyla çeperleri genişleyen kentlerde, söz konusu sanayi ve liman yapıları kent merkezlerinin içerisinde kalmaktadır.

20.yydan itibaren, teknolojinin yön değiştirmesiyle, fabrika ve liman bölgelerinin işlevsel ihtiyacına yönelik tipolojik yapı unsurları değişmiştir. Özellikle gelişmiş Avrupa ülkeleri, ağır sanayinin sebep olduğu zararları en aza indirmek için, kent içinde kalmış bu alanların kullanımına son vermişler ve bu alanları kent dışına ya da henüz gelişmemiş bazı üçüncü dünya ülkelerinin üzerine ötelemişlerdir [73]. Dolayısı ile 1800'lü yıllarda beri kullanımda olan ve şehrin içine karışmış bu alanlar, sanayinin yapısal ve işlevsel şeklinin değişmesiyle birlikte, kentsel boşluklara dönüşmüştür. Kullanılmayan bu mekânların yarattığı bu boşluklar, işlevsel terke bağlı olarak kentsel ilişkiler ağını zedelemektedir.

Endüstriyel kalkınma sürecinde Türkiye'nin önemli merkezlerinden biri olan İstanbul içerisinde, özellikle Haliç kıyılarındaki pek çok nokta, üretim merkezi olma potansiyelini zamanla yitirmiştir. Yitirilen bu alanların bir kısmı fiziksel terkin bir sonucu olarak unutulmuş ve yıkıma sürüklenmiş, bir kısmı ise yeniden işlevlendirilerek kentle yeniden bütünleşmesi sağlanmıştır. İstanbul'un kentsel belleğinde önemli yer edinen bu alanlardan bazıları tablo 3.1de sunulmaktadır.

Tablo 3.1 Terk edilen endüstriyel alanların tarihsel süreçleri tablosu [113]

	Yapım	**Terk**	**Dönüşüm**	**Üretim**	**Konum**	**Durum**
Kasımpaşa Tuz Ambarı	1840	1984	2007	Tuz Üretimi	Kasımpaşa	Ofis olarak yeniden işlevlendirilmiştir.

Tablo 3.1 Terk edilen endüstriyel alanların tarihsel süreçleri tablosu (devamı) [113]

	Yapım	Terk	Dönüşüm	Üretim	Konum	Durum
Dolmabahçe Gazhanesi	1854	1933	1955 yılında taşınmıştır.	Gaz Üretimi	İstanbul Boğazı - Beşiktaş	Kısmen *yıkılmış* durumdadır.
Hasköy Tersanesi	1861	1990	1944	Gemi Üretimi	Haliç Kıyısı - Hasköy	Müze olarak yeniden işlevlendirilmiştir. (Rahmi Koç Müzesi)
Unkapanı Un Fabrikası	1870	1940	1980'de yönetimi ihale ile Ticaret Borsası satın almıştır.	Un Üretimi	Haliç Kıyısına Yakın - Fatih	Kısmen *yıkılmış*tır, otopark olarak işletilmektedir.
Cibali Tütün Fabrikası	1884	1994	2002	Tütün ve Sigara Üretimi	Haliç Kıyısı - Fener	Kadir Has Üniversitesi olarak eğitim yapısına dönüştürülmüştür.
Bomonti Bira Fabrikası	1902	1991	2015	Bira Üretimi	Bomonti	Kültür ve sanat merkezi olarak dönüştürülmüştür.
Blumenthal Gramofon Fabrikası	1911	1978	1978	Plak ve Gramofon Üretimi	Yeşilköy	Yıkılmış, yerinde toplu konut inşa edilmiştir.

Tablo 3.1'de yapısal ölçekte ele alınan endüstriyel alanların terkine bir üst ölçekten bakıldığında incelenen Humberstone bölgesi, değişen teknolojik gelişmelerin sebep olduğu mekânsal işlev kaybının getirdiği terk durumunu anlatan en iyi örneklerden biridir. Sahip olduğu nitrat madenlerinin işlenmesi amacıyla 1862'de Şili'de kurulan bölge uzun yıllar önemli bir güherçile[4] atölyesi olarak çalışmıştır. Yaklaşık 45 km uzaklığındaki Iquique limanı, bölgenin ekonomik kalkınma amaçlı oluşturan ticari potansiyelini arttırmaktadır [114].

En kalabalık döneminde nüfus yoğunluğu 3.700 olan bölge, kuruluşundan 1870'li yıllara dek Peru topraklarına aitti. Alanın kullanımı ise çoğunlukla İngiliz himayesindeki Şilili halk tarafından gerçekleştiriliyordu. 1878'de Peru'nun toprak

[4] Güherçile; Tarımda gübre olarak, tıp alanında ise ilaç yapımında kullanılmaktadır. Aynı zamanda barut üretiminde kullanılan, beyaz renkli ve saydam bir maddedir [40].

vergisini arttırmasıyla patlak veren savaş yaklaşık dört yıl sürmüştür [115]. Nitrat açısından zengin pek çok bölgeyi ele geçiren Şili için I. Dünya Savaşı'nın başlangıç etkileriyle yeni bir savaş başlamıştır.

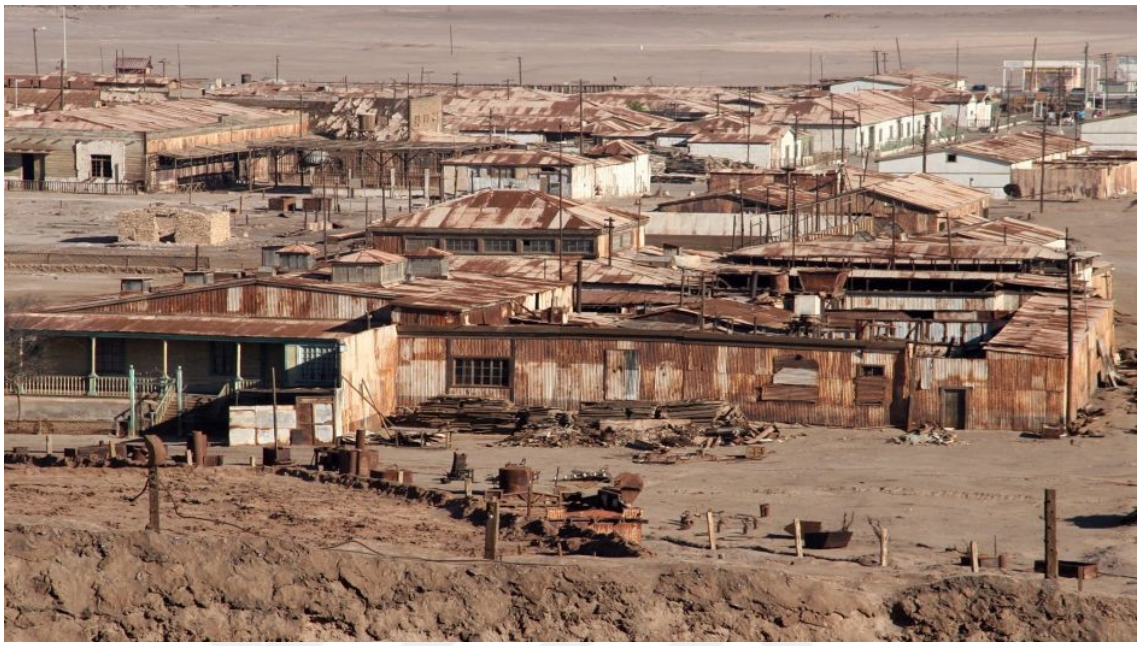
Fiili yürütülmeyen bu savaş kapsamında, 1939 yılında patlayıcı yapımında nitrat kullanımına karşı geliştirilen amonyak, alanın hammadde üretimi potansiyelini sekteye uğratmıştır. İşçisinden yöneticisine kadar tüm bölge kullanıcısı, üretim faaliyetlerini canlandırmak ve piyasa şartlarındaki rekabeti dengelemek için uzun yıllar süren bir direniş göstermiştir. Ancak 1961 yılına gelindiğinde, endüstriyel alanın ekonomik açıdan işlevsizleşmesiyle zaten azaltılan ürem faaliyeti durdurulmuş ve bölgenin tamamen terk edilmiştir (Şekil 3.25). 1970 yılında turizme açılan ve 2005 yılında UNESCO tarafından Dünya Miras Listesi'ne alınan Humberstone, yalnızca endüstriyel yapılarıyla değil aynı zamanda hala özgünlüğünü koruyan sosyal yaşantısının izleriyle de korunmaya değer bir ulusal anıt olarak değerlendirilmektedir [116].

Şekil 3.25 Terk edilmesi sonrası Humberstone bölgesi üretim alanı [114]

Ekonomik faaliyetlerinin yanı sıra, çölde kurulan alan içerisinde, bir kilise, bir tiyatro, bir yüzme havuzu, bölgenin ulaşımına yönelik bir demiryolu hattı ve işçilerin barınması için oluşturulan sosyal konutlar bulunmaktadır (Şekil 3.26). İçerisinde barındırdığı mimari ögelerin eklentisiz ve orijinal olması ve yerel

malzeme kullanılarak üretilmesi, alanın iyi korunmasına katkı sağlamıştır. Ayrıca bölgenin somut olmayan değerlerinin özgünlüğü ve fiziksel ögelerle birlikte saklanabiliyor oluşu, alanın otantikliğini arttırmaktadır [115].

Şekil 3.26 Terk edilmesi sonrası Humberstone bölgesi işçi sosyal konutları [114]

Humberstone endüstriyel bölgesinin terk edilmesinin neden sonuç ilişkisi içerisinde hazırlanan "Terk Edilen Humberstone Bölgesi Kimlik Kartı" ile ayrıca EK B-7'de sunulmaktadır.

- **İşlevini Kaybeden Tarihi Kent Mekânları**

Tarihi kent mekânlarının, genellikle, zaman içerisinde gerçekleşen eskime ve yıpranma kaynaklı fiziksel çöküntü durumu, söz konusu alanların işlev kaybı ile sonuçlanmaktadır. Zamanla kentin unutulan bir bölgesine dönüşen bu alanların, kent ile olan fiziksel bağı tamamen kopmuş, sosyal ilişkileri ise oldukça zayıflamıştır. İster kentin merkezinde ister dışında yer alsın, tarihi mekânlar, kentsel belleğe katkısı zaman içerisindeki birikmelerle oluşmuş, kent tarafından sahiplenilmiş alanlardır. Yapısal ölçekte bir bina ya da bölgesel ölçekte bir meydan çöküntü dönemine girene dek uzun yıllar etkileşim evresi geçirir ve kentin kimliğinin yaratılmasına esas rolü oynar. Kente olan etkisine orantılı olacak şekilde, uzun süreçler sonucunda terk edilen bir mekânın dönüşümü de kentsel aidiyeti desteklemeye yönelik olmalıdır. Aksi takdirde gerçekleşecek dönüşüm modeli yıkımın da kendisidir.

Bu bağlamda yapısal bir terkin bölgesel etkilerini ortaya çıkarmaya yönelik olarak incelenen İspanya'nın Canfranc Uluslararası Demiryolu İstasyonu, 1912 yılında Avrupa'nın en büyük tren istasyonu olmak üzere inşa edilmiştir. İspanya'da bulunan istasyon binası, Fransa sınırına yakın olması nedeniyle aynı zamanda bir gümrük noktası olma potansiyelindedir. 20.yy'ın başlarında bulunduğu dağ kasabasını, uluslararası bir merkez konumuna getiren alan, inşa sürecinden itibaren halk tarafından benimseniş ve önemsenmiş bir yapı olma niteliği taşımaktadır. Art neuveau tarzındaki gar binası, alana yayılmış yolcu karşılama resepsiyonu, hangar ve lokomotif depoları ve özellikle karmaşık ve uzun tünel ve yer altı geçiş bağlantıları ile yapımı yaklaşık 24 yıl sürmüştür [117].

Açıldığı dönemin ekonomik sıkıntıları ile mevcut demiryolunun az karlı bir yatırım olarak görülmesi ve hemen ardından patlak veren II. Dünya Savaşı' ile gerçekleşen politik baskılar, alanın çöküş dönemine girmesine zemin hazırlamıştır. Savaş sırasında Nazi kuvvetlerinin bölgesel yönetimi ele geçirmesiyle birlikte, istasyonun sahip olduğu tünel ve yer altı bağlantıları, altın ve silah kaçakçılığında kullanılmak üzere kontrol altına alınmıştır. Savaştan sonra bir dönem daha kullanılmaya devam eden ancak çöküntü dönemini atlatamayan alanın faaliyetleri, 1970 yılında gerçekleşen tren kazası ile bozulan rayların onarım maliyetlerinin çok yüksek olması nedeniyle tamamen durmuş ve alan kullanıma kapatılarak terk edilmiştir (Şekil 3.27) [118].

Şekil 3.27 Terk edilen Canfranc Demiryolu İstasyonu binası [118]

Terk edilen Canfranc Demiryolu, uzun bir dönem evsizler tarafından barınma alanı olarak sahiplenilmiştir. Alanda bulunan atıl durumdaki vagonların üzerine çizilen resim ve grafitiler, bu sahiplenmenin bir sonucu olarak değerlendirilebilir (Şekil 3.28). Terkinden 15 yıl sonra, 1985'te, demiryollarının sahip olduğu yer altı tünelleri, bilimsel bir tesis niteliğinde çalışan laboratuvarlara dönüştürülmüştür [119]. Bu dönemde istasyon binası da restore edilmiş ve çevresi temizlenerek genişletilmiştir.

Şekil 3.28 Terk edilen vagonların işgali [118]

2013 yılından başlamak üzere her yıl Temmuz ve Ağustos ayını içerisine alan iki aylık dönemde alan, turistik amaçlı hizmet vermekte ve yılda yaklaşık 120.000 ziyaretçi ağırlamaktadır. Toplumsal yoğun ilginin bir diğer göstergesi olarak, istasyonun sahip olduğu dış atmosfer; bir fotoğraf karesi veya bir film sahnesi için sıklıkla kullanılmaktadır [117].

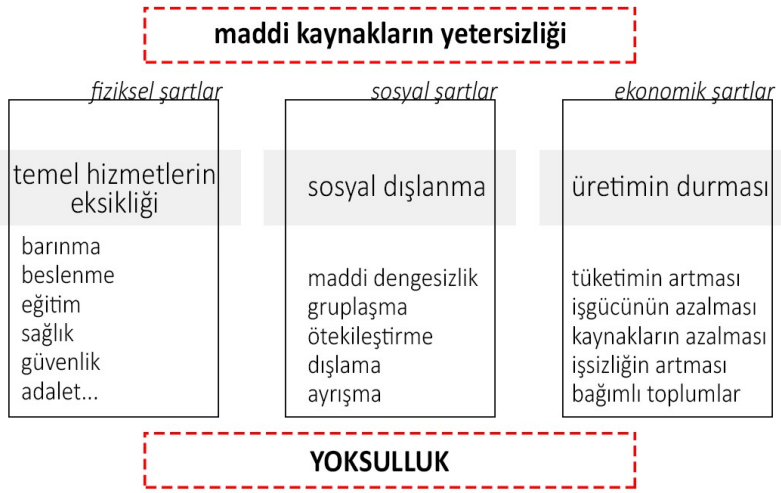
Demiryolunun ekonomik, politik ve sosyal olguları kapsayan terkinin tarihi arka planı "Terk Edilen Canfranc Uluslararası Demiryolu İstasyonu Kimlik Kartı" ile ayrıca EK B-8'de detaylı bir şekilde özetlenmektedir.

3.1.1.3 Ekonomik Kaynaklı Oluşum

Yoksulluk kavramı, genellikle hem bireysel hem de toplumsal ölçekte elde edilen maddi kazancın yetersizliği ile tanımlanmaktadır. Ancak gelir düzeyinden bağımsız gerçekleşen; barınma, beslenme, sağlık, eğitim ve adalet gibi yaşamsal ve zorunlu ihtiyaçlara erişememe ve sosyal yaşamın kalitesizliği de yoksulluğun sınırları içerisinde yer almaktadır (Şekil 3.29) [120].

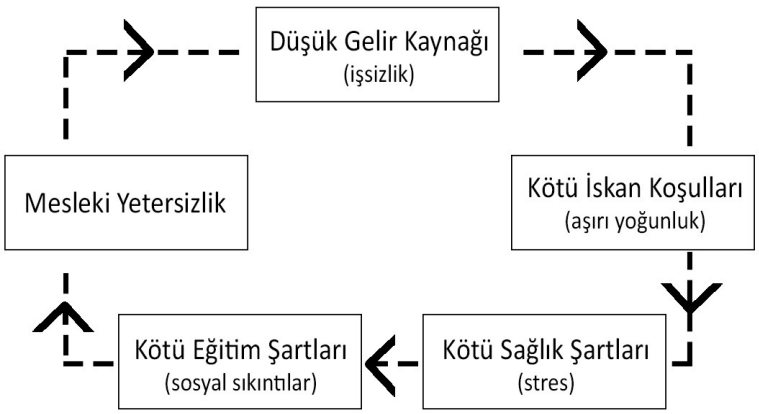
1995 yılında düzenlenen "Sosyal Gelişme Dünya Zirvesi" dünya kentleri içerisindeki yoksulluğu, ekonomik devamlılığa ilintili olarak tanımlanmıştır. Bu

değerlendirmeye göre, yetersiz beslenme, iyileştirilmemiş sağlık koşulları, eğitimsizlik, güvenliği sağlanamayan alanlar ve diğer gerekli kentsel hizmetlerin azlığı veya tamamen eksikliği kentsel yoksulluğu tanımlar [121]. Bu durum beraberinde, üretimden yoksun bir tutumla meydana gelen tüketime dayalı bir toplum yaratır. Yoksullaşmış bir tüketici toplum çevresel ve sosyal açıdan öteki konumuna düşer ve bulunduğu mekânı söz konusu ekonomik kısıtlamalar doğrultusunda terk eder ya da bu terke zorlanır.

Şekil 3.29 Toplumsal yoksulluğun oluşum şartları

Büyük oranda üçüncü dünya ülkelerini kapsayan zenginlik ve yoksulluk çatışmaları, söz konusu kentlerin mekânsal yansımalarında benzer sebep sonuç ilişkileri barındırır. Ekonomik açıdan dengesiz bu kentler, genellikle yoğun sanayi alanları ardından gelen büyük göç dalgalarının etkisinde ayrışmaya başlamıştır. Bu durumun etkisindeki kent içi mekânlar; sosyokültürel açıdan çeşitli, fiziksel açıdan ise tekdüzedir [73]. Altyapı kaynakları genellikle yetersiz ve kalitesizdir. Düşük gelire bağlı, kötü barınma koşulları ve birbirini takip eden bir döngüde, önce sağlığın ardından eğitimin yapısının bozulması, niteliksiz bir nesil yaratılmasına sebep olur. Bu durum birer çöküntü odağı haline gelen kent içi yoksullaşmış mekânı kısır bir döngü içerisine sokmaktadır. (Şekil 3.30). Tüm bu kentsel yoksul bölgelerin bir diğer ortak noktası, sürekli gelişen bir değişim dalgasına ayak uydurmaya mecbur olunmasına rağmen, değişimde söz hakkına sahip olunamamasıdır. Alınan bölgesel dönüşüm kararları, genellikle sosyal bağlam göz ardı edilerek düşünülmektedir.

Şekil 3.30 Toplumsal yoksulluğun kısır döngüsü [73]

Ekonomik kaynaklı terkin sebepleri, dış müdahaleler ve değişen dünya dinamiklerinin bir sonucu olarak yoksullaşan toplumlar ve politik sebeplere bağlı olarak gerçekleştirilen devlet kaynaklı ekonomik bozulma üzerinden incelenebilmektedir. Ancak bu noktada belirtilmesi gereken bir diğer önemli nokta, bu durumların, kentsel mekânların terkine sebep olabileceği gibi; ekonomik bağlamda gerçekleşen toplu bir terk hareketinin, kitlelerin sosyokültürel ve ekonomik yapılarına yönelik yeni bir fiziksel alan kurmalarına sebep olabileceği durumudur.

- **Toplumsal Yoksullaşma**

Ekonomik kaynaklı terkin sebeplerinden birini oluşturan, toplumların yoksullaşması beraberinde, kötü yaşam şartlarını ve buna bağlı olarak gerçekleşen mekânsal ve sosyal bozulmayı getirir. Fiziki ve sosyal şartların iyileştirilmesi adına ekonomik kaynaklı olarak bulunamayan çözüm önerileri, toplumları yeni mekân arayışına sürüklemektedir.

Bu bağlamda incelenen örnek alan, 1887 yılında Japonya'nın Nagazaki kentinde sahile yaklaşık 3 km uzaklıktaki bir adada inşa edilen Hashima bölgesidir. Adada bulunan kaliteli kömür rezervlerinin işlenmesi potansiyeli üzerine, dünya üzerinde gelişen sanayinin hammadde ihtiyacını karşılamaya yönelik inşa edilen bölge yaklaşık 63.000 metrekare alan üzerine kurulu küçük bir yerleşim merkezidir. En yüksek nüfus yoğunluğu 1960'lı yıllarda 5.269 olarak ölçülmüştür. Bu dönemde bölge, kişi başına düşen alan oranı ile dünyanın en kalabalık yerleşim merkezlerinden biridir [122].

Adanın sahip olduğu kömürün kalitesi ve Japonya endüstrisinin 1800'lü yılların sonundaki yükselişi ile Hashima, kuruluşundan kısa bir dönem sonra, 1890'da atayı satın almıştır. Adanın geneline yayılan, ofis, atölye ve çalışma alanları, bu dönemde inşa edilen hastane, okul yapıları ve tiyatro salonları gibi kamusal alanlarla desteklenmiştir. 1916'da Japonya'nın ilk büyük betonarme yapısı olan 9 katlı bir konut binası, işçiler ve aileleri için burada inşa edilmiş ve bölge kısa bir sürede küçük bir kente dönüştürülmüştür. Aynı zamanda adanın sahip olduğu jeolojik konumu dolayısıyla olası tsunami ve tayfun tehlikelerine karşı dört tarafı beton bloklarla çevrilmiş, bu görüntüsüyle bir savaş gemisini andırdığından "Gunkajima[5]" takma adıyla anılmaya başlanmıştır (Şekil 3.31) [123].

Şekil 3.31 Terk edilmesinin ardından Hashima Adası hava fotoğrafı [124]

Dünya üzerinde kömürün yerini petrole devretmesi ile birlikte ada, Ocak 1974'te işletmesine son vermiştir. Başka hiçbir maddi kaynağı olmayan bölge halkı kısa sürede bu durumdan etkilenerek geçim sıkıntıları yaşamaya başlamış, Nisan ayına kadar tüm bölge nüfusu adayı tamamen terk etmiştir [123].

[5] Gunkajima, Japoncada savaş anlamına gelen "gunka" hecesinden türetilmiş, savaş gemisini andıran nesne betimlemesi olup bu kelimenin anlamı Hashima adası ile bütünleşmiştir.

Kent içi bölgelerde terk edilemeyen çöküntü alanlarında yoksulluğun getirdiği bakımsızlık durumu, Hashima'da terkten sonra oluşmuş, binalar fiziksel görünüşleri ve yapısal duruşları açısından kimsesiz geçen yıllarında oldukça büyük hasarlar almıştır (Şekil 3.32). Bu bağlamda, bu tez çalışması kapsamında mekânın birincil bileşeni olarak kabul edilen insanın varlığı, sosyal açıdan olduğu kadar fiziksel açıdan da sürdürülebilirliğin sağlanmasında bir kez daha önem kazanmaktadır.

Uzun bir süre atıl durumda kalan bölge, yıkımın estetik duruşundan yararlanılmak üzere, pek çok popüler kültür ögesine konu ve sahne olmuş, bu durum ülke halkının adaya olan ilgisi arttırmıştır [125]. Hafızalarda yeniden canlanan bu alan yerel yönetimi harekete geçirerek 2009 yılında turizme açılmıştır. Bu kapsamda, gelen ziyaretçilere karşılama alanı yaratmak üzere mevcut iskele restore edilmiş ve iskeleyi takip eden yaklaşık 220 metre uzunluğunda bir yürüyüş rotası oluşturulmuştur. Aynı zamanda, bu alanın etrafındaki yapılar oluşabilecek yıkılma riskine karşı güçlendirilmiştir. 2015 yılında endüstriyel gelişme çağının önemli bir sembolü olarak kabul edilen alan, UNESCO'nun Dünya Mirası Listesi'ne girerek koruma altına alınmıştır [126].

Şekil 3.32 Hashima'nın terkinden sonra yapıların mevcut durumu [124]

Adanın endüstriyel sürecine dayalı fiziksel ve sosyal analizleri, bölüm sonu değerlendirmesinde ayrıca detaylandırılarak "Terk Edilen Hashima Adası Kimlik Kartı" ile EK B-9'da sunulmaktadır.

- **Devlet Kaynaklı Ekonomik Bozulma**

Sosyokültürel ve fiziksel kent kavramlarının varlığının ve korunmasının yanı sıra, elektrik ve su gibi altyapısal, sağlık, eğitim, adalet gibi toplumsal hizmetlerin devamlılığı, mekânsal devamlılığın sağlanmasının önceliklerinden birini oluşturmaktadır. Bu temel hizmetlerin bölgesel ya da kentsel olarak sağlanamadığı durumlar, genellikle ekonomik gerekçeler temelli politik unsurlardan kaynaklanmaktadır.

Temel toplumsal ihtiyaçlardan yoksunluk, maddi gelir düzeyinin azlığına ek olarak toplumsal yoksullaşmanın seyrini belirlemektedir. Bireysel ölçekte yoksullaşan toplumlar, bu noktada bir araya gelerek kent içerisinde alt tabakalar olarak görülen yeni bir sosyal sınıf yaratır. Genellikle ötekileştirilerek dışlanan toplumun bu kesimi; yatırımın yapılmadığı, yapılsa dahi rant odaklı düşünce yapısının hâkim olduğu mekânlara itilmektedir. Söz konusu mekânların kullanım ömründe ve dönüşümünde alınan kararlar genellikle içinde yaşayan özneden bağımsızdır.

Devlet kaynaklı ekonomik bozulmalara bağlı terkin sebep ve sonuçları, Kadykchan kenti üzerinden incelenmektedir. Kent, II. Dünya Savaşı öncesi 1930'lu yıllarda, Rusya'nın Uzak Doğu Federal bölgesinde kömür madenlerinin işletilmesi amacıyla kurulmuştur. Alanın inşası sırasında işgücünden yararlanılan Gulag[6] mahkûmlarının çoğu, 1960'lı yıllarda serbest bırakılmalarından sonra bölgeye yerleşerek madenlerde çalışmaya başlamıştır [127]. Merkezi konuma uzaklığı ve zor iklimsel yaşama koşullarına rağmen; 1989 yılında, terk edilmesinden yaklaşık iki yıl önce, alanın nüfusu en yüksek seviyesine dayanarak 10.270'e ulaşmıştır [128].

1991 yılında dağılan Sovyetler Birliği'nin ardından 1992'de madenin önemli bir kısmı kapatılmıştır. Bu sebeple gelir düzeyi daralan bölge halkının, bir yandan da

[6] Gulag: Sovyetler Birliği içerisinde rejim karşıtı siyasi suçluların bastırılması amacıyla oluşturulan çalışma kamplarına verilen isim [139]

yönetimin kentten elini çekmesiyle birlikte, elektrik, su, gıda temini, sağlık hizmetleri gibi temel yaşamsal gereklilikleri de kısıtlanmıştır. Kentin nüfusunun bir kısmının bu olaylar üzerine azalmaya başlaması, 1996'da ikinci bir dönüm noktası ile hızlanmıştır. Bu dönemde, madenlerde gerçekleşen bir patlama ile yönetim bölgeden tamamen elini çekmiş ve kent halkının başka bir yere taşınması sürecini başlatmıştır [129]. Alınan bu kararlar doğrultusunda bölgesel geçim kaynaklarının daralması ve toplumsal hizmetlerin kesilmesine rağmen; alanın tamamen tahliyesi 2002 yılında ancak tamamlanabilmiştir (Şekil 3.33) [127].

Hashima Adası örneğinden farklı olarak, alanın oldukça uzun bir zaman dilimine yayılmış olan terki, bölge kullanıcısının yoksulluğun sınırındaki çaresiz tutumu ve yönetim kaynaklı bu zor koşulların iyileştirilebileceğine olan inancına dayandırılabilir.

Şekil 3.33 Terk edilen Kadykchan kenti fiziksel maden bölgesi [128]

Uzun süreli terk durumu, zamanla kentin fiziksel mekânlarına da yansımıştır (Şekil 3.34). Terk edilen mekânların yağmalanarak işgal edilmesi ve yakılıp yıkılarak hor görülmesi, toplumsal dışlanmanın bir dışavurumu olarak değerlendirilmiştir. Kadykchan kenti, terkinden günümüze dek olduğu gibi kalmış ve bölgeye herhangi bir müdahalede bulunulmamıştır. Bölgenin terkine yönelik, fiziksel ve sosyal analizler ayrıca "Terk Edilen Kadykchan Kenti Kimlik Kartı" ile EK B-10'da aktarılmaktadır.

Şekil 3.34 Kadykchan'da kamusal bir binanın dönüşümü [130]

3.1.2 Dönüşüm Evresinde Kentsel Etkiler

Var oluşunun ardından etkileşim dönemi içerisine giren kentsel mekân, zamanla fiziksel, sosyal ve ekonomik açıdan geçirdiği değişimlerle birlikte; ya kenara atılan oyuncaklara benzeyen bir çöküntü alanına dönüşür ya da unutularak terk edilir. Bu dönemin olası bir fiziksel ya da toplumsal yıkımla sonuçlanmaması için, söz konusu kentsel mekânın kente yeniden eklenebildiği bir dönüşüm senaryosunun kurgulanması gerekmektedir. Dönüşüm, yalnızca fiziksel olarak, kentin bir bölümünün yıkılarak yerine yenisinin yapılması anlamına gelmemektedir. Etkin kurgulanan bir dönüşüm modeli, kenti fiziksel olarak ayakta tutmasının yanı sıra, sosyokültürel ve ekonomik açıdan da desteklemelidir.

Dönüşüm kavramı, bir kent mekânını oluşturan tüm bileşenlerin sahip olduğu problemleri ortadan kaldırmaya yönelik olarak kurgulanacak iyileştirici çözüm arayışları sürecidir [94]. Bu bağlamda, çevresel fiziki şartlara ait dengenin korunduğu, sosyal bozulmaların giderildiği, kötüleşmiş ekonomik düzenin devrildiği bir süreç yönetimi içerisindeki terk alan, geçmişten beslenmesine rağmen dönüştüğü özgün haliyle kente kazandırılmaktadır.

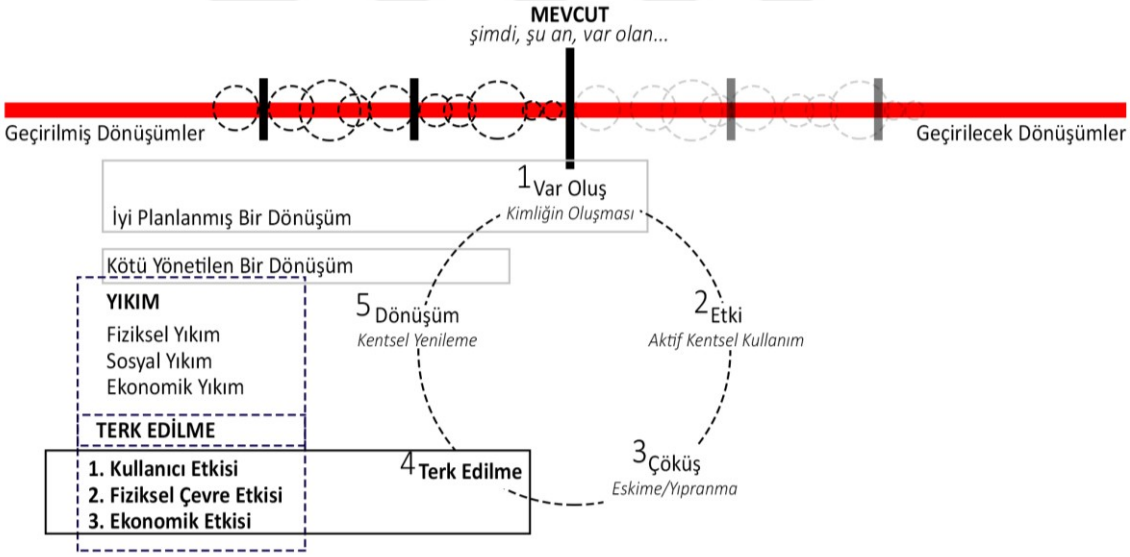
Dönüşüm kavramının kentler üzerindeki etkisinin tarihçesi incelendiğinde, 1950'lerde başlayan bu yeniden inşa etme sürecinin, günümüze dek bazı farklılıklar geçirdiği gözlemlenmektedir. Özellikle 1980'li yıllardan itibaren, özel sektörün dönüşüm projelerinde artan rolü, dönüşümün kapsamını ekonomik odaklı büyüme ve genişleme projelerine yöneltmiştir. Bu kavramsal süreç değişimi Tablo 3.2'de özetlenmektedir.

Tablo 3.2 Kentsel dönüşüm kavramının tarihsel süreçlerde analizi [131]

DÖNEM	KAVRAM	AKTÖRLER	KAPSAM
1950-1960	Yeniden İnşa Etme (*Reconsruction*)	Yerel ve Merkezi Yönetim, Müteahhitler	Kent merkezlerinde eskimeye yönelik yeniden inşa faaliyetleri
1960-1970	Canlandırma (*Revitalization*)	Kamu ve Özel Sektör Dengesi	Kentin dış çeperlerine yeni alanların yaratılması
1970-1980	Kentsel Yenileme (*Reneveal*)	Özel Sektörün Kamuya Üstünlüğü	Kent merkezlerindeki yapıları üzerine iyileştirme çalışmaları
1980-1990	Yeniden Yapılanma (*Redevelopment*)	Özel Sektör Ortaklıklarının Başlangıcı	Prestijli yapıların inşası ve kamu ile özel sektör yatırım ortaklıkları
1990-2000	Kentsel Dönüşüm (*Regeneration*)	Özel Sektör Ortaklılıklarının Gelişmesi	Kar odaklı imar planlamalarının artışı
2000-	Kentsel Dönüşüm (*Regeneration*)	Özel Sektör	Yerel kullanıcının sorunlarına vurgunun artması ve hızlanan teknoloji ile tüketim odaklı inşa faaliyetlerinin artması

Kentsel dönüşüm, özetlenecek olursa, ulusal ve uluslararası düzeyde aktörlerini ağırlıklı olarak kamu ve özel sektör girişimcilerinin ortaklığından alarak hazırlanan projeler ile kentsel mekânların sosyal ve fiziksel faaliyet alanlarının ekonomik yatırımlar ölçeğinde yeniden düzenlenmesi sürecidir [73]. Dönüştürülen mekânın fiziksel yapı ve sosyal doku bileşenlerinin göz ardı edildiği yeniden inşa senaryolarında, kentsel kültürel ögeleri taşıyan kimlik de zarar görmektedir. Bu durumda söz konusu mekân, mevcut kullanıcısını yitirerek bambaşka bir şekle bürünmektedir.

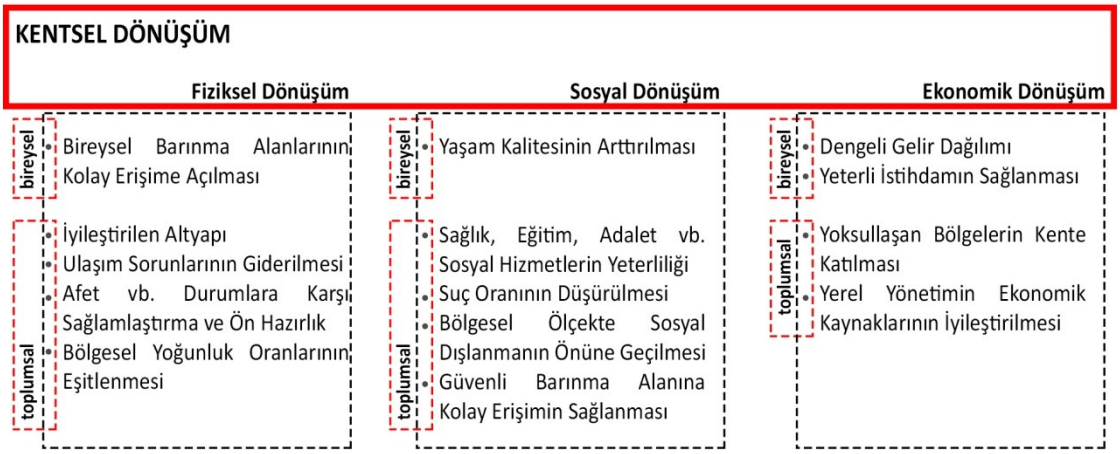
Mekânların yaşamsal döngüleri içerisinde, etki döneminden sonra değişen koşullar bağlamında, yere özgü planlanmış bir dönüşüm, terk edilmiş bir mekânın olası bir yıkımına yol açabileceği gibi, henüz terk edilmemiş bir çöküntü alanını da terke sürükleyebilmektedir. Bu noktada iyi oluşturulmuş ya da kötü planlanmış bir dönüşüm senaryosunun; bulunduğu kentsel mekân üzerindeki kullanıcıya, fiziksel çevreye ve ekonomiye etkilerinden söz edilebilir (Şekil 3.35).

Şekil 3.35 Kentlerin dönüşüm evreleri ve dönüşümün etkileri

Bu bağlamda kentsel çıkarları gözeten bir kentsel dönüşüm projesinin; fiziksel, sosyal ve ekonomik açıdan düşünülmesi gerekmektedir. Kent içi bireysel alanlardan başlamak üzere gelişerek mahalle ve bölgeleri içine alan bu sistemde, fiziksel açıdan; her koşul ve duruma karşı eşitlikçi ve dengeli kent planlarının hazırlanması gerekmektedir. Kentsel ulaşım ağının yarattığı ya da yaratabileceği sorunların önüne geçilmesi fiziksel hizmetlere yönelik altyapının iyileştirilmesi,

bölgesel nüfus yoğunluklarının dengelenmesi, olası afet ve felaket durumlarına karşı ön hazırlıkların yapılması önem taşımaktadır. Sosyal dönüşümün sınırları içerisinde başlıca amaç, yaşam kalitesinin arttırılmasıdır. Bu amaca yönelik olarak öncelikle; sağlık, eğitim, adalet gibi sosyal hizmetlerin erişilebilir olması, herkes için güvenli barınma alanların oluşturulabilmesi ve kent içi ayrışmış bölgelerdeki sosyal dışlanmanın önüne geçilmesidir. Özellikle dönüşümün sınırları içerisinde yoksullaşmış kent bölgeleri barındıran uygulamaların, söz konusu bölgeyi kente yeniden kazandırmaları, mekânsal devamlılığın sağlanmasının başlıca gerekliliğini oluşturmaktadır. Dönüşümü gerçekleşecek bölgenin fiziksel ve sosyal dokusunun ayakta tutulabileceği ekonomik dönüşümde, bölgesel gelir farklılıklarının ortadan kaldırılması ve kent nüfusu dâhilinde yeterli iş imkânının, başta yerel ve merkezi yönetim tarafından, sağlanması gerekmektedir (Şekil 3.36).

Şekil 3.36 Sürdürülebilir kentsel dönüşümün fiziksel, sosyal ve ekonomik şartları

3.1.2.1 Kullanıcı Etkisi

İçerisinde yaşadığı mekânları yaşatan, o mekânın kullanıcısıdır. Dolayısı ile terk edilmiş kentsel alanların dönüşüm senaryoları kapsamında yere özgü tutumun belirlenmesi, başlıca olarak söz konusu mekânlara ait kullanıcının kararlarına bağlı olmalıdır. Ancak bu noktada genellikle, bölgenin sahip olduğu ekonomik potansiyele bağlı olarak, yerel ve merkezi yöneticilerin aldığı kararlar ve dönüşüm projesinin tasarımında kullanılan model etkili olmaktadır. Bu bağlamda, yönetim birimlerinin ve tasarımcıların oluşturduğu kentsel aktörlerin, dönüşüm sürecinde kullanıcı katılımcı bir yol izlemesi dönüşümün temel şartını oluşturmaktadır.

Yapısal olarak yeniden inşa edilen ya da işlevsel olarak yeniden dönüştürülen bir terk alanın, dönüşüm sonrası kent ile bütünleşebilmesi, yine mevcut kullanıcısı tarafından sahiplenilmesine bağlıdır. Bu duruma bağlı olarak, mekânsal terkin sebeplerinin incelendiği örnek alanların dönüşümleri üzerinden hazırlanan Tablo 3.3, dönüşüm kararlarındaki payı ne olursa olsun kullanıcı isteklerinin mekânlar üzerindeki etkisini kanıtlar niteliktedir.

3.1.2.2 Fiziksel/Yapılı Çevre Etkisi

Terk edilen bir mekânın dönüşümü, alan içerisindeki mevcut yapı stokunun fiziksel durumu ve bu yapıların kentsel bellekteki yeri ile doğrudan ilişkilidir. İyi korunmamış yapı kalıntıları, dönüşüm sürecinde genellikle yıkıma mahkûm edilmektedir. Ancak buna karşılık, terk edilen alanın bir zamanlar içerisinde barındırdığı yaşamın izlerini taşıyan bir öge, kentsel bellekte edindiği yer ile dönüşümün çerçevesini oluşturmaktadır. Dönüşümde kamuoyu etkisi, çoğu zamana bu yapısal çevre üzerine yüklenen kentsel anlamlar üzerinden belirlenmektedir.

Tablo 3.3.'de, fiziksel çevrenin, hem oluşturulacak yeni işlevin belirlenmesinde, hem de yeniden yapılanma alanlarının sınırlarının oluşturulmasında etkisi, seçilen örnek alanların dönüşümü üzerinden analiz edilmektedir.

3.1.2.3 Ekonomik Etki

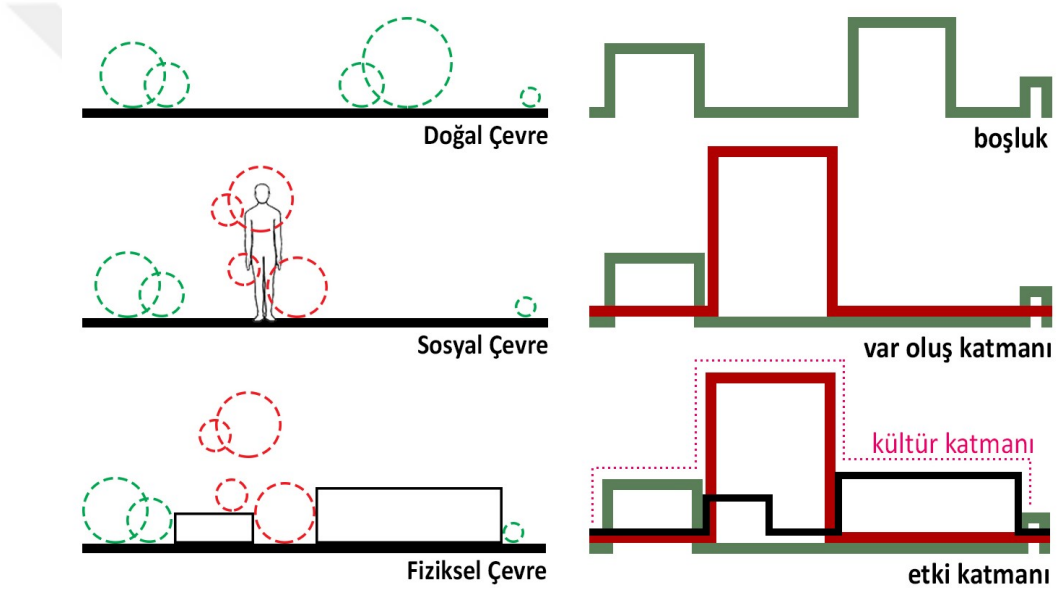
Terk edilen alanların dönüşümleri üzerine üretilen senaryolar, genellikle kentlerin ekonomik kalkınma politikaları doğrultusunda oluşturulmaktadır. Kullanıcısını kaybetmiş bir alan, kentsel sınırlar içerisindeki ekonomik alışveriş ağında bir kopukluk yaratır. Bu durum, başta yerel yöneticiler ve arsa sahipleri üzerinde, alanı ticari potansiyeli ile yeniden değerlendirme fikrinin oluşmasına sebep olur. Söz konusu değerlendirme, genellikle bölgenin ekonomik açıdan yeniden canlandırılmasına yönelik verilerin kullanılmasını kapsar. Bu bağlamda, bölgesel kullanıcının kararları ve fiziksel çevrenin mevcut durumu, ekonomik etkilerin belirlenmesinde bir bütün içerisinde çalışır. Bu mekânsal bileşenlerin, aynı mekânın dönüşümünde domino etkisi yaratması, yaşam döngüsü incelenen alanların dönüşüm süreçlerinin belirleyici etkileri ile Tablo 3.3'de verilmektedir.

Tablo 3.3 Seçilen örnekler üzerinden incelenen terk alanların dönüşüm sürecinde kentten etkilenmelerinin analizi

Terk Alan	Terkin Sebebi	Mevcut Durum	Dönüşüm Süreci		
			Kullanıcı Etkisi	Fiziksel Çevre Etkisi	Ekonomik Etki
SanZhi UFO Evleri [EK B-1]	Aktöre Bağlı Oluşum Tasarımcının ve Tasarım Kararlarının Etkisi	Yıkım	Kentsel söylentiler ve kullanıcı tarafından sahiplenilmeyen mekân, alanın dönüşümü konusunda ısrarcı olmamıştır.	Alınan yanlış tasarım kararları ile oluşturulan yapılı çevre terkin esas sebebi olduğundan, fiziksel dönüşüm zorlaşmıştır.	Tatil bölgesi olarak inşa edilen alan, hedef kitlesine ulaşamadığından ekonomik beklentiyi karşılamamış, göz ardı edilmiştir.
Kowloon Bölgesi [EK B-2]	Aktöre Bağlı Oluşum Yönetim Gruplarının Etkisi	Kent Parkına Dönüşüm	Artık bir suç bölgesi haline gelen alanın eski kullanıcısı tarafından sahiplenilmesi, dönüşümü bir sembol haline getirmiştir.	Üst üste yığılmış fiziksel yapıların dönüşümde tamamen temizlenerek açılması, alanı benzer sayıda kullanıcıya ulaştırmıştır.	Yerel yönetim, bölgenin tahliyesi için eski kullanıcılara ve uygulama faaliyetlerine yüklü bir ödenek bulmak zorunda kalmıştır.
Ordos Kangbashi [EK B-3]	Aktöre Bağlı Oluşum Kentsel Kullanıcının Etkisi	Mevcut Terk Devam Etmektedir	Alana tasarlanan gerçek dışı mekânlar, kullanıcı tarafından sahiplenilmediği için mevcut terk devam etmektedir.	İnşası tamamlanmamış ya da henüz hiç kullanılmamış fiziksel yapılar, işlevsel dönüşümün gerekliliğini vurgulamaktadır.	Yapılan ekonomik yatırımların büyüklüğü, alanın canlandırılması ve yıkımın engellenmesi için bir sebep oluşturmaktadır.
Balestrino Kasabası [EK B-4]	Fiziksel Oluşum Fiziksel Eskimenin İzleri	Turizm Bölgesine Dönüşüm	Eski kullanıcının alanı sahiplenmesi turistik yeni bölgenin işletilmesi için, yeni yerleşimin bölgeye yakın kurulmasına sebep olmuştur.	Fiziksel yapı stoğunun risk grubunda olması alanın terkini ve işlevsel dönüşümünü tetiklemiştir.	Alanın dönüşümünde ekonomik bir etki olmasa da, dönüşüm kentsel ekonomiyi canlandırma yönelik bir adım olmuştur.
Beichuan Kenti [EK B-5]	Fiziksel Oluşum Afet ve Felaket Bölgeleri	Anıt Mezar Olarak Dönüştürüldü	Bölgesel felaketten etkilenen insanların anısına, alan işlev değiştirmiş ve bir anıt mezara dönüştürülmüştür.	Deprem sonrası kentin fiziksel durumu, alanın dönüşüm senaryosunu belirlemiş, yeni oluşturulan işleve yön vermiştir.	Alanın dönüşümünde ekonomik sebepler göz ardı edilmiş, yönetim tarafından kalıntıların sağlamlaştırılmasına ödenek sağlanmıştır.
Oradour Sur Glane [EK B-6]	Fiziksel Oluşum Savaş Geçirmiş Bölgeler	Turizm Bölgesine Dönüşüm	Alanın ülke tarihindeki önemli yeri, dönüşüm sürecinde bölgenin bir müze olarak işlevlendirilmesine yön vermiştir.	Yaşanan trajedi sonrası mevcut korunan mevcut yapılar, dönüştürülen müzenin bir kısmını oluşturmaktadır.	Dönüşümün esas sebebi ekonomik olmasa da, bölgeye ek yapılan müze ile kentsel gelir elde edilmektedir.
Humberstone [EK B-7]	Fiziksel Oluşum İşlevini Kaybeden Endüstriyel Alanlar	Turizm Bölgesine Dönüşüm	Bölgenin eski kullanıcılarının sosyal izlerinin korunması, alanın yıkılmasına karşı UNESCO koruması altına alınmasını desteklemiştir.	Endüstriyel yapıların bölgesel bir tarih niteliği taşıması ve yere özgün oluşu, alanın koruma altına alınmasını sağlamıştır.	Ekonomik bir alan olarak işlevini kaybeden ve terk edilen alan, yeni bir işlevle yeniden bir ekonomik kaynak haline gelmiştir.
Canfranc Demiryolu [EK B-8]	Fiziksel Oluşum İşlevini Kaybeden Tarihi Kent Mekânları	Yeniden İşlevlendirme	İstasyonun sahip olduğu tünellerin yer altı laboratuvarlarına dönüşümü, yerel yönetim aktörlerinin etkisiyle belirlenmiştir.	İstasyonun sahip olduğu yer altı tünelleri, bölgeye verilen yeni işlevin belirlenmesine sebep olmuştur.	Alana yılda iki ayı kapsayacak şekilde düzenlenen turlar, ekonomik kazanç elde etmek amacıyla oluşturulmuştur.
Hashima Adası [EK B-9]	Ekonomik Oluşum Toplumsal Yoksullaşma	Turizm Bölgesine Dönüşüm	Sanatsal ögeler içerisinde kullanılmasıyla alanın olan ilginin artması, turistik amaçlı yeniden işlevlendirmenin önünü açmıştır.	Mevcut yapıların bölgesel yaşama ve geçmişe dair izleri koruması, alanın UNESCO korumasına alınmasını sağlamıştır.	Toplumsal yoksullaşma nedeniyle terk edilen bölge, terk edilmesi sebebiyle artan ilgi ile ekonomik açıdan yeniden canlanmıştır.
Kadykchan Kenti [EK B-10]	Ekonomik Oluşum Devlet Kaynaklı Ekonomik Bozulma	Mevcut Terk Devam Etmektedir	Bölgede geçim kaynaklarının kısıtlanması, alanın sosyal yaşantısını sınırlandırdığından yeni yerleşimlerin önüne geçmektedir.	Mevcut fiziksel yapıların risk grubu altında olması, alana yeni yerleşimlerin önüne geçmektedir.	Merkezi yönetim tarafından alana ödenek ayrılmasının istenmemesi alanın dönüştürülmesinin önüne geçmektedir.

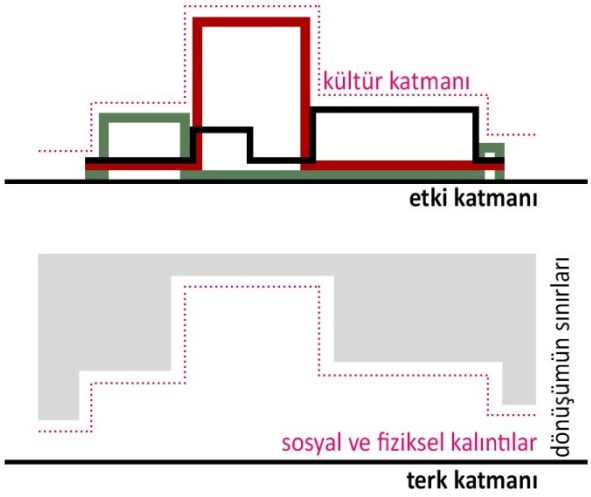
3.2 Terk Alanların Kente Etkisi Üzerine

İnsanın sosyal varlığı ve o varlığın etrafına inşa ettiği fiziksel yapılar, mekânın bütünlüğünü oluşturmaktadır. Bilinçli ya da bilinç dışı alınan bireysel ve toplumsal kararların bir izdüşümü olarak mekân, içerisinde barındırdığı kültürlerin yansımalarından meydana gelir. Kentlerin var oluşuyla birlikte edindiği kültür katmanı, tıpkı fiziksel yapıların tarihler boyu üst üste birikmesiyle elde edilen arkeolojik kent tabakalarına benzer. Var olması için sürekli yeniden inşa edilmesi, unutulmaması için sürekli hatırlanması gerekmektedir. Kentsel davranış etkisindeki bu soyut katman, mekânların biçimlenişini, kullanılmasını ve ömrünü belirler (Şekil 3.37).

Şekil 3.37 Mekânsal etkilerle oluşan kentsel kültür katmanı

Kültürel kalıplar çerçevesinde oluşturulan kentsel mekân üzerinde, sosyal, fiziksel ve ekonomik bozulmalara bağlı olarak oluşan terk alanlar, yine bu mekânsal bileşenler üzerinden bir dönüşüm geçirmektedir. Kentsel kültür katmanının iyi korunduğu terkedilmiş mekânlarda, bu birikim çerçevesinde, dönüşümün sınırları belirlenmektedir (Şekil 3.38). Bir diğer yandan, kültürel katmanın korunmadığı durumlarda, kentin kimliği, içerisinde barındığı kentsel katmanlarla birlikte yıkılmaktadır. Soyut ve somut açıdan bu sınırların korunduğu dönüşüm planı, mekânların kentsel etkilerinin sürdürülebilir kılmaktadır.

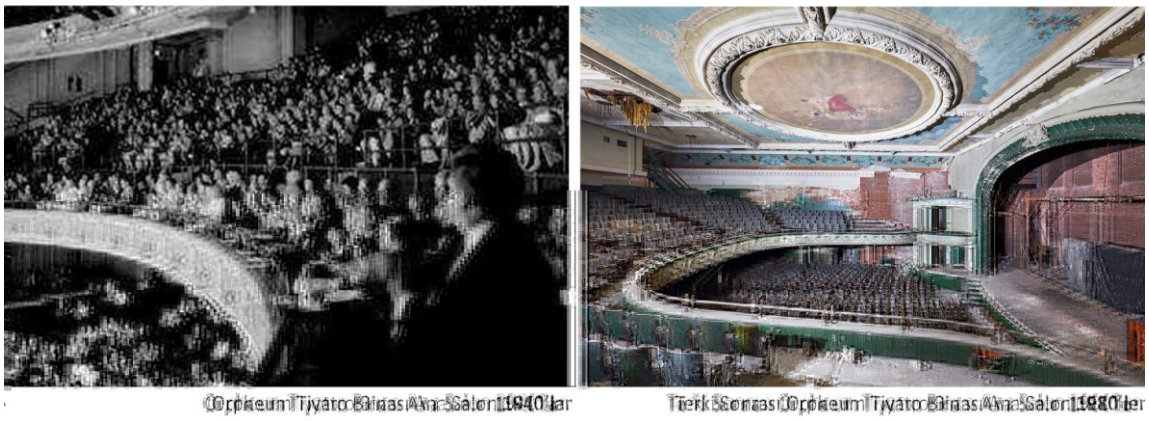
Şekil 3.38 Terk alanların bıraktığı yapısal ve sosyal kalıntıların kente etkisi

Bir mekânın yaşamsal döngüsü içerisinde terk edilmesini ve iyileştirilmesi kapsayan yaşam evreleri, zaman bağlamı içerisinde kent üzerinde bazı etkiler oluşturmaktadır. Bu etkiler, kent içerisindeki sosyal, fiziksel ve ekonomik yaşamı yeniden şekillendirmektedir. Terk alanların mekânsal etkileri; oluşma süresine, etkinin şiddetine ve ortaya çıktığı alan üzerindeki temas noktalarına bağlı olarak doğrudan ve dolaylı yaklaşımlar olarak iki ana başlıkta değerlendirilebilmektedir.

3.2.1 Doğrudan Etki

Kentsel terk alanların, çevrelerindeki sosyal, fiziksel ve ekonomik mekâna doğrudan etkileri, kısa bir zaman süreci içerisinde ortaya çıkan ve birincil kaynak tarafından oluşturulabilen ve gözlemlenebilen mekânsal değişimlerdir. Olumlu ve olumsuz izler bırakılabilen bu değişimler, genellikle, kentin fiziksel alanlarını ve içerisinde barındırdığı sosyal varlıkları derin ve yoğun bir şekilde etkilemektedir.

Bu bağlamda, yapısal ölçekte terkin bir örneğini oluşturan Orpheum Tiyatrosu'nun tarihçesi ve terkinin sebepleri incelenerek, kentin mekânsal bileşenler üzerindeki doğrudan etkileri ortaya konulmaktadır. Tiyatro binası, 1912 yılında ABD'nin Massachusetts eyaletinde açılmış, uzun yıllar tiyatro, opera ve dans gösterilerine ev sahipliği yapmasının yanı sıra; film gösterimleri düzenlenmiş, balo salonunda çeşitli etkinlikler gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda kamusal hayatın yoğun yaşandığı bir buluşma noktasına dönüşen tiyatro binası 1959 yılında, değişen işletme ve eğlence anlayışına yenik düşerek kapanmıştır (Şekil 3.39) [132].

Şekil 3.39 1940'larda Orpheum Tiyatro Binası Ana Salonu (Solda), 1980'lerde terki sonrası Orpheum Tiyatro Binası Ana Salonu [132]

1962 yılında bir tütün deposuna ardından zemin katın bir süpermarkete dönüştüğü bina, zaman içerisinde oldukça eskimiş ve yıpranmış olmasına rağmen ayakta kalmayı başarabilmiştir. Bu haliyle kent tarafından eski bir hatıra nezdinde, kentsel bellekteki yerini daima korumuştur. 1999 yılında, bu durumun etkileri üzerine el değiştirmiş ve tiyatro binası eski işlevinin yanında çok kültürlü bir sanat galerisine dönüştürülmek amacıyla restore edilmiştir (Şekil 3.30) [133].

Orpheum Tiyatro Binası Girişi **1940'lar** Restorasyon Dönemi Orpheum Tiyatro Binası Girişi **2010'lar**

Şekil 3.40 1940'larda Orpheum Tiyatro Binası Girişi (Solda), 2010'larda restorasyon sonrası Orpheum Tiyatro Binası Girişi [132]

Tarihsel süreci ve bu sürecin kanıtları olan fotoğrafları üzerinden yapılan çıkarımlar doğrultusunda, Orpheum Tiyatro'sunun kentin sosyal çevresine doğrudan etkisi, mevcut iletişim ağını zedelemesi olmuştur. Sürecin devamında bu ihtişamlı binanın geçirdiği işlevsel dönüşüm, kentsel belleğe tarihi bir yapının hüzünlü hikayesini bırakmıştır. Aynı zamanda uzun yıllar süren ve yapısal

tipolojiye uygun olmayan bu kullanım dönüşümü, fiziksel çevrenin eskime ve yıpranma sürecini doğrudan etkilemektedir. Bir diğer yandan terkin en büyük sebebi olan yapısal ekonomik beklentinin karşılanmaması durumu, terk sonrasında da tiyatro binası çevresi içerisindeki bölgesel ekonomide olumsuz etkiler bırakmıştır. Tüm bunların aksine, yapının 1999'da yapılan restorasyonu ile eski günlerine geri döndürülme süreci, bu kentsel etkilerin olumsuz taraflarını düzeltmeye yönelik atılan başarılı bir dönüşüm kurgusu olarak değerlendirilmektedir [133].

Terk edilen bir mekânın kente doğrudan etkileri, Orpheum Tiyatrosu'nu örneğinin analizi üzerinden desteklenerek, sosyal çevre, fiziksel çevre ve kentsel ekonomi başlıkları altında incelenmiştir.

3.2.1.1 Sosyal Çevreye Etkisi

Mekân kullanıcı ilişkisi sosyal çevreyi oluşturmaktadır. Terk edilen bir alanın kullanıcısını kaybetmesi durumunda meydana gelen sosyal çevre bozulmaları, başlıca olarak yine o mekânın kullanıcısının psikolojik ve sosyal yaşantısını etkiler.

Mekânların insan psikolojisi üzerinde olumlu ve olumsuz etkileri vardır. İnsan davranışında belirleyici rol oynayan bu etkiler, mekânın fiziksel özellikleri, tasarım kıstasları, çevresel verileri gibi özelliklerine bağlı olarak değişmektedir. İster bireysel ister kamusal olsun, bir mekânın kişiler üzerindeki olumsuz etkileri, o mekânın terk edilmesine yol açan sebeplerin başında gelmektedir. Bu karşılıklı etkileşim, mekânın birincil kullanıcısını doğrudan etkilemektedir.

Terkin sebebi ne olursa olsun, alan kullanıcısı, terk edilene dek geçen süreçte içerisinde bulunduğu alanı korumaya ve terkin sebeplerini önlemeye ya da etkisini azaltmaya yönelik bir mücadele içerisindedir. Mekânsal aidiyetle ilgili bu sürecin kişisel yaşamdaki psikolojik yıpranma boyutu, terk edilen mekânın unutulmasına de sürmekte ve toplumsal yaşamı doğrudan etkilemektedir. Bir diğer yandan, terk edilen bölgenin sahip olduğu zor yaşam şartları, bireysel mücadelenin seyrini değiştirse dahi, yeni bir yaşam başlangıcına yönelik çağrışımı ile toplumsal etkilerin boyutunu değiştirmemektedir. Özetle söylenebilir ki; mekânların değişimlerinin en büyük tanıkları onlarla birlikte değişen kullanıcılarıdır.

3.2.1.2 Fiziksel/Yapılı Çevreye Etkisi

Mekân, kolektif deneyimlerin bir parçasıdır. Bu durum, terk edilen bir mekânın fiziksel olarak deneyimlenmesi sürecinde, kentsel bellekte bazı izler bırakır. Bu izlerin takibi, söz konusu mekânın dönüşüm senaryolarında öncelikli yapısal ve işlevsel kurgunun oluşmasına yardımcı olmaktadır.

Terk edilen bir mekânın, çevresindeki fiziksel yapı stokuna doğrudan etkileri, genellikle terk sonrası kullanılmama durumunun verdiği eskime ve yıpranma ile ilişkilidir. Terk sonrası yeniden kullanım ya da dönüşüme kadar geçen sürenin uzunluğu ile doğru orantılı olacak şekilde artan bu etkinin fiziksel yapıda bıraktığı zarar, aynı zamanda mekânsal terkin ne kadar süreceğini de belirleyen bir kısır döngüye beraberinde getirmektedir. Diğer bir yandan, henüz kullanıcısını kaybetmemiş olmasına rağmen, eskimiş ve yıpranmış bir mekân da aynı kentsel etkiyi yaratabilmektedir.

Terk edilmiş bir yaşam alanının kalıntıları, üzerine ya da çevresine inşa edilecek yeni yapılar için, aynı zamanda bir fiziksel tasarım etkisi oluşturmaktadır. Buna göre, yeni eklenecek yapının, kalıntının estetik ve anlamsal yapısına zarar vermeyecek ve onun bu gücünden beslenecek şekilde tasarlanması, alanın başarılı bir dönüşüm senaryosu ile yeniden kurgulanmasının sonuç ürünü olmaktadır.

3.2.1.3 Kentsel Ekonomiye Etkisi

Terk edilmiş alanların, kentsel ekonomiye en büyük ve doğrudan etkisi, kullanım dışı kalmış atıl alanların dönüşümünün, ekonomik kaygılar üzerinden gerçekleştirilmesidir. Özellikle, ekonomik kaynaklı terkin sebepleri içerisinde yer alan toplumsal yoksullaşma; mekânsal kullanıcının söz payını ele geçirerek, bu türden bir dönüşümün, kaynaklarını daha yaygın kullanmasına fırsat vermektedir.

Diğer bir yandan, henüz yapısal ve sosyal dönüşümünü tamamlamamış yitik kamusal alanlar, kent içi iletişim ve ulaşım ağında yarattıkları kopukluklar nedeniyle, bölgesel ekonomiyi zedelemektedir. Bu alanların mevcut durumunun yarattığı olumsuzlukların yanı sıra, bölgenin dönüşümünün yatırım maliyetleri ile yerel yönetime binen yük, rant kapısının aralandığı özel sektör ortaklıklarını gündeme getirmektedir.

3.2.2 Dolaylı Etki

Terk edilmiş mekânların, çevrelerindeki sosyal, fiziksel ve ekonomik oluşumlara etkileri üzerinden ortaya çıkan, etki alanı çok daha geniş ancak yoğunluğu çok az olan dolaylı etkilerinden söz edilebilmektedir. Terkin ortaya çıkış sebebiyle doğru orantılı olarak oluşan bu dolaylı etkiler, genellikle, uzun bir zaman dilimini içerisinde varlığını korumakta ve dönüşümün kapsamına bağlı olarak etki süresi genişlemektedir. Dolaylı etki, kelime anlamının karşılığını verecek şekilde, birincil kaynağın temas ettiği ikincil kişi ve mekânlar üzerinden okunabilmektedir. Bu kentsel etkilerin olumlu ve olumsuz tarafı, tıpkı doğrudan etkileşimlerde olduğu gibi, söz konusu mekânın kentsel bellekteki yeri ve işlevsel ya da yapısal dönüşümün kalitesine bağlıdır.

Bu bağlamda, ölçeği yapısal sınırlara bağlı olsa da, kent üzerindeki etkileri epey geniş olan, Sathorn Unique Tower'ın yani Benzersiz Sathorn Kulesi'nin terki incelenmiştir. Tayland'ın başkenti Bangkok'ta bulunan bu kulenin, yapımı sırasında, 1997 yılında patlak veren kriz dönemiyle birlikte inşa süreci askıya alınmış ve sonrasında bir türlü tamamlanamayarak kentin orta yerinde terk edilmiştir (Şekil 3.41) [134].

Şehrin silueti üzerinde yer edinmiş 47 katlı bu yapı, 2016 yılına kadar kent merkezindeki ücra bir alanı temsil etmiş ve kent halkı tarafından seyir terası, buluşma ve toplanma noktası olarak gayri resmi bir dilde yeniden işlevlendirilmiştir (Şekil 3.42). Yapının bir kamusal paylaşım alanı olarak kullanıldığı bu süreçte tüm katları, yangın merdiveninin de kullanılabilir olmasıyla erişime açık bir durumda bırakılmıştır [135].

2016'dan itibaren yapısal durum mevcudiyetini olduğu haliyle korusa da, sosyal kullanımına sınırlamalar getirilmiş ve yapının bulunduğu alan etrafı metal duvarlarla çevrilmiş bir ölü alana dönüştürülmüştür. Buna rağmen yeni misyonuyla kule, izinsiz kullanıcılara günümüzde hala ev sahipliği yapmaktadır. Ancak uzun dönem atıl durumda kalmış bu bina, inşa süreci de tam olarak tamamlanmadığı için, oldukça eskimiş ve yıpranmış ve bu yüzdende oldukça tehlikeli bir hal almıştır [134].

Şekil 3.41 Sathorn Kulesi'nin Bangkok kent siluetindeki yeri [135]

Şekil 3.42 Kamusal alan olarak kullanılan Sathorn Kulesi'nin teras alanı [135]

Kent içerisinde sürekli içerisinden geçilen bir caddenin yanı başında bırakılan bu ölü alan, hızlı ve işlevsel bir yaşama bakan sakin ve işlevsiz duruşuyla kentin aykırı grupları tarafından sahiplenilmiştir (Şekil 3.43). Bireysel ölçekte başlayan bu etki, Sathorn Kulesi'ne izinsiz girişin kentsel bir aktiviteye dönüştüğü bir ortam yaratılmasına sebep olarak kamusal bir hareket başlatmıştır. En üst kattan bakıldığında kent üzerinde kurulan hiyerarşik bakış açılarının sembolize edildiği bu mekân, kentsel kimliğin gruplar üzerindeki baskın farklılıklarına mekânsal bir alan yaratmıştır. Ayrıca atıl durumdaki binanın çevresel işleyişi doğrudan etkilemesinin yanı sıra, işlevsizliğine rağmen kentsel siluette yer edinmesiyle de dolaylı yoldan kentin fiziksel yapı grubu içerisinde yerini almaktadır.

Şekil 3.43 Sathorn Kulesi iç mekânlarının mevcut fiziksel durumu [135]

Terk alanların, kent üzerindeki doğrudan etkileri, Sathorn Kulesi'nin analizi üzerinden değerlendirilen genel bir bakış açısıyla; bireysel alan, kamusal alan, kentsel kimlik, fiziksel ve yapılı çevre ve ekonomik etkileri başlıkları altında incelenmektedir.

3.2.2.1 Bireyselliğe Etkisi

Toplumun her bireyi, içerisinde yaşadığı kentle bir bağ kurma eğilimi içerisindedir. Bu yüzden kentsel mekânlar, sahip oldukları toplumsal anlamların yanı sıra, küçük ölçekli özel bireysel anılar taşımaktadır. Çoğu zaman tamamen duygusal gerekçelere dayanan bu anlamsal bağ, söz konusu ilişkili mekânların terk edilmesinin ya da terke dayalı argümanların çokluğuna rağmen ısrarcı sahiplenişin filizlerini oluşturmaktadır. Bu anılar, kişinin bir yere ait olma duygusunu beslemesiyle kentsel bellek kavramının oluşmasının temellerini atar.

Terk edilen bir mekânla kurulan psikolojik bağ, içerisinde terkin olumsuz yanını barındıran bir hüzün taşır. Hüznün trajik yanının etkisiyle küçük ölçekte başlayan bu hareket, kamuoyunda mekâna dair yansımalar bırakır. Mekânın birey üzerindeki bu etkisi, aynı zamanda mekânsal dönüşümünün de yönünü belirlemektedir.

3.2.2.2 Kamusallığa Etkisi

Kamu, günümüz kullanımındaki devlet anlamının ötesinde, etimolojik karşılığı toplumun tümü ve geneli olan, disiplinler arası bir terimi ifade etmektedir [1]. Bu bütünlük halinin yarattığı kamusallık, bir arada olma ve bir arada karar alıp verme

mekanizmasını doğurur. Herkes tarafından gözlemlenebilen ve algılanabilen bu eşgüdümlü hareket noktaları, kamusal mekânı meydana getirir. Kentin fiziksel, sosyal ve ekonomik yapı bütünlüğünden bir araya gelen kamusallık, bu mekânsal bileşenlerin etkisiyle oluşan ikincil etki üzerinde şekillenmekte ve kentin kültürel kimliğini şekillendirmektedir.

Kentsel terk, bireysel dayanışmaların etkisinde alınan kamusal bir karardır. Dolayısıyla bireysel ölçekte incelenen mekânsal etkiler, kamusal düzeyde, dolaylı bileşenlerin etkilerine bağlı olarak bir nihai sonuç yaratmaktadır. Bu sonucun etkileri, terk edilen ve yeni kurulan mekânın organizasyonunu belirler ve bu durumun tarihsel süreçteki sosyal yapı değerlendirmelerini oluşturur.

3.2.2.3 Kimliğe Etkisi

Kentsel kimlik, uzun bir zaman dilimi içerisinde yaşanan olaylara, geçirilen toplumsal ve mekânsal değişikliklere bağlı olarak şekillenen ve ait olduğu öznenin kültürel yaklaşımına dayandırılan bir sosyal üretim biçimidir. Bu üretimin, izdüşümündeki kentsel mekâna etkisi, doğrudan belirleyici olmasa da, kentsel iletişim ve etkileşim ağının belirleyici baskın oluşturmaktadır.

Kimliğin, temeli uzun yıllarda oluşmasına dayanan varlığının yıkımı ya da değişimi de uzun yıllar almaktadır. Dolayısıyla bir mekânın fiziksel, sosyal ya da ekonomik gerekçelere bağlı terk edilmesi sonrası, uzun yıllar atıl durumda kalması, kentin kimliğini de etkilemektedir. Bu bağlamda, terk edilmiş mekânlar üzerindeki hayalet kent tanımlaması, dolaylı yoldan düşünülecek olursa, geçmişte kalmış ve varlığının mevcudiyetini ve kimliğini koruyamamış alanları tasvir etmektedir.

3.2.2.4 Fiziksel Çevreye Etkisi

Terk edilen alanlar içerisindeki fiziksel yapı stoku, uzun yıllar kullanım dışı kalmalarına bağlı olarak gelişen eskime ve yıpranma payı dâhilinde terk sürecinden doğrudan etkilenmektedir. Bu alanların dönüşümünde de, süreç, mevcut yapıların fiziksel durumları üzerinden belirlendiğinden, oluşturulacak yeni çevrenin tasarımına doğrudan bir etkisi olmaktadır.

Bir diğer yandan, terk alan içerisinde bulunan fiziksel yapıların simgelediği mevcut anlam, korunmaya değer bir fiziksel oluşum yaratması bakımından bu yapıların

gelecekteki işlev kurgusunu dolaylı yoldan etkileyebilmektedir. Örneğin EK B-7'de incelenen Humberstone Bölgesi endüstriyel alanı içerisinde bulunan sıradan bir konut yapısı, geçmişin sosyal yönüyle kurduğu bağlantı sebebiyle dolaylı yoldan bir endüstriyel miras olarak kabul edilebilmektedir. Bu durumun dolaylı etkisiyle bu konut yapıları, günümüzde bir açık hava müzesi olma potansiyeli kazanmış ve yeni bir işlev edinmiştir.

3.2.2.5 Ekonomik Etkisi

Terk edilmiş alanların, kentsel ekonomiye dolaylı yoldan en büyük etkisi, işlevsel dönüşümün kitlesel çekim gücünden yararlanılması yoluyla gerçekleşmektedir. Özellikle, kentsel bellekte mekânsal anlamlar içeren tarihi bir alanın sahip olduğu ziyaretçi potansiyeli, genellikle, bölgesel kalkınmanın en büyük desteğini oluşturmaktadır. Bu durum dönüşümün esas sebebi olmasa da, tetikleyici bir faktörüdür. Aynı zamanda terk edilmiş bir alanın dönüşümünün doğrudan ekonomik kaynaklı olmadığı, sosyal yapılandırmalar bölgenin eski kullanıcısına yönelik bölgesel bir ekonomik kalkınma girdisi oluşturmaktadır.

Kentsel terkin, bölgesel ekonomiye dolaylı etkilerine örnek olarak, EK B-6'da ayrıca anlatılan, Oradour Sur Glane kentinden bahsedilebilir. Bölgenin, geçirdiği savaşın izlerini korumak ve hatırlatmak amacıyla gerçekleşen dönüşümü, beraberinde yeni bir potansiyel doğurmuştur. Kentin içerisindeki yanmış mevcut yapıların yanına inşa edilen modern müze, oluşturulan çekim merkezinden yararlanarak bir ekonomik kaynak oluşturulmasını sağlamıştır.

3.3 Terk Alanlar Üzerinde Zamanın Etkisi

Kentin içerisinde barındırdığı mekânsal bileşenlerin geçirdiği değişimlerin etkisinde oluşan ve bu mekânsal bileşenleri etkileyerek değişmelerine neden olan terk alanlar, bir diğer durum olarak zaman bağlamında sınıflandırılabilmektedir. Burada söz konusu olan süreç, terk edilen bir mekânın dönüşümüne kadar geçirdiği zamanın kısalığı ya da uzunluğundan ziyade, terke sebep olan kararların alınması aşamasında öngörülen sürenin uzunluğu ya da kısalığıdır. Bu öngörü, terk edilen mekândan tamamen kaçma istediği bağlamında kalıcı, yeniden dönme istediğinin ağır bastığı durumlarda geçici bir süreç olarak değerlendirilmektedir.

3.3.1 Kalıcı Terk

Kalıcılık, sürekli olma durumudur. Bir kentsel mekânın, tarihsel süreç içerisinde, içinde barındırdığı sosyokültürel bileşenleri ve fiziksel yapıları ile devamlı olarak devingen bir süreçte gelişerek ayakta kalması, söz konusu mekânı kalıcı bir kentsel kimlik ögesi haline getirmektedir. Mekânların varlığına yönelik kullanılan kalıcılık terimi, terkin etkilerine ve evrelerine yönelik değerlendirilen kavramsal yaklaşımlara da yansıtılabilmektedir.

Bir kentsel mekân üzerinde terkin kalıcı olma tutumu, ilk olarak gerçekleşen eylemin sebebiyle ilgilidir. Sosyal alanlarda gerçekleşen aktöre bağlı terkin oluşumunda, kentsel kullanıcı, genellikle kamusal bir birliktelik dahilinde kendi isteğiyle mekânı terk etmeye karar verdiğinden, şartlar düzelmediği müddetçe bölgeye yeniden yerleşim söz konusu değildir. Bu durumda yalnızca, söz konusu mekânın tahliyesi dönüşüm amacıyla yapıldığı zaman yeni bir yerleşim beklentisi gündeme gelmektedir. Ancak bu durumda, dönüşüm senaryosunun, mekânın eskiyle olan bağını yıpratmasıyla doğru orantılı olacak şekilde, terkin kalıcılığından bahsetmek gerekir. Yani dönülecek mekân eskisinden çok farklı bir yere dönüştüyse, burada da artık kentsel bellek bağlamında kalıcı bir terk gerçekleşmiştir. Bu bağlamda, EK B kısmında incelenen terk edilmiş kentsel alanların tamamı için terkin kalıcı olduğunu söylemek gerekir. EK B-2'de değerlendirilen Kowloon kenti özelinde, bir yerleşim merkezi olan alanın bir kent parkına dönüşmesi, sosyal açıdan kente entegre bir alan yaratsa da, terkin kalıcı etkisini değiştirmemektedir (Şekil 3.44).

Fiziksel kaynaklı oluşumda, terkin kalıcılığı ise doğrudan terkin kaynağını oluşturan ya da zaman içerisinde yıpranmaya bağlı oluşan fiziksel bozulmalarla ilişkilendirilebilmektedir. Yapısal hasarın büyüklüğü, alanı geri dönülemez bir hale dönüştürebilir. Ancak, sosyal atmosferin korunabildiği bir alanda fiziksel yapı dönüşümü, terk sonrası yerleşimi destekleyerek alanın terkinin kalıcılık etkisini azaltabilmektedir. Bu noktada, EK B-6'da değerlendirilen, Fransa'nın Oradour Sur Glane kenti, II. Dünya Savaşı sırasında aldığı hasarlara bağlı olarak terk edilmiş ve bir Açıkhava müzesine dönüştürülmüştür. Bu durumda gerçekleşen terk kalıcı olsa da, söz konusu mekânın kentsel bellekteki yeri de kalıcı hale gelmiştir (Şekil 3.45).

Fiziksel Yapı Yığını/Sosyal Kalabalık | Fiziksel Yapı Kalıntıları/Sosyal Sakinlik

Şekil 3.44 Kowloon kentinin kalıcı terki [92]

Sağlıklı Fiziksel Yapı/Sosyal Yaşam | Kalıntı

Şekil 3.45 Oradour Sur Glane kentinin kalıcı terki [110]

Yoksullaşma kaynaklı terki gerçekleşen mekânların dönüşümü, genellikle bölgenin soylulaştırılmasına yönelik bir politika yürütüldüğünden, bu alanlarda da eski kullanıcının mekâna geri dönmesi sağlanamamaktadır. Bu durumda terk edilen mekân yeniden kullanılmaya başlansa dahi gerçekleşen kullanıcı değişimi, terki kalıcı kılmaktadır. Bu bağlamda daha önce EK B-10'da incelenen Rusya'nın Kadykchan kentinde, devlet temelleri destek ve hizmetlerin kesilmesi, alanın terkini kalıcı hale getirmiştir (Şekil 3.46).

Endüstriyel Yapı/Kentsel Yaşam | Kalıntı

Şekil 3.46 Kadykchan kentinin kalıcı terki [130]

3.3.2 Geçici Terk

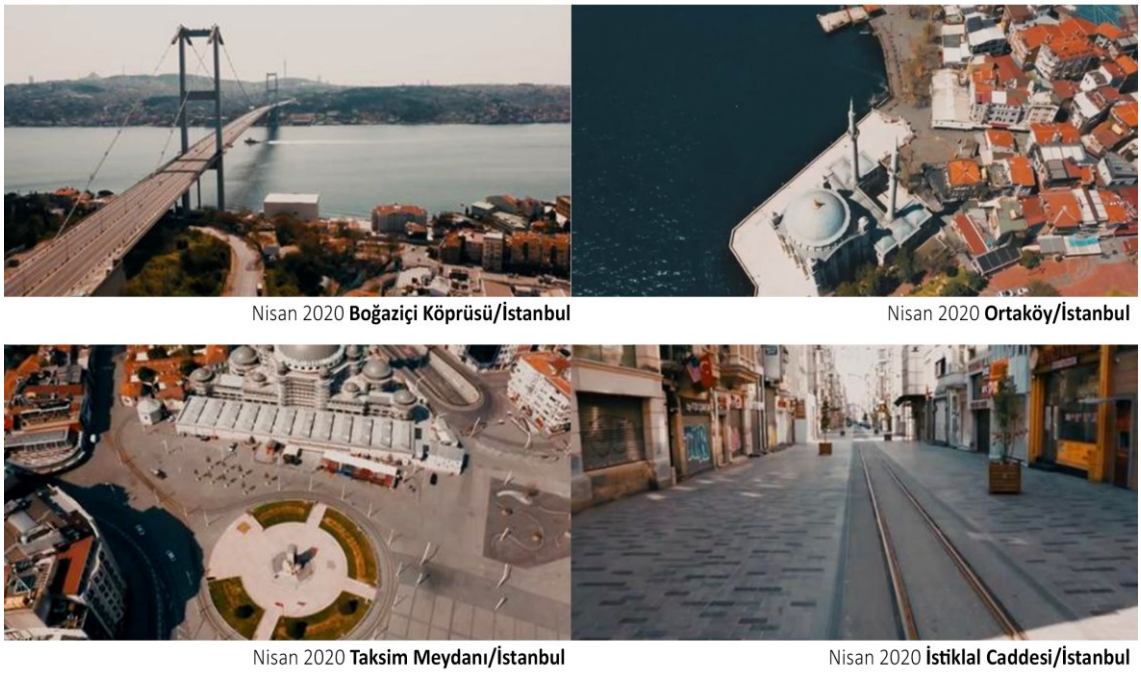
Başlangıcından itibaren, eski ya da yeni bir başka durumla yer değiştireceği bilinen, kısa bir süreç için planlanmış durum ve olaylar geçici olarak nitelendirilmektedir. Var oluşundan itibaren geçici olarak tasarlanan, inşa edilen ve kullanılan bir mekânda, kentsel kimlik ögelerinin sağlam temellerde oluşması beklenemeyeceği gibi; mekânların terk edilmesinin sebeplerinde de geçici bir durum söz konusu olduğunda, terkin kentsel etkilerinin derinliğinden bahsedilemeyecektir. Bu durumda terk, kentsel mekân üzerindeki olumsuz bir durumun etkilerini azaltmak amacıyla, söz konusu mekânların sosyal, fiziksel ya da ekonomik bileşenlerinin iyileştirilmesine zaman tanımaya yönelik olarak planlanmaktadır.

Eylemlerin geçicilik durumu bir diğer bağlamda, sürece bağlı olarak şekillenebilmektedir. Mekânsal terkin etkilerinin değerlendirildiği bu süreç, söz konusu zaman dilimini kısaltabilmekte, mekânlarda beklenmeyen değişikliklerin oluşmasına yol açabilmekte ya da mevcut durumu aksine çevirerek kalıcı bir terkin filizlenmesine sebep olabilmektedir.

Mekânların geçici terki, yazlık bir kasabanın kış mevsiminde kullanım dışı kalması ya da restorasyon sürecindeki tarihi bir yapının şehirle ilişkisinin kısa bir süreliğine tamamen kesilmesiyle örneklenebilmektedir. Bunların ilkinde, kısa bir süreliğine yaşamsal kullanıma kapatılan bir mekânın, dönüldüğünde kullanılmak üzere temiz ve özenli bırakılması, geçici terkin öznenin beklentisiyle ilgili olduğunun tespiti sayılabilmektedir. Diğer örnekte ise, söz konusu tarihi mekânın kullanım dışı bırakılarak şehirden koparılmasının amacı, daha sıkı bağlarla yeniden yerine konulma sürecini kapsamaktadır. Her iki durumda da terkin sebebi farklı olsa da, eylemin ortak duygusu benzerlik göstermektedir.

Bir diğer yandan 2020 yılını etkisi altına alan küresel salgın, geçici mekânsal terkin bir başka boyutunu ortaya çıkarmaktadır. Terkin doğrudan mekâna bağlı olmayan sebepleri, dolaylı yoldan mekânların sahip olduğu bileşenlerle ilişkilendirilmiştir. Bu bağlamda, 2019 yılının Aralık ayı itibari ile Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkan ve kısa sürede tüm kıtaları etkisi altına alan COVID-19, virüsün bulaşma oranını belirleyen sosyal paylaşım mesafelerinin azaltılmasına yönelik olarak kamusal alan

kullanımını sınırlamıştır. Alınan tedbirler kapsamında, sokağa çıkma yasakları oluşturulmuş, yeme içme alanları, eğlence mekânları, eğitim binaları, müzeler gibi toplu mekânlar kısa süreliğine kapatılmıştır. Geçici terkin bir örneğini oluşturan bu durumun etkileri, fiziksel ve sosyal açıdan İstanbul'un kamusal mekânları üzerinden gözlemlenebilmektedir (Şekil 3.47).

Şekil 3.47 Küresel salgın sırasında İstanbul'un kamusal mekânları [136]

Fiziksel bağlamda, özellikle kamusal alan sınırlamaları dâhilinde ortaya çıkan paylaşım ihtiyacı; konutların balkon, teras ve çatılarını kamusal mekânlara dönüştürmüştür. Ayrıca, bu süreçte fiziksel işlerin yürütüldüğü mekânlar, bireysel çalışma ortamlarına aktarıldığından; pek çok mekânın tipolojik yapısının ilerleyen süreçlerde yeniden şekillenebileceği öngörülmektedir. Örneğin, alışveriş merkezleri elektronik ticaretin artmasıyla birlikte sayıca ve hacimce daralabilir, internet üzerinden yürütülen bankacılık işleri banka şubelerinin fonksiyonlarının yeniden belirlenmesine yol açabilir bir duruma sürüklenmektedir. Ancak bazı noktalarda bu sürecin işleyişi, mekânsal işlevlendirmenin önemini tekrar gün yüzüne çıkarmıştır. Özellikle kamusal alana yansıyan bu sürecin etkileri; İspanya'da Katalunya Meydanı, İtalya'da Duomo Meydan ve Fransa'da Louvre Müzesi üzerinden örneklenmektedir (Şekil 3.48) (Şekil 3.49) (Şekil 3.50).

Şekil 3.48 Katalunya Meydanı'nın küresel salgın kapsamında geçici terki [137]

Şekil 3.49 Duomo Meydanı'nın küresel salgın kapsamında geçici terki [137]

Şekil 3.50 Louvre Müzesi'nin küresel salgın kapsamında geçici terki [137]

Bir diğer yandan sosyal bağlamda, kamusal alan paylaşımlarının önemi bu geçici ve zorunlu terk durumunda bir kez daha hatırlanmıştır. Her ne kadar günümüz şartları dâhilinde, kamusal mekânlar, yalnızca içinden geçilip gidilen bireyselleşmiş tüketim alanları haline geldiyse de, bu durumun seyri, içinde bulunduğumuz süreç dâhilinde yeniden şekillenmeye başlamıştır. Paylaşım alanlarının önemi, insanın psikolojik varlığının alışkın olduğu şekliyle, kaybedildiği zaman anlaşılmıştır.

Tüm bu veriler, salgın sürecinin bu tez çalışmasının yapıldığı zaman dilimini kapsaması sebebiyle, bir öngörü olarak değerlendirilmekte ve okuyucuya sunulmaktadır.

3.4 Bölüm Değerlendirmesi

Bireysel ölçekte öznenin bir yerden ayrılarak başka bir yere gitme eylemini tanımlayan terk etme kavramı, kentsel bağlamda düşünüldüğünde, söz konusu alanların yaşam döngüleri içerisinde mekânsal bileşenlerini yitirdikleri evreyi nitelendirmektedir. Temelde kullanıcı kaybının vurgulandığı terk durumunda; değişen kent düzeni içerisinde bir işlev kaybı ardından gelen fiziksel yapı yıpranmasıyla birlikte toplumsal yaşam kalitesinin düştüğü ve terkin bu şartlarda gerçekleştiği görüşü yaygındır. Ancak terki incelenen mekânlar üzerinden ortaya konan tablo, bu süreç seyrinin terkin gerekçelerine yönelik olarak değişiklikler gösterebileceğini ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda incelenen örnek alanlar, kentsel mekânın alt başlıklarını temsil ettiği görüşü üzerinden kentin fiziksel, sosyal ve ekonomik yapı değişimlerine ve bu değişimin etkilerine göre değerlendirilmiştir. Söz konusu örnekler, kentin bu üç bağlamı üzerindeki değişim yansımaları farklı olan yaklaşımlar kuracak şekilde seçilmiştir. Yapılan analizler sonucunda varılan esas yargı, değişimin sebebi ne olursa olsun kentsel mekân içerisindeki yansımalarının bu üç alanı da doğrudan veya dolaylı şekilde etkilediği üzerinedir. Bu bağlamda, özne mekân diyalektik ilişkisi içerisinde, kentten etkilenerek oluşan ve kente göre dönüşen bu alanlar; diğer bir yandan da oluşum ve dönüşüm evreleri içerisinde kentsel mekânı etkilemekte ve zamanın belirleyiciliği ile kalıcı veya geçici süren bir hal alabilmektedir.

Yapılan analizlere göre, kentsel aktörlerin etkisiyle gerçekleşen mekânsal terkin oluşum sebepleri içerisinde; tasarımcı ve tasarım kararlarının etkisi Tayvan'daki San Zhi UFO Evleri, yönetim gruplarının ve bu gruplar tarafından alınan bireysel kararların etkisi Çin'deki Kowloon kenti, kentsel kullanıcı grubunun etkisi ise yine Çin'in Ordos bölgesi üzerinden incelenmiştir. EK B-1, EK B-2 ve EK B-3'te sunulan bu analizlerin en önemli değerlendirmesi, mekânsal terkin özneye bağlı gerçekleşmesinin, ilk olarak kullanıcıya ait mevcut kent belleğindeki sahiplenme kavramının yitirilmesinden kaynaklandığıdır. Sosyal gerekçeler eşliğinde yok olan kentsel bellek, Harvey'in ayaklarıyla oy veren toplum betimlemesinde olduğu gibi mevcut mekânın terk edilmesine yol açmaktadır [72].

Terkin fiziksel değişikliklere bağlı oluşum sebepleri, yapılan araştırmalar kapsamında; eskime, doğa kaynaklı afetler, insan kaynaklı afetler ve işlev kayıpları üzerinden incelenmiştir. Bu bağlamda hazırlanan tez çalışma içerisinde, fiziksel eskimenin izleri İtalya'nın Balestrino kasabası, doğa kaynaklı afet ve felaket alanları Çin'in Beichuan kenti, insan kaynaklı afet ve felaket alanları savaş geçirmiş bir bölge olan Fransa'nın Oradour Sur Glane kasabası üzerinden analiz edilmiştir. İşlevsel değişiklerin terke etkisi ise, ağırlıklı olarak endüstriyel alanlar ve tarihi kent merkezleri üzerinden okunabilmektedir. İşlevini kaybeden endüstriyel alanların terki Şili'de bulunan Humberstone bölgesi ve yine işlev kaybına uğradığı için terk edilen tarihi alanlar ise İspanya'nın Canfranc Uluslararası Demiryolu üzerinden incelenmiştir. Sırasıyla EK B-4, EK B-5, EK B-6, EKB-7 ve EK B-8'de kimlik kartları sunulan bu alanların analizinde genel kanı, mekânın birincil bileşeni olarak kabul edilen öznenin mekâna ait bağlarının sürekliliğinin, söz konusu mekânın fiziksel şartlarına bağlı olduğu gerçeğidir. Fiziksel gerekçeler eşliğinde terk, genellikle yaşamsal barınma şartlarının artık mümkün olmadığı bir yerden ayrılma eyleminin zorunlu yanını temsil etmektedir.

Fiziksel ve sosyal açıdan var olan mekânın sürdürülebilirliğinin sağlanmasında bağlayıcı bir rol oynayan ekonomik gerekçeler ise, yine aynı paralellikte terkin sebepleri içerisinde yer almaktadır. Terkin ekonomik kaynaklı oluşum alanları, temel olarak aktöre bağlı eylemlerin belirleyiciliği çerçevesinde, toplumsal ölçekte yoksullaşma ve devlet kaynaklı yoksullaştırma olarak iki başlık altında ele

alınmaktadır. Bu iki durum arasında eylemin doğrudan ve dolaylı yoldan gerçekleşmesinin altını çizen temel ayrım, mekânsal terkin sürecini belirlediğinden, sonucunu da aynı doğrultuda etkilemektedir. Bu bağlamda, toplumsal kaynaklı yoksullaşma EK B-9'da örneklenen Japonya'nın Hashima Adası, devlet kaynaklı ekonomik bozulma ise EK B-10'da kimlik kartı sunulan Rusya'nın Kadykchan kenti üzerinden incelenmiştir. Her iki örnek üzerinde tespit edilen benzer durum, mekânsal devamlılığın yalnızca fiziksel ve sosyal mekân şartlarının kalitesine bağlı olmadığıdır. Ekonomik açıdan kente ve bağlı bulunduğu yönetime getirileri olmayan bir kent özelinde yatırımların geri çekilmesi ve temel hizmetlerin kısıtlılığı, söz konusu kentin fiziksel ve sosyal alanlarına dolaylı yoldan zarar vereceğinden nihai sonuçta terk kaçınılmaz olmaktadır.

Bu bağlamda, çalışmanın konu başlıklarını oluşturan bu kavramların irdelenmesi, fiziksel ve sosyal açıdan örneklendirilerek, oluşum ve dönüşüm evreleri kapsamında ayrıştırılmış ve EK A'da verilen "Kentsel Terk Alanların Sınıflandırılması" tablosunda özetlenmiştir.

4
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK İLKELERİ

"Değişim yıkarak yapmaktır. Geçmişte mevcut ve geçerli olanların ortadan kalkması veya geçersizleşmesiyle gerçekleşir. Bunun anlamı dünyanın her gün bir tablula rasa'dan hareketle yeniden kurulduğu demek değil. Aksine, yeni daima eski üzerine kurulur, ama onu aşındıra aşındıra, deforme ede ede, başka bir şey kıla kıla, çarpıtarak… Eski hiç ölmez, ama o denli çarpıtılmış, o denli başkalaşmıştır ki…"

Uğur Tanyeli, Yıkarak Yapmak, ss.216.

Terk edilen kentsel alanların dönüşümünde gözetilen yeniden bir kentsel kullanım döngüsünün içinde yer alma düşüncesi, ancak eskinin kalıntıları üzerine inşa edilen ve bu köklerden beslenerek var olan sürdürülebilir bir kurgu üzerinden mümkündür. Aksi durumda gerçekleşen bir değişim, dönüşüm sonrası mekânın sahip olacağı yeni kullanıcılarına rağmen, soyut bir yıkımı betimlemektedir.

Sürdürülebilirlik kavramı, mekân açısından gözetildiğinde, yere bağlı tüm özelliklerin rutin bir düzende tekrarlanması ve korunması amacını taşımaktadır. Bir kentsel mekâna ait süreğen akışın korunmadığı ya da korunamadığı durumlarda oluşan bozulma ve yıpranmanın sebep olabildiği terkin olumsuz etkileri, ancak bu sistemin güncellenerek yeniden kurulmasıyla önlenebilmektedir.

Bu bağlamda hazırlanan bu bölümde, çalışmanın üçüncü bölümünde sınıflandırılarak incelenen terk alanların tarihsel süreçleri içerisinde geçirdikleri dönüşüm ve değişim süreçlerinden yola çıkılarak, mekânsal dönüşümün sürdürülebilir kurgusunun ana hatları oluşturulmuştur. Bu bağlamda öncelikle, sürdürülebilirlik kavramının içeriği incelenmiş ve literatür üzerindeki ilkeleri belirlenmiştir. Ortaya konan ana başlıklar, terk alanlar üzerinden yapılan analizler yeniden değerlendirerek başarılı bir dönüşüm senaryosunun sahip olması gereken bakış açısı ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

4.1 Mekânsal Sürdürülebilirlik İlkelerinin Belirlenmesi

Sürdürülebilirlik, kelime anlamı ile tekrarlı bir düzende hareket eden bir kaynağın sonu belirlenmemiş bir süreç dâhilinde varlığını sürdürmesi durumudur [138]. Bir diğer bakış açısına göre bu betimleme, ortak bir yarar etrafında toparlanmış devamlı eylemler bütününü tanımlamaktadır [139].

Sürdürülebilirlik, kavramsal açıdan ilk kez, Pirages'in 1977'de yayımladığı "Sürdürülebilir Toplum" kitabında, yeniden kullanılabilirliğin getirdiği kazanımlarım üzerinden aktarılmakta; o dönemden beri, her alanda olduğu gibi, mimarlık bünyesinde de önemli yerini korumaktadır [29]. Hayes'den aktaran Tekeli, 1978'de, bu kavramın etki alanının, fiziksel çevreyi koruma üzerinde yoğunlaştığına değinmektedir. Bu noktada esas alınan tutum, kaynakların etkin ve yeterli kullanımıdır [33].

Sürdürülebilirlik kavramının, ufak tartışma alanlarından sıyrılarak çevresel bir harekete dönüşümü, WCED'in 1987'de yayımladığı raporla gerçekleşmiştir. "Ortak Geleceğimiz" isimli bu rapora göre, bugünün ortak tehdit ve endişeleri belirlenmiş ve bu durumun ötesine geçmenin yollarını arayan bir sürdürülebilir kalkınma politikası oluşturulmuştur. Sürdürülebilirlikte esas olan, bugüne ait gereksinimlerin gelecek kaynakları tüketmeden karşılanmasıdır [30].

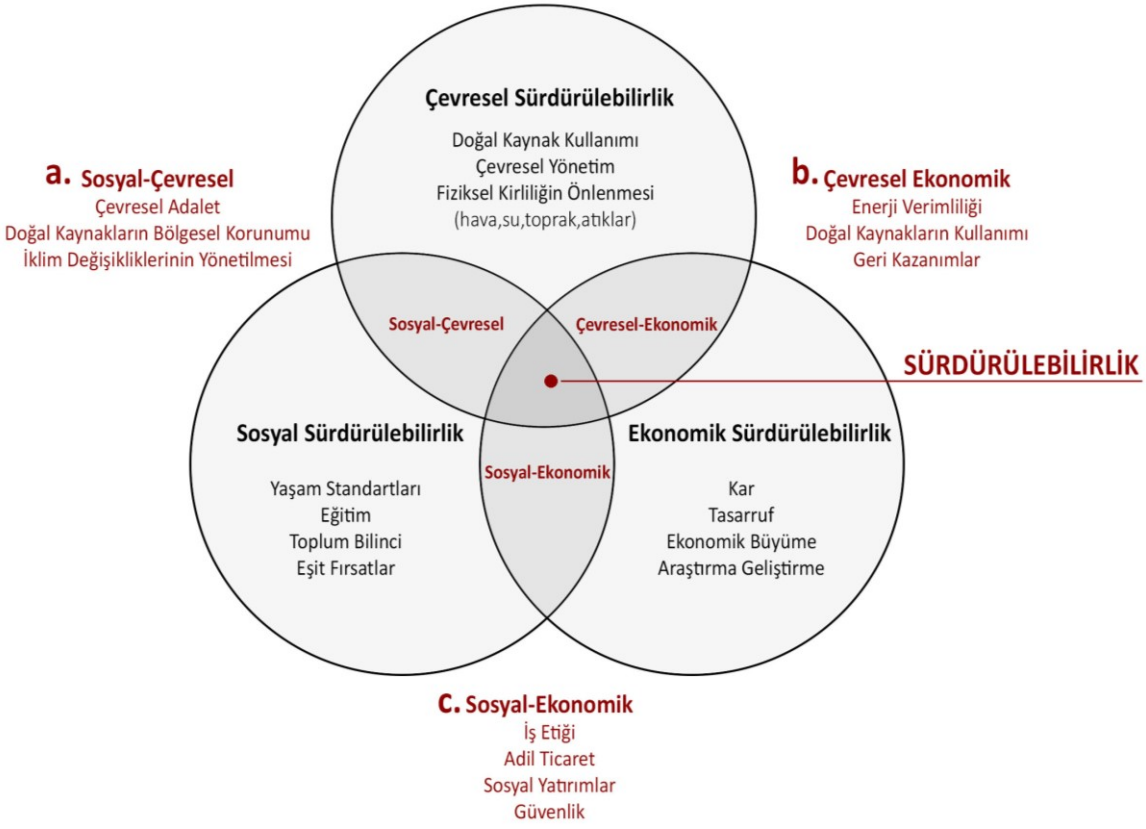
1993'te UIA'nın "Sürdürülebilir Gelecek" konulu kongresi kapsamında, sürdürülebilirlik, doğayı ve kültürü bir arada özümseyen, koruyan ve geliştiren bir davranış biçimi olarak tanımlanmaktadır. Kongrede alınan kararlara yönelik belirlenen kentsel sürdürülebilirlik ilkeleri; toplumların üretim, kullanım ve yenilenme döngüleri içerisindeki tasarım süreçlerini ele almaktadır. Bu bağlamda oluşturulan maddeler, biyolojik çeşitlilikten başlayarak çevresel fiziki yapılara ve kentsel anıtlara dek; fiziksel ve sosyal alanların tümünde korumacı bir politika gözetmektedir [31].

Peterson ve Dorsey tarafından 2000'de yayımlanan uluslararası çalışmaya göre, yaşamsal kaynakların sınırlı ve dengeli kullanımı, çevresel alışkanlıkları en iyi düzeye çıkarmaya yönelik olarak sürdürülebilirliği tanımlamaktadır. Mevcut şartların korunduğu bu tutum, tüketici bir toplum olmaktan arınma düşüncesini

temel almaktadır. Bu yöntem içerisinde; fiziksel koruma, toplumsal sorumluluklar ve ekonomik çözümler amaçlanmaktadır [143]. Bu durum da ayrı ayrı sürdürülebilirliğin, fiziksel, sosyal ve ekonomik bağlamını nitelendirmektedir.

Tarihçesi üzerinden bakıldığında, sürdürülebilirliğin farklı boyutlarına eğilim, farklı dönemler içerisinde değişiklik gösteren bir olguyu oluşturmaktadır. Özellikle kavramsal tartışmaların yeni ortaya çıktığı 70'li yıllar içerisinde, çevresel algılar genellikle fiziksel şartların korunmasına yönelik çevresel bir boyuttadır.

80'li yıllarda ise bu anlayış, popüler hale gelen, kentlerin dönüşümü üzerinden ekonomik kalkınmacı bir hal almıştır [140]. Bu durumun etkileri sürerken, 1992'de düzenlenen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı, sürdürülebilirliğin farklı boyutlarının bir arada ve dengeli bir tutumda gözetilmesi gerektiğini ilk kez ortaya koymuştur [141]. Sosyal sürdürülebilirlik kavramının filizlendiği bu ortam aynı zamanda, çevresel ve ekonomik sürdürülebilirliğin de ayrı ayrı ama eşit bir gözetimde ele alınmasının gerekliliğini vurgulamaktadır (Şekil 4.1).

Şekil 4.1 Sürdürülebilirliğin bileşenleri [143]

Günümüzde ulaştığı boyutuyla ise bu kavram, üç ana başlıkta incelenmesine rağmen; toplumsal ilişkiler, kültür, kimlik gibi kente ait olguları bünyesinde barındıran çok yönlü ve bütüncül bir bakış açısını tanımlamaktadır [142]. Bu nedenle; bir kentsel mekânın sürdürülebilir oluşu; ancak bu üç bileşen etrafında sürekli ve düzenli aralıklarla şekillenen bir gelişim ve dönüşüm kurgusu ile mümkündür.

4.2 Kentsel Terk Alanların Sürdürülebilir Dönüşüm Kurgusu

Mekânsal sürdürülebilirlik, kente ait soyut kavramların ve somut alanların tekrar eden bir düzen içerisinde varlığını sürdürmesine yönelik gerçekleştirilen eylemleri kapsamaktadır. Bu bağlamda irdelenen sürdürülebilirlik ilkeleri, söz konusu mekânlara fiziksel, sosyal ve ekonomik tarafından tutunmakta ve bu bileşenlerin bir aradaki varlığı üzerinden şekillenmektedir.

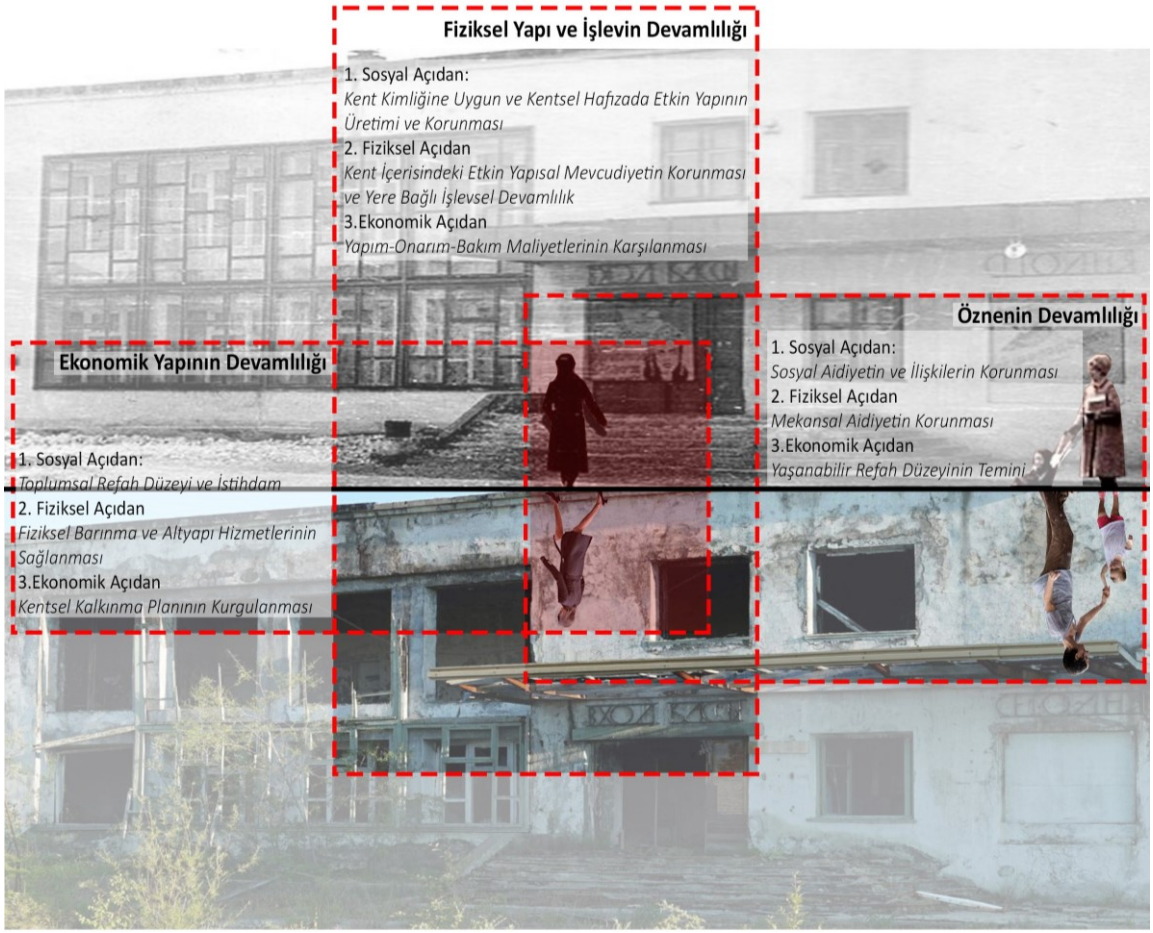
Literatür okumalarından özetle; fiziksel sürdürülebilirlik, gözle görülebilen çevresel tüketimin, kentte ve kent üzerinde var olan fiziksel yapılanmada yarattığı değişime dengesi üzerinden ölçülebilmektedir. Bir diğer bakış açısıyla fiziksel üretimin daimi bir şekilde gerçekleşebilmesi kaynaklardaki tüketim seviyesine bağlıdır. Geçmişten gelen ve mevcut olan fiziksel alanın en iyi şekliyle korunması ve değişime ayak uydurarak şekillenebilme kapasitesi geleceğin en uygun üretim alternatifini de içerisinde barındırmakta ve sürdürülebilir bir mekânsal düzlemin temel ilkelerinden birini oluşturmaktadır.

Bir diğer eşdeğer ilke, sürdürülebilirliğin ekonomik yanıyla ilişkilidir. Fiziksel mekânın devamlılığına yönelik ayrılmaz bir bütünü oluşturan bu kavram, kentlerdeki üretim ve tüketimin dengeli geliştiği bir kalkınma planını beraberinde getirmektedir. Kaynakların doğru kullanımı yoluyla dengesiz yayılmaların önüne geçilen demokratik bir kalkınma planı ile sağlanan ekonomik sürdürülebilirlik, toplumsal refah seviyesi seyrini sabit tutarak kaliteli bir sosyal alanın da oluşturulmasına başlıca katkıyı sağlamaktadır.

Eşdeğer bağlamda üçüncül temel ilke, sosyal yaşantının ve dolayısıyla bu yaşantının sosyal öznesinin devamlılığını içermektedir. Bu bağlamda, kente ait fiziksel ve ekonomik alan grafiğinin düzenli seyri içerisinde insana dair yaşamsal

eylemlerin gerçekleştiği bir kültür katmanı oluşmaktadır. Bu katman, kentleri var eden amacı ve biricik kılan kimliği içerisinde barındıran değerler bütünüdür. Sosyal sürdürülebilirlik, gelişen değişme ve gerçekleşen bozulmalar içerisinde dahi, yeni olanın bu mevcut katman üzerine inşa edilmesiyle gerçekleşmektedir.

Fiziksel, sosyal ve ekonomik devamlılık ilkelerinin bir arada var olması tutumu üzerinden kurgulanan mekânsal sürdürülebilirlik, terk edilmiş kentsel alanlar bağlamında düşünüldüğünde; özneye, fiziksel yapıya ve ekonomiye ilişkin üçlü diyalektik bir bakış açısı altında ele alınmaktadır (Şekil 4.2).

Şekil 4.2 Terk alan bağlamında oluşturulan mekânsal sürdürülebilirlik ilkeleri

4.2.1 Özneye Bağlı Yaklaşım

Terk edilmiş bir mekân üzerinde birincil kayıp öznenin kendisi olduğundan, dönüşümün ilk şartı da, söz konusu mekâna ait yeni kullanıcının, eskinin fiziksel ve sosyal yapısıyla örtüşerek kazandırılması durumudur. Bu bağlamda sürdürülebilir

bir mekân kurgusu üzerinde öznenin devamlılığı; sosyal, fiziksel ve ekonomik yaşam koşulları üzerinden ele alınmalıdır.

Sosyal mekân sınırları kapsamında, terk edilmiş bir alanın yeniden kullanıcısına kavuşması, öznelerin birbiriyle ve mekânla olan ilişkisi üzerinden sağlanabilmektedir. İçerisinde bulunulan mekânın kentsel aidiyetini arttırmaya yönelik gelişen çevresel ilişkilerde uyum ve denge ön planda tutulmalıdır. Aynı olanın bir arada barınabilme uyumu, farklı kültürlerin kent içerisindeki dengeli dağılımı ile ortak bir kamu yaratır. Bu ortak kamu paylaşımı tarihsel süreç içerisinde kentsel kimliği oluşturan ana kaynak olarak da değerlendirilebilmektedir. Dolayısı ile terkedilmiş alanların dönüşümünde, yeni kullanıcı ile dönüştürülmüş yeni mekânın bütüncül ilişkisi, sosyal bağlamda, kimliğin devamlılığı ile mümkündür.

Söz konusu kentsel kimlik, sosyal bir olgu olduğu kadar, fiziksel kent bileşenleri ile de ilişkili bir kavramdır. Terk alanlar içerisindeki mevcut fiziksel yapının, kentin bütününü saran yapısal mimari dilden başlayarak, kentsel hafızada yer edinmiş bölgesel ya da yapısal ölçekteki bir anıya kadar korunması gerekliliği de yine kimliğin sürekliliğinin sağlanması ile ilişkilendirilebilmektedir. Dönüşümün ilk müdahale alanı olan yapısal tasarım kararları, bu bağlamda, mevcut izlerin okunabildiği bir tasarım kaygısı üzerinden alınmalıdır. Dolayısı ile terk alanlarının dönüşümünde öznenin devamlılığının sağlanması açısından, yeni düzen içerisinde yeni kurgulanan fiziksel mekânın, eski olana tutunan dengeli varlığından söz etmek gereklidir.

Bir diğer bakış açısı altında, mekânsal aidiyete yönelik alınan yeniden yerleşim kararlarının, yaşanabilir toplum arayışı üzerinden desteklenmesi gerekmektedir. Sosyal ve fiziksel alanlar içerisinde kültürel bağlamda oluşturulan yaşanabilir mekân ise, erişilebilir geçim olanakları ve iyileştirilmiş refah düzeyinin temini ile desteklenmediği sürece tam anlamıyla sağlanamamaktadır. Ekonomik açıdan bireysel ve toplumsal ölçekte hazırlanmış bir kalkınma planı, bu bağlamda başarılı bir dönüşümde öznenin varlığını tetikleyen temel unsurlardan birini oluşturmaktadır.

Terk edilmiş bir alan üzerinde öznenin yeniden varlığı, ancak, tüm bu etkenlerin ışığı altında yoğunlaşarak şekillenen bir dönüşüm modeli ile mümkündür. Bir diğer yandan ise, yalnızca özneyi merkeze alarak fiziksel ve ekonomik yaklaşımların gözetilmediği bir bakış açısı ise, dönüşümü etkisiz kılmaktadır.

4.2.2 Fiziksel Yaklaşım

Terk edilmiş alanlar üzerinde ilk gözlemlenen durum olarak öznenin kaybı, hemen ardından gerçekleşen ve uzun bir sürece yayılan fiziksel yapı yıpranmasını da beraberinde getirmektedir. Terkin nedeni ve süresine bağlı olarak değişen fiziksel tahribat ve bozulma seviyesi, dönüşümün kapsamını oluşturan birincil bileşen olarak ele alınmalıdır. Ancak gerçekleşecek müdahalenin sınırlarının çizildiği bu kapsamda, mevcut yapının detaylı bir fiziksel analizi tek başına belirleyici bir etkiye sahip değildir. Söz konusu dönüşümün; fiziksel yapının sosyal ve ekonomik yaklaşımlar altında da değerlendirildiği bütüncül bir kurgu ile gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Başarılı bir dönüşümün fiziksel yanı, mevcut yapı ve mevcut işlev okumaları üzerinden başlatılmalıdır. Bu bağlamda, kent içerisindeki etkin yapısal mevcudiyet, mekânsal hafızada edindiği yere ilişkin ölçüde dönüşümün odak noktasını oluşturmaktadır. Bir diğer yandan, terkin sebeplerini ve etkilerini içerisinde barındıran bu mevcut yapısal stok, yeni ihtiyaçlar doğrultusunda şekil ve anlam değiştirebilmektedir. Bu noktada dönüşümün müdahale edeceği sınırlar, sosyal ve ekonomik alanlar üzerinden ölçülmelidir.

Terk edilmiş bir bölgede bulunan atıl bir yapının kent içerisindeki görsel algısı ya da işlevsel katkısı üzerinden şekillenen sosyal alanların varlığı, yeni oluşturulan yaşam alanlarında kentsel kimliği harmanlayan önemli bir çıkarım noktasını oluşturmaktadır. Bu durum aynı zamanda tüketilerek yok edilmiş bir kent parçası üzerinde, katmanlaşarak şekillenen bir kentsel üretim bandı oluşturmakta ve fiziksel alanların devamlılığı ile öznenin varlığını desteklemektedir.

Terk alanların fiziksel dönüşümü aynı zamanda ekonomik açıdan düzenli ve sürekli bir bütçe gerektirmektedir. Başarılı bir dönüşüm kurgusunda, terkin mevcut yapı stoku üzerinde yol açtığı fiziksel tahribatın onarılma, bakım ve

koruma maliyetinin yanı sıra, bu durumun yan etkisi olabilecek şekilde yaşamsal pahanın artmayacağı bir model gereklidir.

Tüm bu değerlendirmeler ışığında, ekonomik açıdan ulaşılabilir hedeflerler sunan ve sosyal açıdan yeniden sahiplenilen bir dönüşüm kurgusu ile fiziksel mekânın yeniden varlığından bahsedilebilir.

4.2.3 Ekonomik Yaklaşım

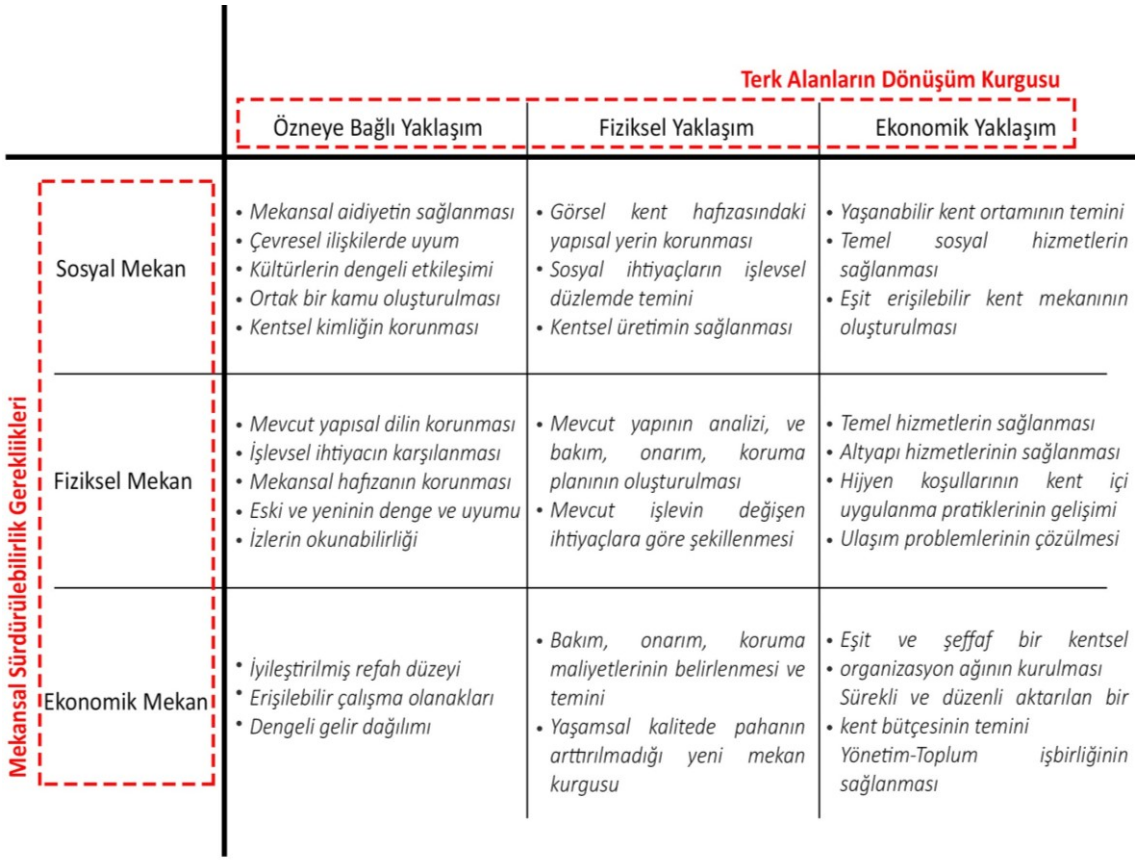
Sürekli değişen bir toplumsal düzen içerisinde söz konusu değişime ayak uydurarak sürekli değişen ve gelişen bir mekân, ekonomik açıdan düzenli bir desteğe ihtiyaç duymaktadır. Kentsel terk alanların dönüşümünde sosyal ve fiziksel mekân parametreleri üzerinden kurgulanan yeniden düzenleme ilkeleri, bu bağlamda, yerel veya merkezi yönetim işbirliğinde ele alınarak, detaylı bir yenileme ve kalkınma planı oluşturulmalıdır. Bu senaryo kapsamında, ekonomik yaklaşımın sınırları ise, öznenin ve fiziksel yapının mevcut durumunu analiz ederek potansiyel ihtiyaçların belirlenmesine ve karşılanmasına yönelik kurgulanmaktadır.

Terki gerçekleşmiş bir bölgede, sosyal yaşantının yeniden kurgulanması, ekonomik açıdan kaliteli bir yaşam vaadiyle mümkündür. Bu bağlamda yaşanabilir bir kurgunun gerçekleşmesi için öncelikli harcamalar, temel hizmetlerin sağlanması, altyapı koşullarının iyileştirilmesi, ulaşım ve lojistik problemlerin çözülmesi ve yeterli ve dengeli dağıtılmış istihdamın sağlanmasına yönelik plan yapılmalıdır. Fiziksel mekân sınırlarını kapsayan bu iyileştirme çalışmaları, sosyal yaşantının varlığını destekler nitelikte bir çözüm yolu sunmaktadır.

Bireysel ölçekten başlayarak kurgulanan ekonomik düzen içerisinde dönüşümün getirileri, aynı zamanda toplum içerisinde sağlanan eşit ve şeffaf bir paylaşım ağına sahip olmalıdır. Bu bağlamda, kent içerisinde yalnızca fiziksel açıdan değil, ekonomik açıdan da ulaşılabilir ve erişilebilir bir kent senaryosu yaratmak mümkün olmaktadır.

Tüm bu değerlendirmelerin bir özeti olarak, terk alanların mekânsal dönüşümü, mekânın başlıca gereklilikleri gözetildiğinde sosyal, fiziksel ve ekonomik alan sınırları içerisinde; özneye, fiziksel yapıya ve kentsel ekonomiye yönelik olarak

kurgulanmalıdır (Şekil 4.3). Sürdürülebilir bir mekân arayışı, ancak bu bütüncül bakış açısı altında şekillenen bir dönüşüm planı üzerinden gözetildiği zaman, söz konusu terk alan yeni bir kullanım döngüsü içerisinde kente karışabilmektedir.

Şekil 4.3 Kentsel terk alanların mekânsal dönüşüm kurgusu

5
SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışma kapsamında, kentlerin terk alanlarının oluşum sebepleri ve oluşumları sonrası gerçekleşen ya da gerçekleşmesi muhtemel dönüşüm senaryoları, dünyanın farklı yerlerinden farklı kültürlere ait on örnek alan üzerinden incelenerek genel bir bakış açısı altında değerlendirilmiştir. Mekânsal terkin oluşma gerekçelerinin söz konusu terk alan özelinde yürütülen sürecin tanımlanması ve başarılı bir dönüşüm kurgusu altında kente yeniden kazandırılmasındaki etkin rolü düşünüldüğünde; bu çalışma kapsamında incelenen örnek alanlar "*Neden terk edildi?*" sorusuna verilebilecek her farklı cevabı vurgulayacak şekilde seçilmiştir. Çalışmanın odak noktasını oluşturan bu analiz süreci, temelde kentsel terk alan kavramının yeniden tanımlanarak kent içerisinde oluşan boşluğun giderilmesi adına gerçekleşecek bir dönüşüm kurgusunda sürdürülebilir mekânsal ilkelerin ortaya konulması amacını taşımaktadır.

Literatür irdelemesi sonrasında çizilen çerçevede, kentsel terk alanların; kentlerin çöküntü odakları ya da kullanılmayan mekânları ile sınırları birbiri içerisine geçmiş benzer nitelendirmeler üzerinden değerlendirildiği gözlemlenmektedir. Ancak çöküntü bölgeleri, işlev dışı kalmış olmasına rağmen; bir kenara itilerek öteki hale getirilen mevcut kullanıcısını bir şekilde hala içerisinde barındıran alanlardır. Yine benzer bir bakış açısı ile kentin kullanılmayan mekânları da fiziksel açıdan henüz yapılaşmadığı gerekçesiyle içerisinde sürekli ve düzenli bir sosyal yaşam seyri barındırmayan alanları tanımlamaktadır. Bu bağlamda, terk etme eyleminin özneyle doğrudan ilişkisi düşünüldüğünde; terk alanlar, değişimin düzenli akışına ayak uyduramayan mekânlar içerisinde meydana gelen bozulmalar sonucunda, söz konusu mekâna aidiyetini yitiren kullanıcının, Harvey'nin Umut Mekânları kitabındaki betimlemesinde olduğu gibi, ayaklarıyla oy vererek bulunduğu yerden ayrılması üzerinden tanımlanmaktadır [72]. Kentlerin fiziksel veya sosyal açıdan bozulmalarını nitelendiren diğer kavramların aksine; terk alanlar, temelde kullanıcısını tamamen kaybetmiş olmasıyla ayırt edilebilmektedir.

Kentsel mekânın; sosyal, fiziksel ve ekonomik yaşam alanlarının bir arada ve dengeli dağıtılmış organizasyonu üzerinden varlığı, terki sonrası artık bir mekân oluşturma özelliğini yitiren bu alanların oluşum gerekçelerinin de yitirilen mekânsal bileşenlerin eksikliğinden kaynaklandığını sonucunu doğurmaktadır. Yitirilen kentsel bileşenlerle etki alanını kaybeden kent mekânı, üretmekten yoksun kalarak çöküş dönemine girmekte ve süreç içerisinde meydana gelen bozulmalar neticesinde etkin kullanıcısını kaybetmektedir.

Çalışmanın amacı doğrultusunda, kentsel terk alanların mekânsal sürdürülebilirliğini belirleyen ilkelerin ortaya çıkarılması kapsamında hazırlanan araştırma soruları, terk edilmiş bölgelerin analizi üzerinden yapılan değerlendirmelerle aşağıdaki şekilde cevaplanmaktadır.

- MEKÂN

Kentsel mekân nedir, hangi bileşenler eşliğinde oluşur? Temelini insandan alarak çoğalan kent mekânının kullanıcısını kaybetme sebepleri nedir?

En basit haliyle bulunulan yer anlamına gelen mekân kavramı, varlığını içinde bulundurduğu kullanıcısından almaktadır. Kentsel kullanıcıyı oluşturan öznenin doğası gereği bir arada barınma hali ile mekân, başlıca olarak iletişim ve paylaşım odaklı sosyal yönü ile ortaya çıkmaktadır. Bu etkileşim ağı, kent içerisinde boyutları belli olmayan somut gerekliliklerin şekillenmesiyle birlikte söz konusu mekânın fiziksel yanını oluşturmaktadır. Bu bileşenler etrafında şekillenen kentsel mekânın sosyal yaşam kalitesini arttıran ve fiziksel yönünü ayakta tutan bir diğer yanı ise ekonomik bağlamda varlığı üzerinden temsil edilmektedir. Bu sosyal, fiziksel ve ekonomik yapı etrafındaki bireysel ölçekli kişisel alanları çevreleyen boşlukların, kentin ihtiyaçları doğrultusunda bir araya gelmesi ile yer yer sınırları belirli olan ya da birbirine karışan alanlar ise kentsel mekânı tanımlamaktadır. Özetle, bir kentin mekânsal var oluşunun kaynağı insandır. Bu temel üzerinde katmanlaşan sosyal yapı, yapısal dille oluşturulan fiziksel form ve kaynakların etkin kullanımı ile sağlanan ekonomik tarafın dengeli tutumu, bu bakış açısı altında kentsel mekânın varlığını oluşturan bileşenler olarak değerlendirilmektedir.

Bu bağlamda, sosyal, fiziksel ve ekonomik çemberlerin kesişiminde şekillenen kentsel mekânın kullanım dışı kalmasının sebepleri, mekânı oluşturan bu

bileşenlerin sekteye uğradığı alanlarla doğrudan paralellik göstermektedir. Yapılan bu değerlendirmenin bir sonucu olarak, kentsel terk alanların oluşum nedenleri, mekânsal bileşenlerinin sebep olduğu kentsel etkiler başlığı altında; özneye bağlı, fiziksel ve ekonomik oluşum gerekçeleri altında toplanmıştır.

- KİMLİK

Kentsel kimliğin, kenti bir arada tutması ve sınırlamasındaki çatışmanın kaynağı nedir?

Temelini insandan alarak oluşan kentsel mekân, insana ait yaşamsal çemberler arasındaki kesişim noktalarından oluşan hacmi tanımlar. Sosyal ve fiziksel yönüyle oluşturulan bu alanın etkileşim sınırları, tarihsel süreç içerisinde içinde barındırdığı anıları katmanlar halinde bir araya getirerek kentsel kimliği oluşturur.

Bir kentin kimliği, o kent içerisindeki insanları bir arada tutan ve paylaşım alanlarını arttıran kentsel dinamiklerle birlikte şekillenmektedir. Bu durum, terki incelenen alanlar içerisinde; fiziksel eskimeye bağlı olarak yıkım tehlikesi ile karşı karşıya kalan Balestrino kasabası örneğinde olduğu gibi, tüm zorluklara rağmen ait hissedilen mekâna sahip çıkan bir tutum yaratmaktadır. Söz konusu örnek özelinde, kasabanın tahliyesi ancak yakınlarında kurulan yeni bir yerleşim yeri ile gerçekleştirilebilmiştir. Kasaba halkı, bölge ile olan ilişkisini hem sahip olduğu turizm potansiyeli bir iş imkânı yaratması, hem de kasabanın kültürel değerlerine verilen önem bakımından günümüzde bile korumaktadır.

Bu bir arada tutunma halinin yapıtaşı olan kentsel kimlik, bir diğer yandan sınırları belli alanlar içerisinde barınan farklı kültür grupları arasında yeni sınırlar çizmekte ve kenti derinlemesine parçalayarak *öteki* hale büründüren bir duruma da sebep olabilmektedir. Genellikle, aynı bölge içerisinde barınan insanlar arasındaki ekonomik ve buna bağlı olarak gelişen sosyal sınıf farkı bu ayrışmaların temelini oluşturmaktadır. Bir diğer yandan, kullanıcının sosyokültürel açıdan kentten beklentisinin karşılanamadığı alanlarda dengesiz gelişen kentsel kimlik de mekânsal kullanım sınırlandırmalarının belirleyicisi olabilmektedir. Örneği incelenen Ordos kenti üzerinde bu durum, ekonomik açıdan sağlanan geniş olanaklarla düzenlenen fiziksel mekânın yere özgü olmayan karakteri ile kullanıma

bırakılmasının sebebini açıklamaktadır. Özetle bir kentin özgün yanını oluşturan ve farklı bireyler içerisindeki ortak noktalardan bir toplum yaratan değerler, aynı zamanda eşdeğer kabul edilmeyeni ayrıştıran bir sistemin oluşmasına neden olabilmektedir. Yapılan değerlendirmeler üzerinden hareketle bu tutum için esas kanı; kimliğin bu bir araya getirici ve ayrıştırıcı özelliği kullanılarak kentsel organizasyon ağı içerisinde yaratılacak dengeli bir dağılımının, ötekileştirilmiş azınlık grupların oluşumunun önüne geçerek kamu üzerinde daha paydaş bir dağılım yaratacağı şeklindedir.

- BAĞLAM

Kentsel atık nedir? Mekânların terki sonrası çürümeye bırakılan kentsel ögeler neyi temsil etmektedir?

Artık istenmeyen ve bu nedenle de bir kenara bırakılan şeyi tanımayan *atık* kavramı, terk etme eylemiyle doğrudan ilişki içerisindedir. Ölçeği ne olursa olsun, terki gerçekleşen bir mekân içerisinde bırakılan her şey, kentin atık alanları olarak nitelendirilebilecek bu alanlar içerisinde kalan ve gözden çıkarılmış nesnelerdir. Bu noktadan bakıldığında, terk sonrası çürümeye bırakılan kentsel ögeler, söz konusu mekânların yaşamsal döngüleri içerisindeki yeni cansız ev sahiplerini oluşturmakta ve mekânlara ait hikâyelerin okunabildiği en önemli izleri içerisinde barındırmaktadır.

Terk edilmiş bir evin içerisinde kalan eşyalar, aradan uzun yıllar geçmesine rağmen bu mekânların kentsel bellekteki yerini değiştirmeyen yegâne hatıraları bir arada tutmaktadır. UNESCO'nun koruma altına aldığı Humberstone'da işçi konutları içerisinde kalan eşyalar ya da Hashima'daki evler içerisinde bırakılmış oyuncaklar; her yeniden dönüp bakıldığında eski mevcut yaşama dair bir izi anımsattığından çoğunlukla kentsel miras olarak kabul edilmektedir. Bir eşyaya yüklenilen bu anlam, kentsel ölçekte bakıldığında terk edilmiş bir bina ya da bu binalar arasında kalan bir yapısal kalıntı üzerinden içselleştirilmekte ve sembolleştirilmektedir. Örneğin; Kowloon'da olduğu gibi; söz konusu terk alan içerisindeki yapısal kalıntılardan yıkım sonrası koruma altına alınan kısım, kentin bir bölgesinde sergilenmeye devam ederek eski ve yeni olanın bağını somut hale getirebilmektedir. Ya da söz konusu kalıntılar, Oradour Sur Glane'de olduğu gibi,

terkin sebebini doğrudan hatırlattığından, hiçbir müdahale gerektirmeksizin olduğu haliyle bir seyir alanına dönüşebilmektedir. Bu bağlamda, terk alan içerisinde çürümeye bırakılan her *kentsel atık*, geçen süreç içerisinde mekâna ait özgün değeri pekiştiren ve soyut ya da somut bağlamda gerçekleşen dönüşümün odak noktası hale gelen bir rol üstlenmektedir.

- KENTSEL ÜRETİM

Kentsel alışkanlıklar nedir, nasıl oluşur, nasıl sürdürülür? Terk alanlarının yeniden dönüşümünde tasarlanan yeni mekân, bu alışkanlıklar doğrultusunda nasıl kurgulanmalıdır?

Mekânların organizasyonu, içerisinde bulundurduğu öznenin gündelik eylemleri üzerinden süregelen düzenli davranışlar bütünü içerisinde şekillenir. Bu tekrarlı davranışlar çemberinin kentsel bağlamda karşılığı, kültürel katmanlardan bir araya gelen kimlik kavramının nitelediği alışkanlıkları ortaya koymaktadır. Kentsel ölçekte alışkanlıklar; toplumsal etkileşim, iletişim ve paylaşım alanlarının sınırlarını çizen, mekânları sosyal ölçüde olduğu kadar fiziksel olarak da şekillendiren, mekânsal büyüklükleri belirleyen, iç içe geçiş noktalarını besleyen ve tüm bunları kentin sahip olduğu kolektif bellek üzerinden kurgulayan bir organizasyon şeması olarak değerlendirilebilmektedir. Bu bağlamda, kentsel alışkanlıkların devamlılığı, söz konusu kolektif bellekten beslenen özne mekân ilişkisi içerisinde kentsel üretimi sürekli kılmaktadır.

Kent içerisinde alışkanlıklara dayalı üretim, tüketilen fiziksel ve sosyal mekânsal bileşenlerin düzenli bir şekilde yenilenmesiyle gerçekleşmektedir. Daha açık bir ifadeyle, toplumsal alışkanlıklara bağlı olarak sürekliliği sağlanan kentsel kimlik, ait olduğu mekân içerisinde yeni sosyal ilişkilerin kurulmasına, yeni yaşam alanlarının inşa edilmesine, yeni karşılaşma alanlarının yaratılmasına neden olmakta ve tüm bunları tüketilen değerlerin yerine koymak üzere mevcut olandan beslenerek yapmaktadır.

Terk edilen bir kentsel mekân içerisinde gerçekleşen kullanıcı kaybı, bu düzenli eylemler bütününe zarar vererek alışkanlıkları yok etmekte ve söz konusu mekânın kentsel bellek içerisindeki yerinin zedelenmesine neden olmaktadır.

Kadykchan kenti örneğinde olduğu gibi; terk sonrası bir kentsel mekân içerisine yayılmış alışkanlıkların yok olmasıyla birlikte unutulan bölge, yıpranarak yıkıma sürüklenmektedir. Bir diğer yandan, kentsel alışkanlıkların hiç edinilmediği bir yerde kimliğin işleyişi mümkün olmayacağından, kullanıcı ve mekân arasında kurulmuş bir bağdan da söz edilemeyecektir. Bu bağlamda, Çin'de inşa edilen Ordos kentinin oldukça az bir alanına yerleşen kullanıcının büyük bir çoğunluğunun da buraya ayak uyduramayarak kenti terk etmesi örneğinden yola çıkılarak; kentsel alışkanlıklara dayalı kimliğin, mekânsal sürdürülebilirliğin önemli bir parçası olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Tüm bu değerlendirmeler kapsamında yapılan esas çıkarım, sebebi ne olursa olsun terk edilmiş bir bölgede dönüşümün gerçekleşebilmesi için, eskiye tutunan ancak yeni ihtiyaçlar doğrultusunda yeniden şekillenen bir kentsel üretim organizasyonun kurgulanmasına duyulan ihtiyaçtır.

- SÜREKLİLİK

Sürdürülebilirlik kavramının sosyokültürel açıdan devamlılığı neden önemlidir?

Kavramsal çerçevede fiziksel, sosyal ve ekonomik olmak üzere üç boyutu üzerinden ayrı ayrı incelenerek ortaya konulan sürdürülebilirlik kavramı; kentsel ölçekte ortak bir çıkar etrafında toplanmış eylemler bütününü nitelendirmektedir. Bu tanım bağlamında düşünüldüğünde; bir kentsel mekânın sağlıklı işleyişi için tüm ihtiyaçların birlikte ve dengeli bir şekilde karşılanmasının gerekliliği, sürdürülebilirlik kavramının da tüm boyutları ile bir arada ele alınması zorunluluğunun altını çizmektedir. Yapılan literatür taramasından anlaşıldığı şekliyle; özellikle kavramın ortaya çıktığı dönemlerde sosyal sürdürülebilirlik, genellikle fiziksel ve dolayısıyla da ekonomik olan sürdürülebilirlik arayışının gölgesinde kalmıştır. Ancak mimari açıdan bir mekânı tanımlayan özellikler bütünü içerisinde ilk sırada gelen kullanıcının varlığı, yaşamsal gereklilikler doğrultusunda bu üç bileşen altında dengeli dağıtılmış bir organizasyon şemasına ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle, yalnızca fiziksel açıdan eskinin üzerine inşa edilmiş yeni binaların var olduğu rant odaklı bir kentsel kurguda; bağlamından beslenmeyen ve geçmişte var olan kültürel yaşantının izlerini korumayan, yani sosyal açıdan sürekliliği sağlanamamış bir dönüşüm kurgusu yıkımın ta kendisidir.

Özetle, yapısal ölçekten başlayarak kente yayılan birey mekân ilişkisi içerisinde toplum olabilme özelliğini gösteremeyen kentsel alanlar, fiziksel açıdan sağlıklı ve ekonomik açıdan güçlü olsalar dahi, sosyal açıdan devamlı olamayacaklarından terke mahkûmdurlar.

Bu sürekli ve düzenli kentsel akış içerisinde terk edilmiş alanlar, mekânsal sürdürülebilirliği kesintiye uğramış alanlardır. Bu süreksizlik halinin sonucunda oluşan kullanıcı kaybı ise söz konusu alanların yaşamsal döngüleri içerisinde terk evresinin ilk basamağını oluşturmaktadır. Sürecin seyrini belirleyen dönüşüm kurgusu içerisinde terkin sebeplerinin analizi sonrasında ilk düşünülmesi gereken, alana yeniden kullanıcı kazandırmaya yönelik çözüm arayışları olacaktır. Kalıcı ya da geçici bir düzen içerisinde eski ya da yeni kullanıcının mekânla buluşması fikrinde esas olan; özne-mekân bağı temellerinin, geçmişten kalan yapıtaşları üzerinde mevcut ihtiyaçlara göre değiştirilerek kurgulanmasıdır. Bu bağlamda, terk dönemi sonrası kentin olası dönüşüm senaryosu içerisinde yeni kurgulanacak olan mekânın fiziksel ya da yalnızca işlevsel açıdan yeniden düzenlemesi, söz konusu alanların kente kazandırılmasında tek başına yeterli olmamaktadır. Terkin gerekçeleri üzerinden fiziksel, sosyal ve ekonomik açıdan aranan çözüm arayışları ve bu arayışlar arasında sağlanacak olan denge, dönüşüm planının seyrini ve sürecini belirlemekte atılabilecek en önemli adımlardan biridir.

Çalışma kapsamında hazırlanan araştırma sorularının değerlendirilmesi ve terk edilmiş alanların bölgesel analizleri üzerinden yapılan çıkarımlar sonucunda; kentsel terk alanların muhtemel dönüşüm senaryoları içerisinde kurgulanması gereken mekânsal sürdürülebilirlik ilkeleri aşağıda belirtilen şekilde özetlenebilmektedir.

Dönüşümün özneye bağlı alınması gereken yaklaşım kararları şu şekildedir;

- Mekânsal aidiyetin yeniden sağlanabilmesi için; mevcut yer üzerine kazınmış kentsel ögelerin eski ve yeni arasında güçlü bir bağ yaratacak şekilde canlandırılması gerekmektedir.
- Dönüşümü gerçekleşen alanlar üzerinde etkin bir yerleşimin sağlanabilmesi adına; söz konusu alanlara ait kültürel tabaka, yeni kullanıcının sosyal yaşantısına uygun ve dengeli bir şekilde düzenlenmelidir.

- Ortak bir kamusal düzen yaratılması, paylaşım ve iletişim alanlarını arttıracağından; yeniden düzenlenen kentsel mekânın çoğalmasına fırsat verecektir.
- Tüketilen terk alan içerisindeki mevcut şartların iyileştirilmesi için ortak kamusal mekânlarda, kentsel üretimi destekleyecek yeni faaliyet alanları düzenlenmelidir.
- Terk alan içerisinde mevcut olan eski sosyal paylaşım alanları, değişen kentsel ihtiyaçların organizasyon şeması üzerinden oluşturulacak bir plana göre yeniden işlevlendirilmelidir.
- Kullanıcıya temel sosyal hizmetlerin eşit düzeyde erişilebilir olduğu yaşanabilirlik kalitesi yükseltilmiş bir kent ortamının sunulması gerekmektedir.

Dönüşümün fiziksel açıdan alınması gerekli yaklaşım kararları şu şekildedir;

- Terk sonrasında alan içerisinde çürümeye bırakılmış kentsel atıklar ve mevcut yapılar kültürel miras olarak kabul edilip; bu alanlar için bakım, onarım ve koruma plan şemaları oluşturulmalıdır.
- Terk edilmiş fiziksel alan içerisinde mevcut olan eski izlerin dönüşen mekânın yeni çizgileri ile arasındaki denge ve uyum; kentsel okunabilirliği artıracağından, sosyal değerlerin fiziksel mekânlar üzerinden sahiplenildiği bir ortam yaratılmasını mümkün kılmaktadır.
- Kentsel hafızanın korunabilmesi için mevcut yapısal dilin muhafaza edilmesi gerekmektedir.
- Dönüşen fiziksel mekân üzerinde, değişen toplumsal dinamikler çerçevesinde belirlenen yeni kentsel ihtiyaçlara cevap verebilecek bir işlevsel organizasyon ağı yaratılmalıdır.
- Yeni kurgulanacak mekân içerisinde belleğin katkısını arttırmak için, görsel kent hafızasındaki yapısal mevcudiyetin korunması gerekmektedir.
- Temel hizmetlerin sağlanması bağlamında, terkin bir sonucu olan fiziksel mekân bozulmalarının giderilmesi için altyapı hizmetlerinin iyileştirilmesi ve ulaşım problemlerinin çözülmesi gerekmektedir.

Dönüşümün ekonomik açıdan alınması gerekli yaklaşım kararları şu şekildedir;

- Herkes için eşit düzeyde erişilebilir kılınan istihdam kaynaklarının, temelde dengeli bir gelir dağılımı yaratması; hiyerarşik düzen farklılıklarındaki uçurumun önüne geçerek kent içerisinde ötekileştirilmiş bireylerin sığındığı ötekileştirilmiş alanları ortadan kaldırmaktadır.
- Fiziksel mekânın düzenlenmesinde gerekli bakım, onarım ve koruma maliyetlerinin, kent içerisindeki yaşamsal pahayı arttırmayacağı bir kalkınma planı oluşturulmalıdır.
- İyileştirilmiş bir refah düzeyi, eşit ve şeffaf bir kentsel organizasyon ağının ekonomik açıdan desteklendiği bir model üzerinden kente sunulmalıdır. Bu bağlamda, sürekli ve düzenli bir kent bütçesinin, kentin hangi kaynakları üzerinden temin edileceği önceden planlanmalıdır.
- Terk alan üzerindeki dönüşümün kurgusu, yönetim ve toplum işbirliği içerisinde kullanıcı katılımcı bir tasarım modeli üzerinden gerçekleştirilmelidir.

Tüm bu değerlendirmeler sonucunda, terk alanların tanımlanması ve bu tanımlama üzerinden ortaya konulan dönüşüm kurgusunda gerekli mekânsal sürdürülebilirlik ilkelerinin belirlenmesi; söz konusu terk alanlar üzerinde oluşan kentsel boşlukların toplumsal bellek içerisinde yeniden kabul edilmesi fikrini daha belirgin hale getirmektedir. Terk edilmesiyle birlikte yalnızca tüketilen ve bu tüketimin etkisiyle zaman içerisinde yok olan bu mekânların yeniden kazanılması için, mevcut kentsel alışkanlıkların hatırlanmasıyla gerçekleşecek üretim faaliyetleri gereklidir. Terkin olumsuz etkilerinin silinmesi doğrultusunda, kentsel aktörler olarak tasarımcı, yönetici ve kullanıcı gruplarının üzerine düşen görev; terkin gerekçelerini detaylı bir analiz üzerinden belirleyerek, bu gerekçelere bağlı olarak bozulan ya da yıpranan mekânsal bileşenlerin eşit ve şeffaf dağıtılmış bir organizasyon şemasında doğru kurgulandığı bir dönüşüm senaryosunu mümkün kılmaktır. Bu bağlamda; terk alanların hayalet koruyucuları olan kentsel atıklar üzerinden takip edilen izler, terkin sebeplerini ortaya koyan bir bakış açısı ile kentsel okunabilirliği arttırarak terk edilen mekânın fiziksel, sosyal ve ekonomik açıdan yeniden var olmasını sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

[1] Habermas, J., (1997). Kamusallığın Yapısal Dönüşümü, İletişim Yayınları, İstanbul.

[2] Stavrides, S., (2018). Müşterek Mekan, Sel Yayıncılık, İstanbul.

[3] Ocakçı, M. ve Türk, Y.A., (2012), "Kentsel Kimlik", Derleyen: Ersoy, M., Kentsel Planlama Ansiklopedik Sözlük, ss. 226-228, Ninova Yayınları, İstanbul.

[4] Relp, E., (1976). Place and Placelessness, Pion Journals, London.

[5] Tekeli, İ., (1991). Bir Kentin Kimliği Üzerine Düşünceler, Kent Planlaması Konuşmaları, Mimarlar Odası Yayınları, ss. 79-89, Ankara.

[6] Aktan, E. A., (2006). Kent Biçimi-Ulaşım Etkileşimine İlişkin Tarihsel ve Güncel Yaklaşımlar: İstanbul Örneği, Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi.

[7] Lynch, K., (1981). A Theory A Good City Form, The MIT Press, Cambridge, London.

[8] Baransü, B., (1989). Şehir Yenileme, Reyo Basımevi, İstanbul.

[9] Hasol, D., (2005). Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, Yem Yayınevi, İstanbul.

[10] Cevizci, A., (2014). Felsefe Sözlüğü, Say Yayınları, İstanbul.

[11] Sözen, M. ve Tanyeli, U., (1986). Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul.

[12] Platon, 2015. Timaios (Eski Yunancadan Çeviren: Furkan Akderin), Say Yayınları, İstanbul.

[13] Van de Ven, C., (1978). Space in Architecture: The Evolution of a New Idea In The Theory and History of The Modern Movements, Van Gorcum Assen, Amsterdam.

[14] Schwarzer, M. W., (1991). The Emergence of Architectural Space: August Schmarsow's Theory of ''Raumgestaltung'', Assemblage, The MIT Press.

[15] Abat, U., (2011). Immanuel Kant'ın Felsefesinde Mekan ve Zaman, Ürün Yayınları, Ankara.

[16] Ching, F., (1979). Mimarlık: Biçim, Mekan ve Düzen, Yem Yayınevi, İstanbul.

[17] Lynch, K., (1960). The Image of The Cıty, The MIT Press.

[18] Lefebvre, H., (2014). Mekanın Üretimi, Sel Yayıncılık, İstanbul.

[19] Gür, Ş., (2002). Palimpsesti Okumak, Yapı Dergisi, Sayı:246, İstanbul.

[20] Huyssen, A., 2003. Present Pasts: Urban Palimpsests and the Politics of Memory, Stanford University Press.

[21] Al, M., (2011). Kentte Bellek Yıkımı ve Kimlik İnşası-Palimpsest: Ankara Atatürk Bulvarı Bağlamında Bir İnceleme, İdealKent, Sayı:4. ISSN: 1307-990.

[22] Dinçer, İ., (2013). Kentleri Dönüştürürken Korumayı ve Yenilemeyi Birlikte Düşünmek: "Tarihi Kentsel Peyzaj" Kavramının Sunduğu Olanaklar, ICONARP International Journal of Architecture and Planning, ss:22-40. ISSN: 2147-9380.

[23] Chow, K., ve Healey, M., (2008). Place Attachment and Place Identity, Journal of Environmental Psychology, Online University of Hertfordshire Research Archive. Erişim: https://uhra.herts.ac.uk/handle/2299/2849 (ErişimTarihi: 28.02.2020).

[24] Twigger-Ross C.L. ve Uzzell D.L., (1996). Place and Identity Processes, Journal of Environmental Psychology, UK.

[25] Halbwachs, M. (1992). On Collective Memory, The University of Chicago Press, Chicago, UK.
[26] Ricoeur, P., (2012). Hafıza Tarih Unutuş, Metis Yayıncılık, İstanbul.
[27] Rossi, A., (1982). The Architecture of the City, New York, UK.
[28] Norberg-Schulz C., (1984). Genius Loci: Towards a Phenomenology of Architecture, New York, UK.
[29] Pirages, D.,(1977). The Sustainable Society, New York.
[30] WCED, 1987. Our Common Future, Oxford University Press. ISBN:978-0-19-282080-8.
[31] UIA, 1993. Declaration of Interdependence For a Sustainable Future, Chicago.
[32] Chiu R. L. H., (2002). Social Equity in Housing in the Hong Kong Special Administrative Region: A Social Sustainability Perspective, Sustainable Development, ss: 155–162.
[33] Hayes, D., (1978). Repairs, Reuse, Recycling: First Steps Toward a Sustainable Society, Worldwatch Inst. ISBN: 978-0916468224.
[34] Brown, L. R., (1979). Yirmidokuzuncu Gün, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi, İstanbul.
[35] Hauser, J. A., (1992). Population, Ecology and The New Economics Guidelines for a Steady State Economy, Futures, ss: 364-386, Switzerland.
[36] Serres, M., (1994). Doğayla Sözleşme, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
[37] Tekeli, İ., (2001). Sürdürülebilirlik Kavramı Üzerine İrdelemeler, Mülkiyeliler Birliği Yayınları, Ankara.
[38] Milbrath, L., (1989). Envisioning a Sustainable Society, State University of New York Press, New York.
[39] Daly, H. E., (1995). Toward a Measure of Sustainable Social Net National Product, The World Bank, Washington.
[40] Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011.
[41] Norberg Schulz, C., (1971). Existence Space and Architecture, Studio Vista, Londra..
[42] Von Meiss, P., (1990). Elements of Architecture: From Form to Place, Van Nostrand Reinhold Publishers, New York.
[43] Buttler,s., (1872). Erewhon: The Book of Machines, Kyrhos Publishers, Londra.
[44] Tanyeli, U., (1997). "Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi" içerisinde, Yem Yayınevi, İstanbul.
[45] Tanyeli, U., (2004). Kitle Turizmi ve Yok Mekan Mimarlığı, Arredamento Mimarlık, Sayı:171.
[46] Lefebvre, H., (1996). Writing on Cities, Blackwell Publishers, UK.
[47] Hasol, D., (2008). Kentsel Mekan ve Kentlilik Bilinci, Kentleşme Şurası, Ankara.
[48] Keleş, R., (2014). Kent ve Kültür Üzerine, Mülkiye Dergisi 29/246.
[49] Vance, J. E., (1990). The Continuing City: Urban Morphology in Western Civilization, The Johns Hopkins University Press, Londra.
[50] Baudelaire, C., (2003). Modern Hayatın Ressamı, İletişim Yayınları, İstanbul.
[51] Zevi, B., (1994). The Modern Language of Architecture, De Capo Press Inc, İtalya.
[52] Kahvecioğlu, H., (1998). Mimarlıkta İmaj: Mekansal İmajın Oluşumu ve Yapısı Üzerine Bir Model, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitsi, İstanbul.
[53] Aydınlı, S., Hilgard, E. R., (1992). Mimarlıkta Görsel Analiz, İstanbul Teknik Üniversitesi Baskı Atölyesi, İstanbul.

[54] Zevi, B., (1990).Mimarlığı Görebilmek, Daimon Yayınevi, İstanbul.
[55] Bachelard, G., (1958). La Poetique de L'espace, Presses Universitaires de France, Paris.
[56] Russell, N., (2006). Colective Memory Before and After Halbwachs, The French Review 79/4.
[57] Alagonya, K. A., (2015). Genius Loci Kavramı ve Mimarlık Eğitiminde Doğal ve Yapılı Çevre İlişkisi, Mimarlık/385, İstanbul.
[58] Ünlü, T. S., (2017). Kent Kimliğinin Oluşumunda Kentsel Bellek ve Kentsel Mekan İlişkisi: Mersin Örneği, Planlama 2017/27 , TMMOB Şehir Plancıları Odası, İstanbul.
[59] Robins, K., Morley, D., (2011). Kimlik Mekanları, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
[60] Castells, M., İnce M., (2006). Manuel Castells'le Söyleşiler, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
[61] Hall, S., (1991). Old and New Identities, Old and New Ethnicities, In Culture Globalization and The World System, Macmillan Education.
[62] Güvenç,B., (1991). Toplum ve Kültür, Remzi Kitabevi, istanbul.
[63] Vuhic, V., (1999). Transportation for Livable Cities, Center for Urban Policy Research, ABD.
[64] Keçeli, A., (2013). Kentsel Yaşanabilirlik ve Cinsiyet, Marmara Coğrafya Dergisi, İstanbul.
[65] Kaal, H., (2011). A Conceptual History of Livability, City:Analysis of Urban Trands 1575, UK.
[66] Rapoport, A., (1982). The Meaning of The Built Environment: A Nonverbal Communication, Sage Publications, Kaliforniya.
[67] Project for Public Spaces, [Çevrimiçi]. Erişim: https://www.pps.org/ (Erişim Tarihi: 14.03.2020).
[68] Sennett, R., (1996). Kamusal İnsanın Çöküşü, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
[69] Simmel, G., (1996). Metropol ve Zihinsel Yaşam, Kent ve Kültürü, Cogito, ss: 34-41.
[70] Kıray, M., (1998). Kentleşme Yazıları, Bağlam Yayıncılık, Ankara.
[71] Drewe, P., (2000). European Experiences: Urban Regeneration, SaGe Publications.
[72] Harvey, D., (2015). Umut Mekanları, Metis Yayıncılık, İstanbul.
[73] Işıkkaya, D., (2008). Kentsel Çöküntü Bölgelerinin Örgütlenmesi ve Yeniden Kullanımı, Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
[74] Urry, J.,(1999). Mekanları Tüketmek, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
[75] Christiaansee, K., (2002). City as Loft: Adaptive Reuse as a Resource for Sustainable Urban Development, GTA Publishers, İsviçre.
[76] Calixto, M., Brito M., (2004). The Urban Voids and The SociaSpatial Redefinition Process in Dourados, UFMS.
[77] Nefs, M., (2006). Unused Urban Spaces: Conservation or Transformation? Polimics About The Future Urban Abandoned Buildings, Yüksek Lisans Tezi, Delft University of Technology, Hollanda.
[78] Löw, M., (2008). The Constitution of Space The Structuration of Spaces Through the Simultaneity of Effect and Perception, European Journal of Social Theory.

[79] Madgin, R., (2010). Reconceptualising The Historic Urban Environment: Conservation and Regeneration in Castlefield, Planning Perspectives 25(1), ss:29-48, Manchester.
[80] Schwirian, K. P., (1983). Models of Neighborhood Change, Annual Review of Sociology, ss:83-120.
[81] Woerkum, C., Aarts N., Herzele A., (2011). Changed Planning for Planned and Unplanned Changes, Planning Theory 10(2) 144/160.
[82] Healey, P., Davoudi S., Usher D., (1992). Rebuilding The City, E&F, Spain.
[83] Ulu A., Karakoç, İ., (2004). Kentsel Değişimin Kent Kimliğine Etkisi, Planlama 2004/3, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, İstanbul.
[84] Habraken, N. J., (1998). The Structure Of The Ordinary: Form And Control, The MIT Press, London, England.
[85] Knox P., Ozolins P., (2007). The Built Environment, Urban Design Reader, Architectural Press, ss:313-318.
[86] World Abandoned, [Çevrimiçi]. Erişim: https://www.worldabandoned.com/sanzhi-pod-city (ErişimTarihi: 02.04.2020).
[87] Chang, L., Taiwan's Deserted UFO Houses, The Observes, [Çevrimiçi]. Erişim: https://observers.france24.com/en/20080922-taiwan-deserted-ufo-houses-architecture (Erişim Tarihi: 02.04.2020).
[88] Morisson, G., The Science Fiction Future Stands Derelict: Taiwan's Abandoned UFO Houses, CNet, [Çevrimiçi]. Erişim: https://www.cnet.com/news/the-sci-fi-future-stands-derelict-taiwans-abandoned-ufo-houses/ (Erişim Tarihi: 02.04.2020).
[89] Chuang, J., Taipei County Looks to Rebuild Site of Weird UFO Houses, Taipei Times, [Çevrimiçi]. Erişim: http://www.taipeitimes.com/News/taiwan/archives/2009/01/29/2003434810 (Erişim Tarihi: 02.04.2020).
[90] Forester, J., (1989). Planning in the Face of Power, Chicago University Press, USA.
[91] Lambod, I., Girard G., (1993). Karanlığın Şehri: Kowloon Walled City'de Yaşam, Watermark, ISBN 9781873200131.
[92] The Strange Saga of Kowloon Walled City, Atlas Obscura, [Çevrimiçi]. Erişim: https://www.atlasobscura.com/articles/kowloon-walled-city (Erişim Tarihi: 12.04.2020).
[93] Lam, S., (2015). In The Shadow of the Kowloon Walled City, Salient, Melbourne.
[94] Surreal Photographs of Day Life Inside Kowloon Walled City, Architectural Review, 2013, [Çevrimiçi]. Erişim: https://www.architectural-review.com/essays/city-of-darkness-surreal-photographs-of-day-to-day-life-inside-kowloon-walled-city/8661292.article, (Erişim Tarihi: 12.04.2020).
[95] Kötü Bir Rüya: Kowloon Walled City, Arkitera, 2011, [Çevrimiçi]. Erişim: https://v3.arkitera.com/h60742-kotu-bir-ruya-kowloon-walled-city.html (Erişim Tarihi: 12.04.2020).
[96] Jung, C.G., (2016). Analitik Psikoloji Sözlüğü, Pinhan Yayınevi, İstanbul.
[97] Olivier, R., (2016). Ordos: Başarısız Bir Ütopya, DeZeen, [Çevrimiçi]. Erişim: https://www.dezeen.com/2016/01/10/ordos-a-failed-utopia-china-raphael-olivier-photo-essay/ (Erişim Tarihi: 21.04.2020) .

[98] Rosen, J., (2015). Çin'in En Mükemmel Turizm Şehrinin Muazzam Tuhaflığı, The New York Times, [Çevrimiçi]. Erişim: https://www.nytimes.com/2015/03/06/t-magazine/ordos-china-tourist-city.html?_r=1 (Erişim Tarihi: 21.04.2020).
[99] Yeğenağa, O. H., Ulubay, S., (2018). Spekülasyon Mimarlığın Gerçekliği, İstanbul I. Konut Kurultayı Bildiriler Kitabı, Yıldız Teknik Üniversitesi Yayını, İstanbul.
[100] Yin, D., Qian, J., Zhu, H., (2017). Living in the "Ghost City": Media Discourses and the Negotiation of Home in Ordos, Sustainabilit 9/2009, MDPI.
[101] Welcome to Ordos, China: The World's Largest "Ghost City", The Bohemian Blog, [Çevrimiçi]. Erişim: http://www.thebohemianblog.com/2014/02/welcome-to-ordos-world-largest-ghost-city-china.html (Erişim Tarihi: 21.04.2020).
[102] Balestrino: An Italian Ghost Town, World Abandoned, [Çevrimiçi]. Erişim: https://www.worldabandoned.com/balestrino (Erişim Tarihi:23.04.2020).
[103] The Italian Ghost Town of Balestrino, Abandoned Spaces, [Çevrimiçi]. Erişim: https://www.abandonedspaces.com/uncategorized/proofread-italian-ghost-town-balestrino.html (Erişim: 23.04.2020).
[104] Amoruso, G., (2018). Putting Tradition into Practice: Heritage, Place and Design, IntBau Spring, İsviçre.
[105] Taylor, A., 10 Years Since the Devastating 2008 Sichuan Earthquake, The Atlantic, 2018, [Çevrimiçi]. Erişim: https://www.theatlantic.com/photo/2018/05/10-years-since-the-devastating-2008-sichuan-earthquake/560066/ (Erişim Tarihi: 25.04.2020).
[106] Marsh, G., Barton, S., (2017). Community Engagement in Post-Disaster Recovery, Routledge Studies in Hazards, Disaster Risk and Climate Change, ISBN: 1138691674.
[107] Chen, S.K., (2014). FORMOSAT-2Mission:Current Status and Contributions to Earth Observations, Proceedings of the IEEE, 98/5, ss:884.
[108] Beichuan Earthquake Museum, Atlas Obscura, [Çevrimiçi]. Erişim: https://www.atlasobscura.com/places/beichuan-earthquake-museum (Erişim Tarihi: 25.04.2020).
[109] Leger, E., (2014). Oradour Sur Glane: On The Emergence of A Glocal Site of Memory in France, Culture and History Digital Journal 3/2.
[110] L'histoire du centre de la mémoire, Centre de la Memorie, [Çevrimiçi]. Erişim: https://www.oradour.org/lhistoire-du-centre-de-la-memoire (Erişim Tarihi: 27.04.2020).
[111] Oradour Sur Glane, [Çevrimiçi]. Erişim: https://www.oradour.info/ (Erişim Tarihi: 27.04.2020).
[112] Oradour Sur Glane, Holocaust Encyclopedia, [Çevrimiçi]. Erişim: https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/oradour-sur-glane (Erişim Tarihi: 27.04.2020).
[113] Eskidemir, K., Aytaç, G., (2019). Kentlerde Post Endüstriyel Alanların Yeniden Kullanımı: İstanbul Osmanlı Dönemi Sanayi Alanları, Medeniyet Sanat, İstanbul.
[114] Humberstone: A Chilean Ghost Town's English Past, BBC, [Çevrimiçi]. Erişim: https://www.bbc.com/news/world-latin-america-31090757 (Erişim Tarihi: 28.04.2020).

[115] Humberstone and Santa Laura Saltpeter Works, UNESCO, [Çevrimiçi]. Erişim: https://whc.unesco.org/en/list/1178/ (Erişim Tarihi: 28.04.2020).
[116] UNESCO, (2005). Decisions of The 29th Session of The World Heritage Committee, Durban, South Africa.
[117] Canfranc International Railway Station, Atlas Obscura, [Çevrimiçi]. Erişim: https://www.atlasobscura.com/places/abandoned-train-station-of-canfranc (Erişim Tarihi: 29.04.2020).
[118] Makeenko, V., International Canfranc Station Needs to be Restored, Abandoned Spaces, 2019,[Çevrimiçi]. Erişim: https://www.abandonedspaces.com/uncategorized/international-canfranc-station-needs-to-be-restored.html (Erişim Tarihi: 29.04.2020).
[119] Bettini, A., (2004). Underground Laboratories in Europe, Nuclear Physics B - Proceedings Supplements.
[120] Habitat II, İstanbul, 1996, [Çevrimiçi]. Erişim: https://habitat.csb.gov.tr/habitat-konferanslari-i-5746 (Erişim Tarihi: 30.04.2020).
[121] Sapancalı, F., (2005). Sosyal Dışlanma, Dokuz Eylül Yayınları, İstanbul.
[122] Hashima Island, [Çevrimiçi]. Erişim: https://www.hashima-island.co.uk/# (Erişim Tarihi: 01.05.2020).
[123] Gaffney, B. B., (1996). Hashima: The Ghost Island, Crossroads: AJournal of Nagasaki History and Culture.
[124] Gakuran, M., Gunkanjima: Ruins of a Forbidden Island, 2010, [Çevrimiçi]. Erişim: http://gakuran.com/gunkanjima-ruins-of-a-forbidden-island/ (Erişim: 01.05.2020).
[125] Synenko, J., (2017). Geolocating Popular Memory: Recorded Images of Hashima Island After Skyfall, Popular Communication, 16/2: Memory & Human Rights.
[126] Palmer, D., 2018. Gunkanjima/ Battleship Island, Nagasaki: World Heritage Historical Site or Urban Ruins Tourist Attraction?, The Asia-Pacific Journal, 16/1.
[127] LIFE, (2019). Ghost Towns: The PlacesThat Time Forgot.
[128] Kadykchan: Siberian Ghost Town Built by Gulag Prisoners, The AtlasObscura, [Çevrimiçi]. Erişim: https://www.atlasobscura.com/places/kadyckchan (Erişim Tarihi: 01.05.2020).
[129] Vaccaro, I., Harper, K., Murray, S., (2015). The Anthropology of Postindustrialism: Ethnographies of Disconnection, Routledge Studies in Anthropology.
[130] Norton, J., The Town That Disappeared, BBC, 2017, [Çevrimiçi]. Erişim: https://www.bbc.co.uk/news/resources/idt-sh/the_town_that_disappeared (Erişim Tarihi: 01.05.2020) .
[131] Roberts, P. (2000). The Evolution Definition and Purpose of Urban Regeneration, SAGE Publications, Londra.
[132] Orpheum, [Çevrimiçi]. Erişim: https://wichitaorpheum.com/history/ (Erişim Tarihi: 05.05.2020).
[133] Orpheum Theatre, The Canadian Encyclopedia, [Çevrimiçi]. Erişim: https://www.thecanadianencyclopedia.ca/en/article/orpheum-theatre (Erişim Tarihi: 05.05.2020).

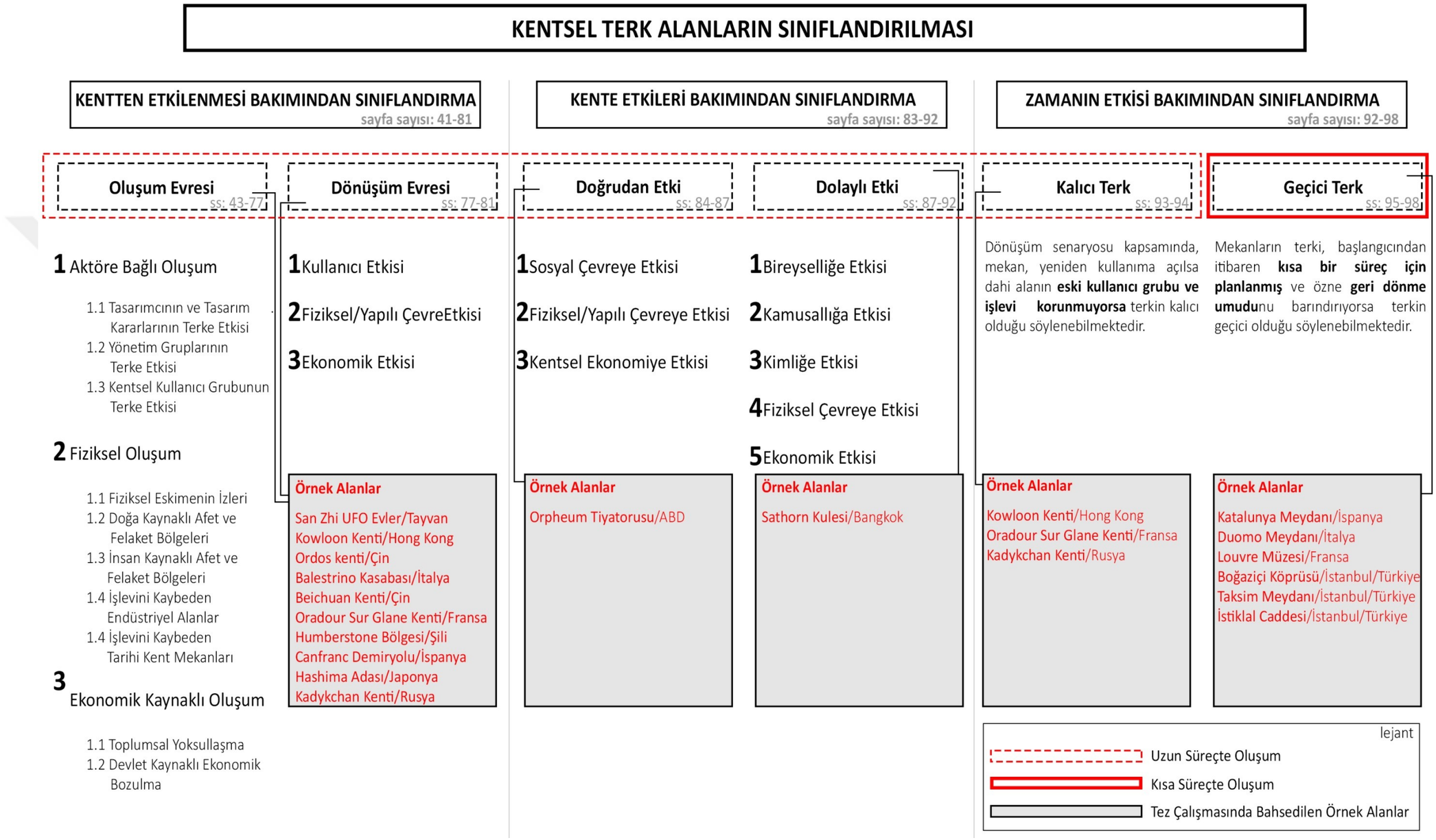
[134] Bangkok's Ghost Tower: The Sathorn Unique, Atlas Obscura, [Çevrimiçi]. Erişim: https://www.atlasobscura.com/places/bangkoks-ghost-tower-the-sathorn-unqiue (ErişimTarihi: 07.05.2020).
[135] Insider, [Çevrimiçi]. Erişim: https://www.insider.com/abandoned-skyscraper-ghost-tower-bangkok-thailand (Erişim Tarihi: 07.05.2020).
[136] BBC, [Çevrimiçi]. Erişim: https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-52340490 (Erişim Tarihi: 08.05.2020).
[137] Ankel, S., Before and After Photos Show How Fear of The Coronavirus Has Emptied Out Europe's Biggest Tourist Attractions, Business Insider, [Çevrimiçi]. Erişim: https://www.businessinsider.com/coronavirus-before-and-after-photos-show-europe-landmarks-empty-2020-3 (Erişim Tarihi: 08.05.2020).
[138] Gilman, R., (1992). Sustainability By Robert Gilman, 1992 UIA/AIA Call For Sustainable Community Solutions.
[139] Ruckelshaus, W. 0., (1989). Toward a Sustainable World, Scientific American 261/3.
[140] Peterson, K. L., Dorsey, J. A., (2000). Roadmap for Integrating Sustainable Design into Site-Level Operations, US Department of Energy, Pacific Northwest National Laboratory, Washington.
[141] Arsan, Z. D., (2008). Türkiye'de Sürdürülebilir Mimari, Mimarlık 340, ss:21-30, İstanbul.
[142] Incedayı, D., (2004). Çevresel Duyarlık Bağlamında Davranış Biçimi Olarak Sürdürülebilirlik, Mimarlık 318, ss:39-43, İstanbul.
[143] Rodriguez, S., Roman, M., Sturhahn, S., (2002). Sustainability Assessment and Reporting for The University of Michigan's Ann Arbor Campus, Center for Sustainable Systems, University of Michigan, Michigan.
[144] Çiftçibaşı Durna, K., (2019). Kullanım Dönüşümlerinin Sosyal Sürdürülebilirlik Boyutu: Bomonti Bira Fabrikası Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi,İstanbul.
[145] Cambridge Dictionary, [Çevrimiçi]. Erişim: https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce/gulag (Erişim Tarihi: 01.05.2020).
[146] Colby, M. E., (1990). Enviromentel Management in Development, The Evolution of Paradigms, World Bank Discussion Papers, Washington.
[147] Nijkamp,P., Soeteman, J., F., (1990). Regional Sustainable Development and Natural Resource Use, Proceedings of The World Bank Annual Conference on Development Economiecs, ss:153-188.
[148] Kasperon, J. X., Turner B. L., (1995). Ragions at Risk:Comparisons of Threatened Environments, United Nations University Press.
[149] Tainter, J. A., (1995). Sustainability of Complex Societies, Futures 27/4, ss:397-407.
[150] Pirages, D., (1994).Sustainability as an Evolving Process, Futures 26/2, ss:197-205.
[151] Polese, M., Stren R. E., (2000). The Social Sustainability of Cities: Diversity and the Management of Change, University of Toronto Press.
[152] Barron, L., Gauntlett, E., (2002). Housing and Sustainable Communities Indicators Project: Stage Report Model of Social Sustainability, The Regional Institute Online Publishing.

[153] Olson, R., (2002). Alternative Images of a Sustainable Future, Futures 26/2, ss:156-169.
[154] Most Programme, UNESCO, 2017, [Çevrimiçi]. Erişim: http://www.unesco.org/new/en/social-and-human-sciences/themes/most-programme/ (Erişim Tarihi: 13.03.2020).
[155] Meadows, D., (1972). The Limits To Growth, Universe Books, New York.
[156] Young, M. D., (1992). Sustainable Investment and Resource Use, The Parthenon Publishing Group, New Jersey.
[157] Kozlowski J., Hill G., (1993). Towards Planning for Sustainable Development A Guide for The Ultimate Environmental Threshold, Avebury, Aldershot.

A
Sınıflandırma Tablosu

A.1 Kentsel Terk Alanların Sınıflandırma Tablosu

A.1 Kentsel Terk Alanların Sınıflandırma Tablosu

B
Terki İncelenen Alanların Kimlik Kartları

B.1 Terk Edilen SanZhi UFO Evleri Bölgesi Kimlik Kartı

B.2 Terk Edilen Surlarla Çevrili Kowloon Bölgesi Kimlik Kartı

B.3 Terk Edilen Ordos Kangbashi Bölgesi Kimlik Kartı

B.4 Terk Edilen Balestrino Kasabası Kimlik Kartı

B.5 Terk Edilen Beichuan Şehri Kimlik Kartı

B.6 Terk Edilen Oradour Sur Glane Kimlik Kartı

B.7 Terk Edilen Humberstone Bölgesi Kimlik Kartı

B.8 Terk Edilen Canfranc Uluslararası Demiryolu İstasyonu Kimlik Kartı

B.9 Terk Edilen Hashima Adası Kimlik Kartı

B.10 Terk Edilen Kadykchan Kenti Kimlik Kartı

B.1 Terk Edilen SanZhi UFO Evleri Bölgesi Kimlik Kartı

KÜNYE

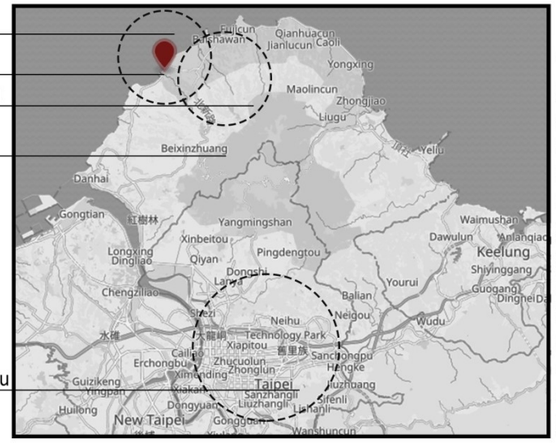
Bölge İsmi	SanZhi Pod City *ya da* SanZhi UFO Houses
Ülke	Tayvan
Tasarımcı	Hung Kuo Group
İşlev	Tatil ve Eğlence Merkezi
Yapım Yılı	1978
Terk Edilmesi	1980
Yıkımı	2010
Terkin Sebebi	EK-A'da yeri 1.1.1.1 Aktöre Bağlı Oluşum - Tasarımcının ve Tasarım Kararlarının Terke Etkisi *1978 yılında tatil ve eğlence merkezi olarak askerlerden oluşan belirli bir kullanıcı grubu için tasarlanan bölge, başlıca etken olarak tasarım dilinin kentsel algıda sahiplenilmeyişi nedeniyle, 1980 yılında kullanıcısı tarafından terk edilmiştir. Bölge 2010, yılına dek kaderine terk edilmiş ve ardından tamamen yıkımına karar verilmiştir.*
Kaynakça	**[86] [87] [88] [89]**

FOTOĞRAFLAR

BÖLGESEL ANALİZLER

Kıyı İlişkisi
Bölge Konumu
Yeşil Potansiyel Yakınlığı
Gezi/Yürüyüş Rotaları
Ağırlıklı Nüfus Yoğunluğu

Çıkarımlar

Tasarlanma amacı tatil köyü olma özelliğinde olan bölgenin doğal kaynaklara erişimi Beixinzhaung bölgesinde bulunan yürüyüş rotalarına yakınlığı bölgenin tatil köyü olarak işlevlendirilmesinde çevresel açıdan olumlu özellikler olsa da bölgenin kullanımında yetersiz kalmaktadır.

YAPISAL ANALİZLER

Çıkarımlar

Hong Zou Group tarafından 1978 yılında bir tatil ve eğlenme merkezi yaratmak amacıyla askerlerden oluşan özel bir kullanıcı grubu için retro fütüristik tarza ***UFOlara benzeyen binalardan oluşacak şekilde*** tasarlandı. 2010 yılında yıkılmadan önce binanın iskeleti görünüşünü korusa da yapısal elemanlar oldukça yıpranmış ve zedelenmiş durumdaydı. Yapı kalıntıları üzerine çizilen şekil ve grafitiler ise sosyal dışlanmanın bir dışa vurumu olarak gözlenmektedir.

SOSYAL ANALİZLER

Çıkarımlar

San Zhi UFO Evleri, beklenenin aksine mekansal yaşam sürecinin hiçbir evresinde aktif kullanıcısına ulaşamamıştır. Bu bağlamda, bölgesel sınırlar içerisinde bir sosyal ilişkiler ağı kurulamamıştır. Bunun en büyük etkilerinden biri, terk kararının en büyük yüzdesinin kullanıcıya ait olduğunu açığa çıkarmaktadır. İster politik, ister fiziksel, ister ekonomik olsun, uzun dönemler içerisinde zor şartlara rağmen içerisinde yaşamlar barındıran mekanlara karşılık, burası kullanıcı tarafından benimsenemediği için yaşamsal bir hikayeye sahip olmadan yıkılmıştır.

B.2 Terk Edilen Surlarla Çevrili Kowloon Bölgesi Kimlik Kartı

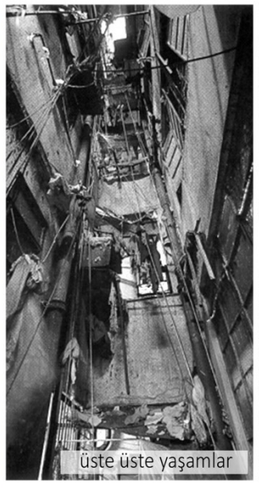
KÜNYE

Bölge İsmi	Kawloon Walled City
Ülke	Çin (Fiilen 1898-1993) / Hong Kong İşgali İle Tampon Bölge
İşlev	Askeri Savunma Kentinden Dönüştürülen Barınma Alanı
Yapım Yılı	1898
Terk Edilmesi	1994
Yıkımı	1994
Nüfus	50.000 (1990 yılına ait sayım)
Alan	6.400 mlik alan üzerine kurulu
Terkin Sebebi	EK A'da yeri 1.1.1.1 Aktöre Bağlı Oluşum - Yönetim Gruplarının Terke Etkisi Aktif ve pasif savaş döneminde yerel ve merkezi açıdan yönetimsiz kalan bölgede, kentsel konfor koşullarının sağlanmadığı üst üste ve düzensiz yapılaşmalar terkin ana kaynağı olan mekansal bozulmalara yol açmıştır. Suç oranlarının arttığı ve ekolojik dengenin bozulduğu kent, bağlamdan koparak yıkıma sürüklenmiştir.
Kaynakça	**[90] [91] [92] [93] [94]**

FOTOĞRAFLAR

üste üste yaşamlar

ıssız sokak

kamusal çatı

BÖLGESEL ANALİZLER

Çıkarımlar

Şehir, eski bir askeri bölge olduğundan surlarla çevrili olan bir alan içine yerleşmiş kullanıcının zamanla artan nüfus yoğunluğu ve olmayan yönetim politikaları ile rasgele biçimde yaşama düzeni ile karmaşık bir hale gelmiştir. Sokaklar 1 m genişliğinden azdır. Bakımsız bir ortak avlu ve çatılardan başka kamusal mekan bulunmamaktadır.

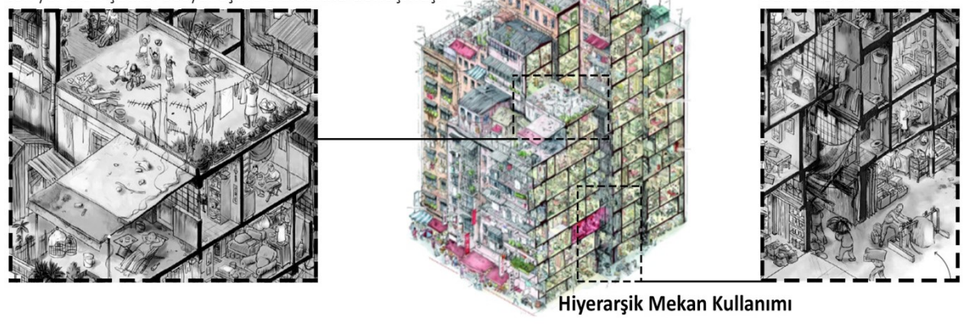
TARİHSEL SÜREÇ

SOSYAL YAPI ANALİZLERİ

Güneş ve temiz hava gibi fiziksel ihtiyaçların sağlandığı tek yer olan çatılar sosyalleşme alanlarına dönüşmüş.

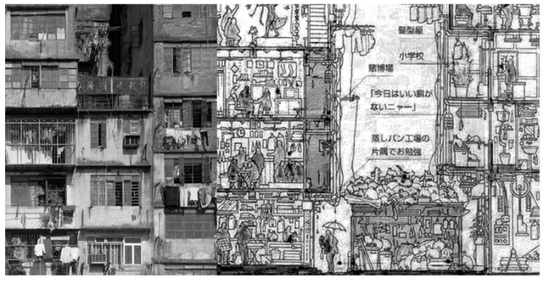
Sokaklar karanlık, bakımsız ve tehlikeli.

YAPISAL ANALİZLER

Çıkarımlar

Tüm alan için yalnızca iki asansör bulunduğundan, binalar arasına sıkıştırılmış merdivenler çoğu zaman tek ulaşım aracıdır. Yapısal yerleşimler küçük ve sıkışıktır. Kent dikey düzlemde büyümektedir. Bunun sonucu olarak da hiyerarşik bir sınıfsal fark yaratılmıştır. Alt katlar daha bakımsız ve tehlikeli durumdayken, üst katlar daha iyi meslek grupları ve sosyalleşme alanları için ayrılmıştır.

B.3 Terk Edilen Ordos Kangbashi Bölgesi Kimlik Kartı

KÜNYE

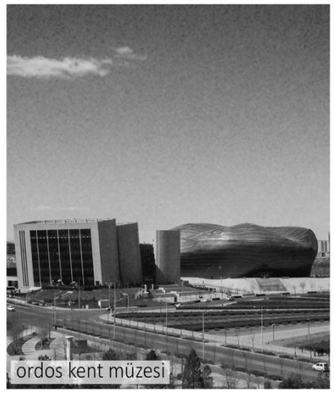
Bölge İsmi	Kangbashi Bölgesi / Ordos Kenti
Ülke	Çin
İşlev	Modern Mimari Etkisinde Dönüştürülmüş Kentsel Yaşam Mekanı
Yapım Yılı	2003
Nüfus	20.000 (2005 yılına ait nüfus sayımı)/180.000 (2019 yılına ait nüfus sayımı)
Planlanan Nüfus	1.000.000
Alan	355 kilometrekare

Terkin Sebebi **EK A'da yeri 1.1.1.1 Aktöre Bağlı Oluşum** - Kentsel Kullanıcı Grubunun Terke Etkisi
Mevcut kente ek olarak yerel kaynaklar açısından zengin bir bölgede kurulması planlanan Ordos, mekansal kararların yalnızca yönetim grubu tarafından alınmasıyla oluşan "gerçek dışı" mekanları ve uygulama sırasında yatırım maliyetlerinin yerel yönetimden destek alamaması ile duran inşa süreçleri nedeniyle az miktardaki kullanıcısının da bir bölümünü kaybetmiştir.

Kaynakça **[97] [98] [99] [100] [101]**

FOTOĞRAFLAR

halk kütüphanesi

ordos kent müzesi

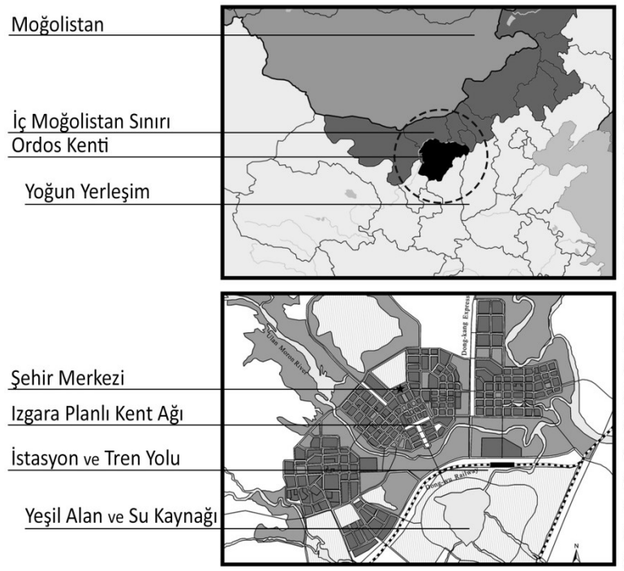

eerduosi havaalanı

terk edilmiş bir villa

stadyum yapısı

BÖLGESEL ANALİZLER

Çıkarımlar

İç Moğolistan sınırında kurulması planlanan kent, Gobi Çölü sınırları içerisinde özellikle kömür ve toprak mineralleri açısından zengin bir bölgede oluşturulmuştur. Ancak bölgesel kaynakların azımsanmayacak çekim potansiyeli, yatırımcıların kentsel mekana yönelik yatırım maliyetlerini arttırmalarına sebep olmuş, bu durum bölge kullanıcısının ekonomik yaşam konforunu olumsuz etkilemiştir. Ayrıca yönetim tekelinde oluşturulan mekan kurgusu, sınır bölgesi olması nedeniyle kentsel kimlik ayrışımlarına yatkın bu bölgede öznesi olmayan, gerçek dışı, kimliksiz bir kent yaratmıştır. Kentsel planlama haritasında gözlemlenebilen, ızgara sistemli kent planındaki aceleci tutum, ekonomik kaygıların bir sonucu olarak değerlendirilebilir.

SOSYAL YAPI ANALİZLERİ

Çıkarımlar

Planlamada belirtilen kentsel barınma koşulları ve toplumsal yaşam talepleri, hızla üretilen kapitalist mekan düzenine uymadığından kente ait bir sosyal yapı gelişim göstermemiştir. Ancak diğer bir yandan, Ordos'ta yaşayan azınlık kullanıcı grubunun, kenti etkisi altına alan yalnızlık ve ıssızlık duygusundan bir an önce kurtulacağına dair umutları vardır [63]. *Bu durum mekansal devamlılığın sağlanmasının kenti sahiplenmedeki önemini ortaya koymaktadır.*

YAPISAL ANALİZLER

Çıkarımlar

2003 yılında inşasına başlayan bu yeni şehir, yer altı kaynaklarına yakınlığının potansiyelleri üzerinden önemli bir ekonomik merkez yaratmak amacıyla, modern mimari tarzda lüks yapılarla kurulmuştur. Ancak yerel yönetime bağlı kullanıcı odaklı olmayan tasarım, kentsel yapıların kimliğe karışımını olumsuz etkilemektedir. Bu durumun olumsuz etkilerinden kurtulmak için, dünyanın 27 farklı ülkesinden 100 tasarımcının katıldığı Ordos 100projesi geliştirilmiş ancak inşa edilmemiştir.

B.4 Terk Edilen Balestrino Kasabası Kimlik Kartı

KÜNYE

Bölge İsmi Balestrino
Ülke İtalya
İşlev Orta Çağ Dönemi'ne Dayanan Kale Yapıları/Yerleşim Merkezi/***Günümüzde Turistik Bölge***
Yapım Yılı 11.yy
Terk Edilmesi 1953
Nüfus 607 (2011 yılına ait sayım)/***Günümüzde Tamamen Terkedilmiş***
Alan 11 kilometrekarelik alan üzerine kurulu

Terkin Sebebi EK A'da yeri 1.1.1.2 Fiziksel Oluşum - Fiziksel Eskimenin İzleri
Tarihi oldukça eskiye dayanan çoğunlukla taş yapılarla kurulu kent, yüzyıllar içerisinde geçirdiği depremler ve bulunduğu tepenin konumuna bağlı gelişen toprak kaymaları sonucunda fiziksel anlamda yıpranmıştır. Yıkıcı bir etkisi bulunmamasına rağmen bu tehditler bölge halkını, yerel yönetimin de etkisiyle, alanın bulunduğu tepenin güneyinde ve aşağısında yeni bir yerleşim yeri kurarak bölgeden taşınmaya itmiştir.

Kaynakça **[102] [103] [104]**

FOTOĞRAFLAR

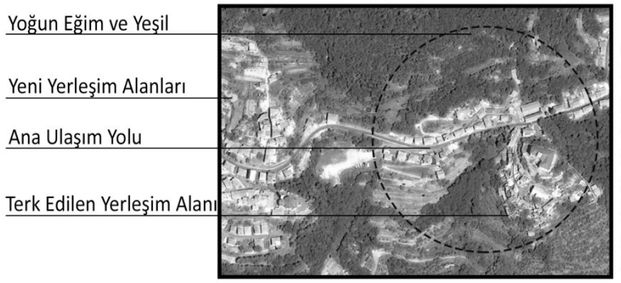

BÖLGESEL ANALİZLER

Çıkarımlar

Oldukça yoğun bir eğime sahip olan bölge, bulunduğu konum sebebiyle yüksek oranda depremler ve toprak kaymaları riskine sahiptir. Buna karşı direnç gösterebilmesi için yapılar yığma tarzda ve birbirine set oluşturacak şekilde inşa edilmiştir. Alana ulaşım şehrin alçak noktalarından tek bir anahat üzerinden köprüyle sağlanmaktadır.

TARİHSEL SÜREÇ

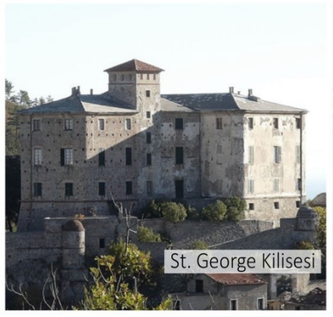
11.yy	16.yy	19.yy	1953	1953-
Orta Çağ'ın soylu Bava ailesi, kasabanın feodal lordları olarak Balestrino'ya kaleler inşa etmişlerdir.	Del Carretto ailesi iktidara gelmesiyle, kentin ana görüntüsü önemli ölçüde değişti. Bugün bile ayakta olan St. George ve St. Andrew kiliseleri inşa edildi.	Bölgede pek çok deprem, bölge halkının kaçmasına yol açmıştır.	Alan yönetimin iş birliği ile tamamen tahliye edildi.	Turizm bölgesi olarak işlevlendirilmiştir.

YAPISAL ANALİZLER

Çıkarımlar

1953 yılında depremlerin ve toprak kaymalarının sebep olduğu fiziksel eskimeye bağlı yıkım tehlikesi nedeniyle tahliyesi gerçekleşen kasabada, uzun yıllar yaşam belirtisi görülmemesi de bu durumu destekleyerek fiziksel yıpranmanın ölçülebilir boyutunu arttırmaktadır.

Diğer bir yandan, yığma yapım tekniği ile yaşamsal sürecinde uzun yıllara meydan okuyarak günümüzde bile ayakta kalmayı başarmış St. George ve St. Andrew Kiliseleri alanın canlılığını koruması için geçmişe tutunan bir bağ olarak yorumlanabilir. Korunmaya değer bu yapıların, alanın turizm işleviyle canlandırılmasına katkısı yadsınamayacak derecede önem taşımaktadır.

St. George Kilisesi

St. Andrew Kilisesi

Yapısal Çatlaklar

Harabe/Eskime

B.5 Terk Edilen Beichuan Şehri Kimlik Kartı

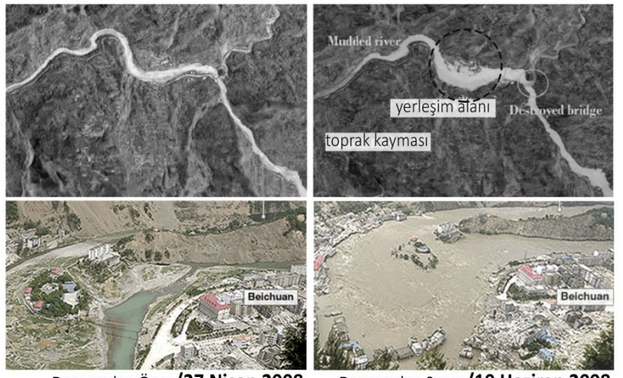
KÜNYE

Bölge İsmi	Beichuan
Ülke	Sichuan/Çin
İşlev	Kentsel Yerleşim Alanı
Terk Edilmesi	2008 (*Yapıların %80'i depremde yıkılmıştır.* Kalıntılar günümüzde hala korunmaktadır.)
Yeniden İnşa	2010 (*Bölgenin yaklaşık 25 km güneyine yeni bir kent inşa edilmiştir.*)
Nüfus	1610000 (Depremden Önceki Nüfus) / 235.104 (Yeni Kent: 2017 yılına ait nüfus sayımı)
Alan	3.112 kilometrekare alan üzerine kurulu
Terkin Sebebi	EK A'da yeri 1.1.1.2 Fiziksel Oluşum - Afet ve Doğal Felaket Bölgeleri Beichuan kenti 12 Mayıs 2008'de kentin %80'inin yıkılmasına sebep olan 7.9 ölçeğindeki deprem sebebiyle yerleşime terk edilmiştir. Felaketten 2 yıl sonra alanın 25 km yakınında yeni bir kent merkezi kurulmuş, deprem bölgesi olduğu yerde bırakılan kalıntılarla bir anıt/mezar bölgesi haline getirilmiştir.
Kaynakça	**[105] [106] [107] [108]**

FOTOĞRAFLAR

BÖLGESEL ANALİZLER

Depremden Önce/**27 Nisan 2008** Depremden Sonra/**10 Haziran 2008**

Çıkarımlar

12 Mayıs 2008'de gerçekleşen depremin etkisiyle Beichuan kentinin eteklerinde yer aldığı dağın kenarlarından kıvrılarak kente ulaşan nehir, toprak kaymalarının da etkisiyle taşarak birkaç gün içerisinde yeni göllerin oluşmasına ve enkaz altındaki kentin su ile dolmasına sebep olmuştur. Bölgenin jeolojik risk potansiyeli de göz önüne alınarak enkaz üzerine yeni bir kent inşa edilmemiş, alanın 25km güneyinde yeni bir yerleşim alanı kurulmuştur.

SOSYAL YAPI ANALİZLERİ

Çıkarımlar

Beichuan yerleşimi MS 564 yılına dayanan; ağırlıkta Qiang, Zang ve Hui kabilelerinin kökenlerini ve diğer azınlık grupları yıllardır içerisinde barındıran bir yerleşim merkezi idi. 2008 yılında gerçekleşen depremden sonra, kentsel mekanın %80'i zarar görmüş olsa dahi, kentin oturmuş kültürel kimliği ve felaketin trajedik senaryosu, buranın mekansal anlamını arttırmıştır. Enkaz alanı bir açık hava konseptli müze olarak hala varlığını korumakta ve ülkenin farklı yerlerinden ziyaretçileri ağırlamaktadır.

Beichuan Açık Hava Deprem Müzesi/Beichuan Earthquake Museum*

YAPISAL ANALİZLER

Çıkarımlar

Depremde orta hasarlı olacak şekilde zarar gören binaların bir kısmı, gerçekleştirilecek deprem müzesi kapsamında çelik taşıyıcılarla güçlendirilerek yıkılma riski azaltılmıştır. Ağır hasarlı binaların çoğu olduğu gibi oldukları alanda bırakılmıştır. 2018 yılına ait görseller buranın, doğa ile bütünleşik bir hale geldiğini gözler önüne sermektedir.

B.6 Terk Edilen Oradour Sur Glane Kimlik Kartı

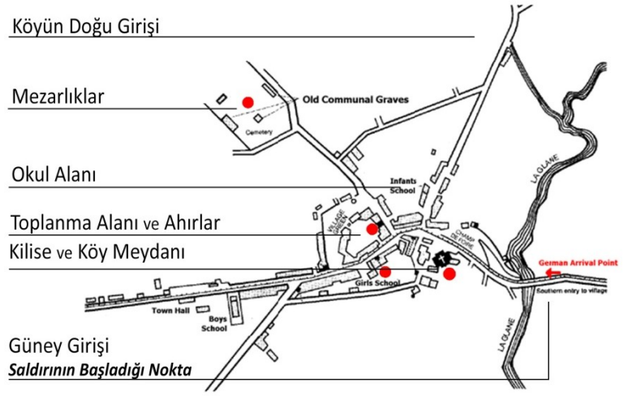
KÜNYE

Bölge İsmi Oradour Sur Glane
Ülke Fransa
İşlev Köy/Yerleşim Merkezi
Terk Edilmesi 10 Haziran 1944
Yıkımı 10 Haziran 1944
Nüfus 652 (*Bölge nüfusunun 642'si 10 Haziran 1944'deki katliamda öldürülmüştür.*)
Yeni Kent 1947 (*Eski köy bölgesinin kuzeyinde yeni bir alana inşa edildi.*)
Yeni Nüfus 2473 (*2017 yılına ait nüfus sayımı*)

Terkin Sebebi EK A'da yeri 1.1.1.2 Fiziksel Oluşum - Savaş Geçirmiş Bölgelerin Terki
II. Dünya Savaşı'nın etkileriyle Nazi İşgali altındaki Fransa'nın Oradour Sur Glane köyü, 10 Haziran 1944'de yakılarak imha edildi. Bölge günümüzde kullanıma terk edilerek, bir anıt müze olarak işlevlendirilmiştir.

Kaynakça **[109] [110] [111] [112]**

BÖLGESEL ANALİZLER

Çıkarımlar

Oradour Sur Glane; içerisinde bir kilise, kız ve erkek okulları, ahırların bulunduğu avlulu bir ortak mekan, yerleşim birimleri ve, köyün kuzeyinde bulunan mezarlık alanıyla 642 kişiye ev sahipliği yapmaktaydı. Köyün toplam 3 girişi olup, ana girişi olan güney kapısı bir nehir üzerinden köprü ile ayrılmaktadır. Bölge 10 Haziran 1944'de Nazi askerleri tarafından güney girişinden başlayacak şekilde işgal edilmiş ve 7 farklı kamusal alan içerisine yerleştirilen köy halkıyla birlikte ateşe verilmiştir.

FİZİKSEL YAPI ANALİZLERİ

Çıkarımlar

Yıkılan köy mekanının kalıntıları katliamda ölenlerin anısının hatırlanması için olduğu haliyle korunmuş ve açık hava müzesi olarak işlevlendirilmiştir. Bölgenin yakınında inşa, edilen Oradour Bellek Merkezi (Centre de la mémoire d'Oradour) gerçekleşen katliamın izlerini takip eden ziyaretçilerin rotasını kapalı bir alanda tamamlamaktadır. Yapının çatı katı, yeni köyün kurulduğu alanı da manzarası sınırlarına katmaktadır.*

FOTOĞRAFLAR

SOSYAL ANALİZLER

TV
1973 The World at War I Belgesel
2015 Overlord I Belgesel

film
1975 Le Vieux Fusil
2011 Une Vie avec Oradour

edebiyat
1947 The Storm I Ilya Ehrenburg I Roman
1998 The Hanging Garden I Ian Rankin I Roman
2009 A Recipe for Water I Gillian Clarke I Şiir

müzik
The Night God Slept albümündeki Tiny Hands (Au Revoir) şarkısı I Silent Planet

Çıkarımlar

Alanın trajedik hikayesi sosyal açıdan unutulmaması için sanatsal ögelerin içinde sıkça yer almıştır.

B.7 Terk Edilen Humberstone Bölgesi Kimlik Kartı

KÜNYE

Bölge İsmi	Humberstone
Ülke	Şili
İşlev	Nitrat Maden Merkezi/Güherçile*/Atölyesi
Yapım Yılı	1862
Terk Edilmesi	1961
Dönüşüm	1970
UNESCO	2005
Nüfus	3.700 (*En yüksek nüfus yoğunluğu sayısıdır.*)
Alan	5.7 kilometrekare alan üzerine kurulu

TDK'da Güherçile: "Tarımda gübre, hekimlikte ilaç olarak kullanılan, barut gibi patlayıcı maddelerin yapımına yarayan beyaz renkli ve saydam durumunda bileşik bir madde."

Terkin Sebebi EK A'da yeri 1.1.1.2 Fiziksel Oluşum - İşlevini Kaybeden Endüstriyel Alanların Terki
1939 yılında nitrat kullanımına karşın geliştirilen amonyak sentezi, alanda bulunan madenlerin değer kaybetmesine yol açmıştır. Uzun dönem çalışmalarını modernleştirerek rekabetçi piyasada yer edinmeye çalışan bölge, 1961 yılında tamamen kapatılmış ve terk edilmiştir.

Kaynakça **[114] [115] [116]**

FOTOĞRAFLAR

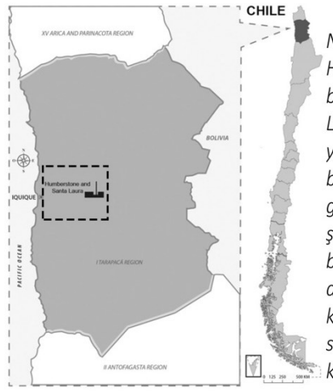

BÖLGESEL ANALİZLER

humberstone ve santa laura madenleri

Çıkarımlar

Nitrat madeni açısından zengin olan Humberstone ve Santa Laura bölgeleri, aynı zamanda Iquique Limanı'nın yaklaşık 45 km yakınlarında bulunmasıyla ticari bölge olma potansiyelini genişletmektedir. Mevsimsel zor şartların yaşandığı çöl iklimindeki bölgede yaşama şartları da bu durumla orantılı olarak zordur. 5.7 kilometrekarelik alan, güvenlik sebebiyle bu alanın yaklaşık 3 katı kadar tampon bölgeye sahiptir.

SOSYAL YAPI ANALİZLERİ

Çıkarımlar

1939 yılında ekonomik açıdan gerilemeye başlayan bölge, terk edilmemek için işçi ve yöneticileri tarafından sergilenen ve uzun yıllar süren bir direniş gösterdi. Bu uzun dönem sonucunda terk edilen alan, 1970 yılında turizme açıldı ve 2005 yılında UNESCO Dünya Miras Listesi alanına girdi. Yalnızca dönemin endüstriyel yapılarıyla değil, içinde yaşayanların sosyal yaşantısıyla da korunmaya değer olan bu alan; üretimin niteliğini gösterdiği için ulusal bir anıt olarak kabul edilmektedir.

sosyal yaşantının tasviri

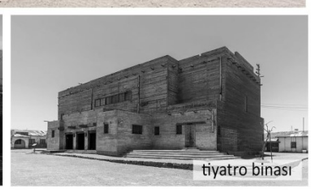
YAPISAL ANALİZLER

Çıkarımlar

Humberstone içerisindeki mimari elemanlar ve yapı malzemeleri, eklentisiz ve orijinal olması ve yerel malzemeyle üretilmesi sebebiyle iyi korunmuştur. Fiziksel elemanların yanı sıra, somut olmayan bölgesel yaşam özelliklerinin de korunması, alanın özgünlüğünü arttırmaktadır. 1862 yılında ekonomik amaçlı kurulan bölgede, bir kilise, bir tiyatro, bir yüzme havuzu, bölgenin ulaşımına yönelik bir demiryolu hattı ve işçilerin barınması için oluşturulan sosyal konutlar bulunmaktadır.

işçi konutları

yüzme havuzu

tiyatro binası

B.8 Terk Edilen Canfranc Uluslararası Demiryolu İstasyonu Kimlik Kartı

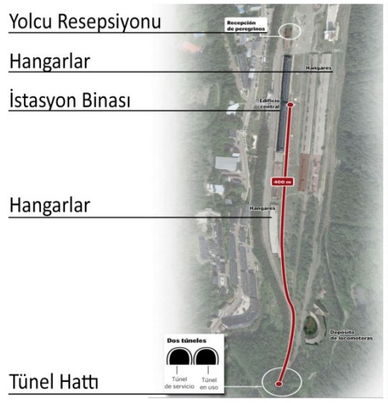
KÜNYE

Bölge İsmi Canfranc Uluslararası Demiryolu İstasyonu
Ülke İspanya
İşlev Ulaşım Bölgesi
Yapım Yılı 1912
Terk Edilmesi 1970
Dönüşüm 1985
Yeni İşlev Yeraltı Laboratuvarları
Alan 242.000 metrekare alan üzerine kurulu

Terkin Sebebi EK A'da yeri 1.1.1.2 Fiziksel Oluşum - İşlevini Kaybeden Tarihi Kent Mekanları
Ekonomik açıdan az karlı bir yatırım olarak görülen demiryolu, sahip olduğu yer altı tünelleriyle II. Dünya Savaşı sırasında silah ve altın kaçakçılığına sahne oldu. Son olarak 1970 yılındaki tren kazası, raylarda yüksek hasara sebep oldu ve istasyon kalıcı olarak kapatıldı.

Kaynakça **[117] [118] [119]**

BÖLGESEL ANALİZLER

Çıkarımlar

İstasyon bölgesi, kuzeyde bir yolcu resepsiyonu, hangar olarak isimlendirilen büyük bir lokomotif deposu, yolcu ve yük değiştirme departmanları ve ana binayı kapsayacak şekilde İspanya/Fransa sınırında bulunmaktadır. Bölgenin gümrük noktası özelliğindeki stratejik konumunu ve tünelleri, özellikle II. Dünya Savaşı sırasında altın ve silah kaçakçılığında kullanılmış,bu durum mekansal terki tetikleyen bir unsur haline gelmiştir.

SOSYAL YAPI ANALİZLERİ

Çıkarımlar

20.yy'ın başlarında, bir dağ kasabasının sınırlarını ülke dışına çıkaran bu istasyon, inşaat aşamasından itibaren halk tarafından sahiplenilmiş tarihi bir merkezdir. Terk edilmiş bu istasyon 2013 yılından itibaren her yıl Temmuz ve Ağustos aylarını kapsayacak şekilde iki aylığına turistik amaçlı hizmete açılmaktadır. Kullanım dönemindeki yolcu sayısına oranla, terk edilmiş hali daha fazla sayıda, yıllık yaklaşık 120.000 ziyaretçi çekmektedir. İstasyon binasının dış atmosferi aynı zamanda, fotoğraf ve film stüdyosu olarak da kullanılmaktadır.

istasyon binası iç mekanı

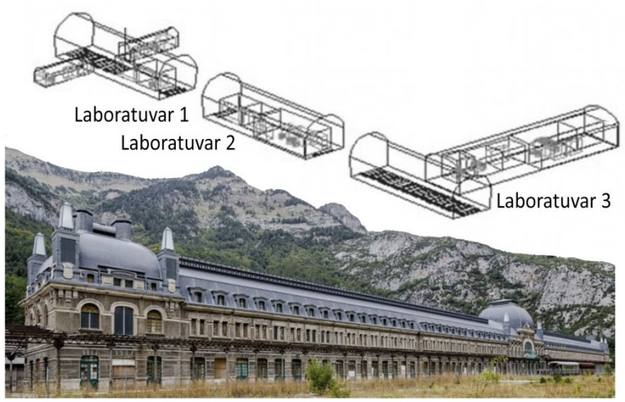

terk edilmiş vagonlar

YAPISAL ANALİZLER

Çıkarımlar

1970 yılında terk edilen istasyon, uzun bir dönem atıl durumda kalmış ve evsizlere ev sahipliği yapmıştır. Bu yaşamsal işgal durumu ve sahiplenme, özellikle vagonların üzerinde grafitilerle gözlemlenebilir. Bölge, 1985 yılında işlev değiştirmiş ve yer altı tünelleri bir bilimsel tesis niteliğinde çalışan laboratuvarlara dönüştürülmüştür. Bu dönemde özelikle Art Neuveau etkisindeki ana bina birkaç restorasyon geçirmiştir. Yerel yönetimin burayı bir otele dönüştürme planı ise hala gündemdedir.

FOTOĞRAFLAR

B.9 Terk Edilen Hashima Adası Kimlik Kartı

KÜNYE

Bölge İsmi	Hashima Adası
Ülke	Japonya
İşlev	Denizlaltı Kömür Maden İşletmesi/Küçük Ölçekli Yerleşim Merkezi
Yapım Yılı	1887
Terk Edilmesi	1974
Dönüşüm	2009 (*Bazı yapıların restore edilmesiyle alan turizme açıldı.*)
UNESCO	2015 (*UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne girdi.*)
Nüfus	En Yüksek: 5.259 (*1960 yılına ait nüfus sayımı*)/En Düşük: 0(*2016 yılına ait nüfus sayımı*)
Alan	63.000 metrekare alan üzerine kurulu

Terkin Sebebi EK A'da yeri 1.1.1.3 Ekonomik Kaynaklı Oluşum - Toplumsal Yoksullaşma
Mitsubishi kontrolündeki adanın sahip olduğu kömür rezervleri, dünya genelinde sanayi devriminden sonra aktif rol oynayan kömürün yerini petrole bırakmasıyla önemini kaybetmiştir. Mevcut işletmenin kapatılmasıyla, geçimini sağlayamayan ada halkı, bölgeyi terk etmiştir.

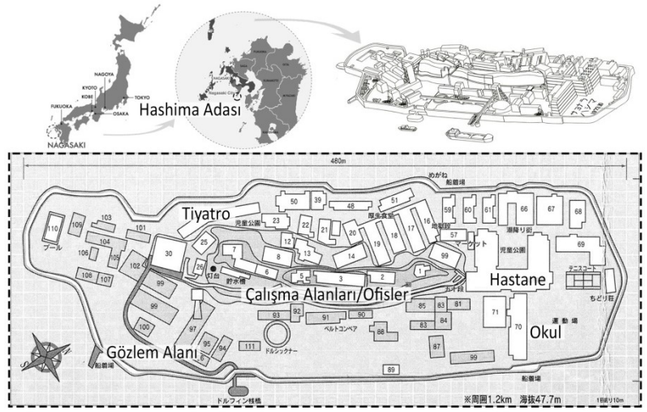
Kaynakça **[122] [123] [124] [125] [126]**

FOTOĞRAFLAR

BÖLGESEL ANALİZLER

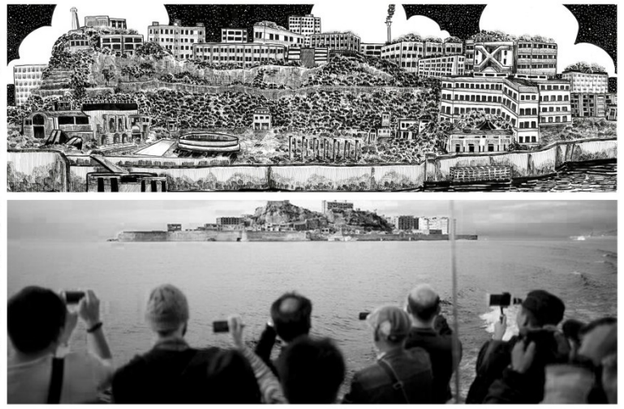
Çıkarımlar

Hushima adası, Japonyanın güneyinde, Nagasaki'de sahilden 3 km uzaklıkta yer almaktadır. Ada; Japonya'nın endüstrileşme sürecinde sahip olduğu kömür rezervleri ile önemli bir konuma gelmiştir. Bölgenin jeolojik konumu dolayısıyla tsunami ve tayfunlara karşı, adanın dört tarafı beton duvarlarla çevrilmiştir. Savaş gemisine benzer bu görüntüsünden kaynaklı "Gunkanjima" takma adıyla da bilinmektedir.

SOSYAL YAPI ANALİZLERİ

Çıkarımlar

1974 yılında adadaki madenin kapatılması ile, geçim sıkıntısı çekmeye başlayan ada halkı, bölgeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Evlerdeki eşyaların bile çoğunun bırakılması, hem yoksulluk kaynaklı taşınma dönemi sıkıntılarından, hem de geri dönme umudundan kaynaklanmaktadır. Yaklaşık 35 yıl hayalet bir kenti andıran ada, pek çok film ve belgesele konu ve sahne olmuştur. Gördüğü yoğun ilgi ile 2009'a turizme açılan bu endüstriyel miras alanı 2015'te UNESCO tarafından koruma altına alınmıştır.

YAPISAL ANALİZLER

Çıkarımlar

1887'de adaya hızlı bir yerleşim sağlamak adına yapılan planlamada, 9 katlı betonarme ve avlulu toplu konutlar inşa edilmiştir. Uzun yıllar atıl durumdaki adada yapı stoku epey zarar görmüş durumdadır. 2009 yılında adanın ziyaretçilere açılmasından sonra, yaklaşık 220 m uzunluğunda bir yürüyüş alanı inşa edilmiş ve bu alanın etrafındaki binalar güçlendirilerek, oluşabilecek bir tehlike riski en aza indirilmeye çalışılmıştır.

B.10 Terk Edilen Kadykchan Kenti Kimlik Kartı

KÜNYE

Bölge İsmi	Kadykchan
Ülke	Rusya
İşlev	Kömür Madenleri Bölgesi/Küçük Ölçekli Yerleşim Merkezi
Yapım Yılı	1930'lu yıllar
Terk Edilmesi	1992-2020
Dönüşüm	*Dönüşüm gerçekleşmemiştir.*
Nüfus	En Yüksek: 10.270(*1989 yılına ait nüfus sayımı*)/En Düşük: 0(*2010yılına ait nüfus sayımı*)
Alan	7 kilometrekare alan üzerine kurulu (Yaklaşık ölçüm değeri)

Terkin Sebebi **EK A'da yeri 1.1.1.3 Ekonomik Kaynaklı Oluşum** - Devlet Kaynaklı Ekonomik Bozulma
Kömür madenlerinin işletmesi, 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrası 1992'de kapanmıştır. Asıl geçim kaynağını yitirmesine rağmen bölgede yaşamaya devam eden halk, alan temel hizmetlerin kesilmesi sebesiyle 2002'de başlayıp 2010'da biten terk sürecini başlatmıştır.

Kaynakça **[127] [128] [129] [130]**

FOTOĞRAFLAR

BÖLGESEL ANALİZLER

Çıkarımlar

Kadykchan kenti, II. Dünya Savaşı öncesinde, kömür madenlerinin işletilebilmesi için Rusya'nın Uzak Doğu Federal Bölgesi'nde merkezden oldukça uzağa inşa edildi. Bu nedenle bölgeye ulaşımın fiziksel imkanları oldukça kısıtlıdır. Alanın bölgesel şartlara bağlı düşük sıcaklık değerleri, buradaki yaşam ve çalışma hayatını da olumsuz etkileyen faktörler arasında yer almaktadır.

SOSYAL YAPI ANALİZLERİ

Çıkarımlar

1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından, 1992 yılında madenlerin bir kısmı kapatılmıştır. Geçim kaynağı daralan bölge halkının büyük bir çoğunluğu, kente yaşamaya devam etmiştir. 1996'da maden bölgesinde gerçekleşen bir patlama ile tesisin geri kalanı da işletmesine son vermiştir. Aynı zamanda dağılan yönetim, bölgenin elektrik, su, sağlık gibi hizmetlerini karşılamamış, bu durum esas terkin sebebini oluşturmuştur. Kadykchan'a olan yönetimsel ilgisizlik, terk sırasında yağmalamalara ve yıkımlara yol açmıştır.

YAPISAL ANALİZLER

Çıkarımlar

1991 yılında ilk madenin kapanmasıyla başlayan terk süreci, neredeyse 2002 yılına dek devam etmiştir. Maddi yoksulluğun mekansal yansımalarına ek olarak, bu süre zarfında bölgeye devlet tarafından herhangi bir fiziki ve sosyal yardım yapılmamıştır. Bu durum, yağmalamalar ve bireysel işgaller ile terk edilen mekanların zaman içerisindeki yıpranma sürecini hızlandırmıştır. Mevcut yapı stoku günümüzde hala kaderine terk edilmiş durumdadır.

TEZDEN ÜRETİLMİŞ YAYINLAR

İletişim Bilgisi: lutfiyeeyilmaz@gmail.com

Konferans Bildirileri

1. Yılmaz, L., ve Arabacıoğlu, F. P., (2019). Kentsel Terk Alanların Oluşum Süreci ve Mekansal Sürdürülebilirliği, Tasarım ve Katmanlaşma Temalı Ulusal Tasarım Sempozyumu, Mardin, ss: 83-93, Mardin. ISBN: 978-605-66506-8-0.